

în dicționarul său, apărut în 1879, toate elementele slave pătrunse în limba română, nu s'a mai publicat nici un studiu de o asemenea amploare asupra materiei, deși problema vocabularului de origine slavă al limbii române domină cunoașterea raporturilor dintre limbile slave și limba română (fixarea etimologiei precise a fiecărui termen lămurește o serie de chestiuni, și, în primul rând, problemele de natură fonetică).

Expunerea lui Ovid Densusianu din *Histoire de la langue roumaine*, vol. I, consacrată elementului slav, constituie o încercare onorabilă de a înfățișa problema, dar autorul pare tot timpul strâmtorat și nu domină materia.

D. Ilie Bărbulescu și-a consacrat întreaga activitate cercetării elementelor slave ale limbii române. I-a lipsit însă pătrunderea necesară pentru lămurirea problemelor ce le-a atacat, și, într'o măsură egală, o bună disciplină de gândire și stăpânirea unei metode științifice riguroase. În felul acesta, în afară de ideea justă că elementele slave au pătruns în limba română la epoci diferite, din limbi sau dialecte slave diverse, și că forma fonetică a împrumuturilor trebuie explicată avându-se în vedere aceste criterii, opera d-lui Bărbulescu, în ansamblul ei, nu aduce nimic de care cercetătorul să poată ține seamă în stabilirea istoricului raporturilor dintre limbile slave și limba română.

Numeroasele studii de amănunt ale d-lui Petar Skok, unul dintre cei mai buni cunoscători ai relațiilor dintre limbile vorbite în Peninsula Balcanică, aduc, în schimb, întotdeauna, știri prețioase.

Considerentele de mai sus nu micșorează, desigur, răspunderea autorului lucrării de față, ci au numai de scop de a pune pe cititor în contact cu realitatea și de a-i înfățișa în adevărata ei perspectivă ceea ce s'a făcut de către predecesori

pentru cunoașterea raporturilor dintre limbile slave meridionale și limba română.

Progresul cunoștințelor noastre, în acest domeniu, va veni fie dela un slavist cu suficiente cunoștințe în domeniul romanisticii și al limbilor balcanice, fie dela un romanist balcanizant care să aibă cunoștințe temeinice de slavistică.

Astăzi nu mai este nici un, motiv de a neglija cercetarea elementelor nelatine din limba română, și putem deci să nădăjduim că se vor găsi forțe tinere pentru a întreprinde această cercetare.

Deși începută mai de mult, cercetarea noastră nu a putut fi încheată decât în anii din urmă. Majoritatea problemelor dezbătute în paginile următoare au făcut, în prealabil, obiectul unei expuneri orale, la cursul nostru universitar din anul școlar 1939-1940 dela Facultatea de litere din București. În felul acesta, ne-am putut da mai bine seama de lipsurile informației noastre și de problemele ce ar trebui studiate în viitor, pentru umplerea acestor lacune.

Expunerea din prezentul volum conține, la capitolul vocabularului, două paragrafe consacrate onomasticii și toponimiei dacoromâne de origine slavă. Onomastica și toponimia regiunilor locuite de Aromâni și de Megleno-Români în Peninsula Balcanică pun probleme ce nu intră în preocupările acestui volum.

D-nii Ț. Byck, Al. Graur și C. Racoviță au binevoit să citească în întregime, în manuscris, lucrarea noastră, și să revadă, fiecare, câte o corectură a ei. D. Racoviță a controlat, pentru noi, o serie de referințe și a redactat în întregime indicele dela sfârșitul volumului.

Mulțumită acestor concursuri atât de prețioase și de binevoitoare, lucrarea noastră apare într'o formă mai puțin imperfectă.

Este pentru noi o plăcută datorie de a aduce pe această cale, prietenilor și colaboratorilor noștri benevoli, calde și sincere mulțumiri.

Nădăjduim că, prin primirea ce i se va face de către publicul cititor, cartea noastră va putea să apară în curând într'o nouă ediție, ameliorată prin observațiile ce vor fi formulate de critica competentă cu prilejul apariției ediției întâi. Vom fi recunoscători tuturor persoanelor care vor binevoi să ne împărtășească observațiile lor și care ne vor sugera eventuale modificări ale textului nostru.

Harta dialectologică a bulgarei ce însoțește prezentul volum completează hărțile ce sunt anexate la vol. II al Istoriei noastre.

București, septembrie 1940.

A. R.

TRANSCRIEREA ALFABETULUI CIRILIC

La indicațiile date în vol. II, p. 10, se adaugă următoarele:
în bulgară, ѣ (ѣ) accentuat e redat prin *ă*.

ABREVIĂȚIUNI

(v. și vol. I², p. 10 sq.; II, p. 11 sq.)

- Actes IV Congr. ling. = *Actes du quatrième Congrès international de linguistes*, tenu à Copenhague du 27 août au 1er septembre 1936, Copenhague, 1938.
- A.sl.Ph. = *Archiv für slavische Philologie*, hgg. v. V. Jagić, Berlin, 1876 sq.
- Auerbach = Max Auerbach, *Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen*, în *W.Jb.*, XIX-XX, 209 sq.
- Bărbulescu, El. sl. = Ilie Bărbulescu, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, București, 1929.
- Beaulieux, Gr. bg. = Léon Beaulieux, *Grammaire de la langue bulgare*, Paris, 1933.
- Broch, Sl. Phon. = Olaf Broch, *Slavische Phonetik*, Heidelberg, 1911.
- La Bulg. = *La Bulgarie devant le IVe Congrès des géographes et ethnographes slaves*. Aperçu géographique et ethnographique, Sofia, 1936.
- BSO = *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, publication mensuelle dirigée par N. Iorga, G. Murgoci, V. Pârvan, Vălcenii de Munte, 1915 sq.
- Byzantinosl. = *Byzantinoslavica*, recueil pour l'étude des relations byzantino-slaves publié par la Commission byzantinologique de l'Institut slave, Prague, 1929 sq.

- Capidan, El. sl. în ar. = Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, București, 1925 (Academia Română. *Memoriile Secțiunii literare*. Seria III. Tomul II. Mem. 4).
- Časopis pro mod. fil. = *Časopis pro moderní filologii* (vydává Klub moderních filologů), Praha, 1911 sq.
- Conev, Bălg. i Rum. = B. Conev, *Ezikovni vzaimnosti meždu Bălgari i Rumâni*, *Godišnik na Sofijskija Universitet*, I: Istoriko-filologičeski Fakultet, XV-XVI, 1919-1920, Sofija, 1921.
- Conev, Madž. = B. Conev, *Ezikovni vzaimnosti meždu Bălgari i Madžari*, *Godišnik na Sofijskija Universitet*, I. Istoriko-filologičeski Fakultet, XIII-XIV, 1917-1918, Sofija, 1920.
- Cvijić = Jovan Cvijić, *La Péninsule Balkanique. Géographie humaine*, Paris, [1918].
- Diels, Altkirchensl. Gr. = Paul Diels, *Altkirchenslavische Grammatik*, I. Teil: *Grammatik*, Heidelberg, 1932.
- Gamillscheg, Šerb.-Tit. = Ernst Gamillscheg, *Die Mundart von Šerbânești-Titulești (Gerichtsbezirk Olt, Kreis Vedeo)*, Jena und Leipzig, 1936 (*Berliner Beiträge zur romanischen Philologie*, hgg. von Ernst Gamillscheg, Bd. VI, 1-2).
- Graur, Měl. ling. = A. Graur, *Mélanges linguistiques*, Paris-București, 1936.
- Iordan, Diftongarea = Iorgu Iordan, *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e, Iași*, 1920.
- Jacimirskij = A. I. Jacimirskij, *Iz slavjano-rumynskix semasiologičeskix nabljudenij*, St. Petersburg, 1904 (*Izvestija otd. russkago jazyka i slov. imperatorskoj Akad. nauk*, t. IX, kn. 2).
- Jagić-Festschr. = *Jagić-Festschrift*. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin, 1908.
- Jireček, Gesch. d. Serben = Constantin Jireček, *Geschichte der Serben*. Erster Bd. (bis 1371), Gotha, 1911.

- Jokl, Unters. = N. Jokl, *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen*, Berlin und Leipzig, 1923 (*Untersuchungen zur indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft . . .*, hgg. v. W. Streitberg und F. Sommer, 8).
- Kul'bakin, Le v. sl. = St. Kul'bakin, *Le vieux slave*, Paris, 1929.
- Leskien, Hdb. d. altbg. Spr.⁵ = A. Leskien, *Handbuch der altpulgarischen (althirchenslavischen) Sprache*. Grammatik, Texte, Glossar, 5-te Auflage, Weimar, 1910.
- Leskien, Gr. d. altbg. Spr. = A. Leskien, *Grammatik der altpulgarischen (althirchenslavischen) Sprache*, 2-3. Aufl., Heidelberg, 1919.
- Leskien, Gr. d. s.-kr. Spr. = A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*, I, Heidelberg, 1914.
- lit. = lituană.
- Löwe = Karl Löwe, *Die Adjektivsuffixe im Dakorumänischen*, W. Jb., XVIII-XIX, 1 sq.
- Meillet, Ét. voc. v. sl. = A. Meillet, *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*, 1e partie, Paris, 1902, seconde partie, Paris, 1905.
- Meillet-Vaillant, Le sl. c.² = A. Meillet, *Le slave commun*, seconde édition revue et augmentée avec le concours de A. Vaillant, Paris, 1934.
- Meillet-Vaillant, Gr. s.-cr. = A. Meillet et A. Vaillant, *Grammaire de la langue serbo-croate*, Paris, 1924.
- Meyer, Neugr. St. = Gustav Meyer, *Neugriechische Studien*, Viena, 1894-1895 (*Sitzungsb. d. kais. Akad. d. Wissenschaft. in Wien*, phil.-hist. Kl., Bd. CXXX și CXXXII).
- Miklosich, Beitr. Vok. = Dr. Franz Miklosich, *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte. Vocalismus*, I, II, III. *Consonantismus*, I, II. *Lautgruppen*, Wien, 1881-1883 (*Sitzungsberichte der phil.-hist. Cl. d. kais. Akad. d. Wissenschaft.*, XCVIII-CII).

- Miklosich, Lex. plsl. = Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, emendatum auctum, Vindobonae, 1862-1865.
- Miklosich, Pers. = *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, drei Abhandlungen von Franz Miklosich, Heidelberg, Winter, 1927 (Manulneudruck aus *Denkschriften der Akad. d. Wissenschaft.*, phil.-hist. Kl., Wien, 1860-1874).
- Miklosich, Sl. El. im Rum. = Fr. Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1861 (*Denkschriften der kais. Akad. d. Wissenschaft. in Wien*, phil.-hist. Cl., Bd. XII).
- Miklosich, Vergl. Gr. d. sl. Spr. = Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. Zweiter Bd. *Stammbildungslehre. Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen*, Wien, 1875.
- Omagiu Bărbulescu = *Omagiu Profesorului Ilie Bărbulescu la 25 ani de profesorat*, Iași, 1931 (extr. din *Arhiva*, XXXVIII, n-le 2-4).
- RS = *Rocznik slawistyczny*, Kraków, 1908 sq.
- RIR = *Revista istorică română*, București, 1931 sq.
- r. = rusă.
- rut. = rutenă.
- Seliščev, Slav. nas. v Alb. = Prof. A. M. Seliščev, *Slavjanskoje naselenije v Albanii*, Sofija, 1931.
- Simionescu, Acc. sl. = Eufrosina Simionescu, *Accentul în cuvintele vechi slave din limba română*, Iași, 1913.
- Skok, Osnovi rom. lingv. = Dr. Petar Skok, *Osnovi romanske lingvistike*, I-III, Zagreb, 1940.
- skr. = sanskrită.
- Slatarski, Gesch. d. Bulg. = W. N. Slatarski, *Geschichte der Bulgaren*, I, Leipzig, 1918.
- Ștefănescu, El. rus.-rut. = Margareta C. Ștefănescu, *Elementele rușești-rutene din limba românească și vechimea lor*, Iași, 1925.

- Triandaphyllidis, Lehnw. = Man. A. Triandaphyllidis, *Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur*, Strassburg, 1909.
- ucr. = ucrainiană.
- Vondrák, Altkirchensl. Gr.² = W. Vondrák, *Altkirchenslavische Grammatik*, zweite Auflage, Berlin, 1912.
- Vondrák, Vergl. sl. Gr. = Dr. Wenzel Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*. I. Bd. *Lautlehre und Stammbildungslehre*, Zweite stark vermehrte und verbesserte Auflage. II. Bd. *Formenlehre und Syntax*. Zweite Auflage neubearbeitet von Dr. O. Grünenthal, Göttingen, 1924, 1928.
- v. Wijk, Gesch. d. altkirchensl. Spr. = Nicolaas van Wijk, *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache*. Erster Band. *Laut- und Formenlehre*, Berlin und Leipzig, 1931 (*Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte*, hgg. von R. Trautmann u. M. Vasmer).

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

(v. și vol. II, p. 20 sq.)

Vechea slavă și slava meridională

La indicațiile date în vol. II, p. 20, privitoare la bibliografiile anuale publicate în revistele de specialitate și consacrate vechii slave și fiecărei limbi slave în parte, se adaugă lămuririle următoare:

revista *Južnoslovenski Filolog*, publ. de A. Belić (Beograd, 1914 sq.), publică o bibliografie anuală a sârbo-croatei. *Indogermanisches Jahrbuch* (Berlin, W. de Gruyter: volumul XXIII, apărut în 1939, cu bibliografia anului 1937): bibliografia slavă e redactată de O. Hujer. *Revue des études slaves* (Paris; volumul XIX, fasc. 1-2, apărut în 1939, cu bibliografia la zi) conține mai multe rubrici; rubrica «généralités», e redactată astăzi de A. Mazon și de A. Vaillant; bibliografia sârbo-croată e redactată de A. Vaillant, iar cea bulgară de L. Beaulieux. *Rocznik slavistyczny* (Kraków, Gebethner i Wolff; volumul XIV, apărut în 1938, cu bibliografia anului 1937) conține, pe lângă celelalte rubrici, o rubrică «influence slave sur les autres langues», în care sunt examinate și lucrări care interesează româna. *Zeitschrift für slavische Philologie* (Leipzig, O. Harrassowitz; volumul XVI, fasc. 3-4, apărut în 1939) nu publică o bibliografie anuală; se vor consulta însă notițele bibliografice și critice ale lui St. Mladenov, privind lucrările consacrate bulgarei și publicate în vol. II, p. 506 sq. III, p. 184 sq. (1914-1924), XIII, p. 361 sq. (1925-1935).

A. BELIĆ, *La Macédoine. Études ethnographiques et politiques*, Paris-Barcelone, Bloud & Gay, 1919.

A. BELIĆ, *Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Deminutiv- und Amplificativsuffixe*, Leipzig, 1901 (extr. din *Archiv für slavische Philologie*, Bd. XXIII).

Dr. ERICH BERNEKER, *Die Wortfolge in den slavischen Sprachen*, Berlin, B. Behr's Verlag (E. Bock), 1900.

Dr. ERICH BERNEKER, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Erster Bd., A-L, Zweiter Bd., Lief. 11, M-morü, Heidelberg, Winter, 1908-1914 (*Indogermanische Bibliothek. Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher*, hgg. v. A. Leskien u. E. Berneker; lucrare fundamentală, cu indicarea întregii bibliografii, dar rămasă, din nefericire, neterminată).

OLAF BROCH, *Slavische Phonetik*, Heidelberg, Winter, 1911 (un manual excelent și precis).

Prof. B. CONEV, *Istorija na bălgarskij ezik*. Tom I, Sofija, 1919; tom втори, posmărtno izdanie pod redakcijata na Prof. d-r. St. Mladenov, Sofija, 1934 (*Universitetska Biblioteka*, No. 8; 134; material bogat; autorul nu e linguist; în t. II, p. 3 sq. se reproduce memoriul apărut în 1921, privitor la raporturile lingvistice dintre Bulgari și Români; v. criticile lui Skok, *Sl.*, IV, 325 sq. și Graur, *BL*, III, 193 sq. Pentru întreaga lucrare, v. Mladenov, *Sl.*, II, 404 sq. și Id., *Zs. sl. Ph.*, II, 506 sq.).

PAUL DIELS, *Altkirchenslavische Grammatik*, mit einer Auswahl von Texten und einem Wörterbuch, I. Teil: *Grammatik*, Heidelberg, Winter, 1932 (manual excelent; notele conțin indicații și trimiteri extrem de bogate și de variate).

Dr. PAUL DIELS, *Die Slawen*, Leipzig u. Berlin, B. G. Teubner, 1920 (*Aus Natur und Geisteswelt*, 740. Bd.; elementar).

A. J. JACIMIRSKIJ, *Iz slavjano-rumynskix semasiologičeskix nabljudenij*, în *Izvestija otdělenija russkago jazyka i slovesnosti imperatorskoj Akademii nauk*, St. Petersburg, 1904, IX, kn. 2, p. 257 sq. (examinează „calculile“ lingvistice din dacoromână).

V. JAGIĆ, *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*. Neue berichtigte und erweiterte Ausgabe, Berlin, Weidmann, 1913 (lucrare fundamentală, dar cu informația depășită).

CONSTANTIN JIREČEK, *Geschichte der Serben*. Erster Bd. (bis 1371), Gotha, Fr. A. Perthes A. G., 1911 (*Geschichte der europäischen Staaten*, hgg. von A. H. L. Heeren, F. A. Ukert, W. v. Giesebrecht und K. Lamprecht. Achtundreissigstes Werk; lucrare fundamentală).

ST. KUL'BAKIN, *Le vieux slave*, Paris, Champion, 1929 (*Collection de manuels publiés par l'Institut d'études slaves*, V; lucrare excelentă, clară și bine ordonată).

A. LESKIEN, *Grammatik der albulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*, 2-3. Aufl., Heidelberg, Winter, 1919 (manual excelent, dar cu informația depășită).

A. LESKIEN, *Handbuch der albulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*. Grammatik, Texte, Glossar, 5-te Auflage, Weimar, 1910 (manual astăzi clasic).

ALFONS MAGULIÉS, *Historische Grundlagen der südslavischen Sprachgliederung*, *Archiv für slavische Philologie*, XL, Berlin, Weidmann, 1925, p. 197 sq. (schiță istorică, în baza materialului și lucrărilor noi).

ALFONS MARGULIÉS, *Entwicklungsphasen der südslavischen Kulturen*, Ansbach, 1930 (o schiță datorită unui excelent cunoscător al chestiunii).

A. MEILLET, *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*, I, II, Paris, Bouillon, 1902, 1905. (lucrare fundamentală).

A. MEILLET, *Le slave commun*, seconde édition revue et augmentée avec le concours de A. Vaillant, Paris, Champion, 1934 (lucrare fundamentală).

Dr. FRANZ MIKLOSICH, *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte. Vocalismus*, I, II, III. *Consonantismus*, I, II. *Lautgruppen*, Wien, Carl Gerold's Sohn, 1881, 1882, 1883 (*Sitzungsberichte* der phil.-hist. Cl. d. kais. Akad. d. Wissenschaft., XCVIII-CII ; expunere plină de sugestii interesante).

FRANZ MIKLOSICH, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, Wilhelm Braumüller, 1886 (învechit).

FR. MIKLOSICH, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, emendatum auctum, Vindobonae, Guilelmus Braumueller, 1862-1865 (lucrare fundamentală, ce nu a fost încă înlocuită ; asupra problemelor puse de alcătuirea unui dicționar al vechii slave, v. P. A. Lavrov, *Le lexique du vieux slave*, *R. ét. sl.*, VII, 199 sq.).

FRANZ MIKLOSICH, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. Zweiter Bd. *Stammbildungslehre. Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen*, Wien, W. Braumüller, 1875 (lucrare încă utilă de consultat).

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, obradnje Dj. Daničić [și, ulterior, de P. Budmani, M. Valjavac și apoi de T. Maretić singur], Zagreb, 1880 sq.

Ultima fasciculă, apărută în 1937, ajunge până la *provrtoina* (lucrare fundamentală, în care se dă etimologia fiecărui termen și exemple de întrebuintarea sa, cu începere dela cele mai vechi texte).

Prof. A. M. SELIŠČEV, *Slavjanskoje naselenije v Albanii*, Sofija, 1931 (material bogat, datorit unui bun cunoscător al dialectelor bulgare).

Prof. Dr. W. N. SLATARSKI, *Geschichte der Bulgaren*. I. Teil. *Von der Gründung des bulgarischen Reiches bis zur Türkenzeit (679-1396)*, Leipzig, Verlag von Dr. Iwan Parlatanoff, 1918 (*Bulgarische Bibliothek*, hgg. v. Prof. Dr. Gustav Weigand; lucrare fundamentală).

Dr. REINHOLD TRAUTMANN, *Baltisch-slavisches Wörterbuch*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1923 (*Göttinger Sammlung indogermanischer Grammatiken und Wörterbücher*; lucrare fundamentală, dar de o prezentare tipografică defectuoasă; indicele lipsește).

W. VONDRÁK, *Altkirchenslavische Grammatik*, zweite Auflage, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1912 (lucrare fundamentală).

Dr. WENZEL VONDRÁK, *Vergleichende slavische Grammatik*. I. Bd. *Lautlehre und Stammbildungslehre*, Zweite stark vermehrte und verbesserte Auflage. II. Bd. *Formenlehre und Syntax*. Zweite Auflage neubearbeitet von Dr. O. Grünenthal. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1924, 1928 (lucrare fundamentală; expunere obiectivă a diverselor teorii).

NICOLAAS VAN WIJK, *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache*. Erster Band. *Laut- und Formenlehre*, Berlin und Leipzig, Walter de Gruyter & Co., 1931 (*Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte*, hgg. von R. Trautmann u. M. Vasmer; lucrare profund personală, datorită unui linguist și slavist cu renume; prețioase indicații bibliografice).

N. VAN WIJK, *Le slave commun dans l'ensemble indo-européen; Parallélisme et divergence dans l'évolution des langues slaves; Les langues slaves du sud* (série de leçons prononcées à la Sorbonne), *Le monde slave*, XIV, 1937, I, p. 472 sq.; II, p. 419 sq.; IV, p. 76 sq., Paris, P. Hartmann, 1937 (sinteză datorită unui cunoscător profund al materiei).

Româna

ILIE BĂRBULESCU, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, București, Casa Școalelor, 1929 (asupra teoriilor autorului, v. Mladenov, *RS*, III, 188 sq. și Philippide, *Orig. Rom.*, I, 804 sq.; pentru prezenta lucrare, v. Rosetti, *RIR*, I, 146 sq. și Nandriș, *RJR*, II, 387 sq.).

P. CANCEL, *Despre „rumân“ și despre unele probleme lexicale vechi slavo-române*, București, Casa Școalelor, 1921 (cf. Rosetti, *RLiR*, I, 159 sq.).

P. CANCEL, *Termenii slavi de plug în dacoromână*, București, Casa Școalelor, 1921 (asupra concluziilor autorului, v. Rosetti, *RLiR*, III, 222 sq.).

TH. CAPIDAN, *Elementul slav în dialectul aromân*, București, Cultura Națională, 1925 (Academia Română. *Memoriile Secțiunii literare*. Seria III. Tomul II. Mem. 4; material prețios).

TH. CAPIDAN, *Raporturile lingvistice slavo-române. I. Influența română asupra limbii bulgare, Dacoromania*, III, Cluj, 1923, p. 129 sq. (termenii românești ce ar figura, după autor, în vechea slavă, apar, de fapt, în redacții sârbești sau rusești ce nu sunt anterioare secolului al XIII-lea; v. Rosetti, *RLiR*, III, 225 sq.).

B. CONEV, *Ezikovni vzaimnosti meždu Bălgari i Rumâni, Godišnik na Sofijskija Universitet. I: Istoriko-filologičeski Fakultet, XV-XVI, 1919-1920, Sofija, 1921* (studiul e reprodus și în *Istorija na bălgarskij ezik*, II, p. 3 sq., a aceluiași autor).

OV. DENSUSIANU, *Histoire de la langue roumaine. I: Les origines*, Paris, Leroux, 1901 (*l'influence slave*, p. 237 sq.).

AT. T. ILIEV, *Romănska toponimija ot slavjano-bălgarski proizxod*, Sofija, 1925 (extr. din *Sbornik na bălgarskata Akademija na naukitě*, kn. XVII, klon ist.-fil., XI, nr. 2; material util, dar necomplet).

MAX KŘEPINSKÝ, *Influence slave sur le verbe roumain*, în *Slavia*, XVI, Praha, 1938-1939, p. 1 sq., 220 sq. și 481 sq. (v. observațiile lui A. Graur, *BL*, VI, 267 sq.).

FR. MIKLOSICH, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1861 (*Denkschriften der kais. Akad. d. Wissenschaft. in Wien, phil.-hist. Cl.*, Bd. XII; lucrare încă esențială de meditat).

GR. NANDRIȘ, *Dare de seamă critică a lucrării lui Ilie Bărbulescu, Individualitatea limbii române și elementele slave vechi* (v. mai sus, p. 18), în *Revista istorică română*, II, 1932, p. 387 sq.

Omagiu Profesorului Ilie Bărbulescu la 25 ani de profesorat, Iași, 1931 (extr. din *Arhiva*, XXXVIII, n-le 2, 3, 4).

EUFROSINA SIMIONESCU, *Accentul în cuvintele vechi slave din limba română*, Iași, 1913.

P. SKOK, *Des rapports linguistiques slavo-roumains*, I, *Slavia*, I, p. 485 sq. ; [II] *Slave et roumain*, *Revue des études slaves*, III, p. 59 sq. ; III-VII, *Slavia*, III, p. 114 sq. ; IV, p. 128 sq. ; p. 325 sq. ; VI, p. 120 sq. ; p. 758 sq. ; VIII, p. 605 sq. ; p. 776 sq. (observații interesante și prețioase, cu prilejul apariției unor lucrări noi).

Dr. PETAR SKOK, *Osnovi romanske lingvistike*, I-III, Zagreb, 1940 (I, p. 91 sq. : scurtă schiță a influenței limbilor slave meridionale asupra limbii române).

MARGARETA C. ȘTEFĂNESCU, *Elementele rusești-rutene din limba românească și vechimea lor*, Iași, 1925.

MAX VASMER, *Die neuesten Forschungen zur Frage über die rumänisch-slavischen sprachlichen Berührungen*, *Rocznik slawistyczny*, II, Kraków, 1909 (note critice asupra unor lucrări recente).

INTRODUCERE

Contactul dintre populația romanizată și Slavi. Dominația romană în provinciile dunărene ia sfârșit la jumătatea a doua a secolului al IV-lea d. C. Impăratul Justinian (527-565) a mai întărit unele fortificații pe malul stâng al Dunării, dar ele nu mai dăinuiesc mult timp. Începând cu secolul al IV-lea, Goții și alte neamuri barbare iau în stăpânire teritoriul dela nordul Dunării (Rosetti, Ist. lb. rom., II, 39). Ultimii veniți sunt Slavi, cunoscuți sub numele de Venedi și răspândiți, în secolul al VI-lea, la nordul Dunării și la gurile acestui fluviu. Numele lor etnic este *Slovēninū* (pl. *Slovēne*). Porniți din regiunile dela nordul Carpaților, Slavii urmează două direcțiuni: înspre câmpia ungară și partea de vest a Peninsulei Balcanice (regiunea Dravei și Dunării mijlocii), unde întâlnesc pe Avari (Margulics, A.sl.Ph., XL, 198 sq.), și înspre regiunea pontică. În secolul al V-lea și al VI-lea, Slavii ocupă Basarabia, Moldova, coasta Mării Negre, câmpia munteană și înaintează în Ungaria, dincolo de Tisa și Dunăre.

Niederle (A.sl.Ph., XXV, 307 sq.) a căutat să arate că Slavii au coborât în regiunile dunărene înainte de secolul al V-lea. De fapt, prezența lor nu poate fi probată înainte de sfârșitul secolului al V-lea (Vasmer, Zs.sl.Phil., II, 541).

La sfârșitul secolului al VII-lea d. C., Țara Românească e denumită „țara Slavilor“ (*Sclavinia*, Theophylaktos Simokattes, Jireček, *Gesch. d. Serben*, I, 70, n. 3).

Slavii nu s'au menținut mult timp numai la nordul Dunării, ci în curând ei au pătruns până la Adrianopol (secolul al VI-lea) iar apoi au dus departe către sud incursiunile lor: în secolul al VI-lea și al VII-lea, Peninsula Balcanică, până la insulele Mării Egee, e ocupată de Slavi, iar dominația bizantină mai este menținută numai în câteva cetăți întărite de pe litoralul dalmatin.

Teritoriul unde s'a produs contactul dintre Slavi și populația romanizată. Contactul dintre Slavi și populația romanizată din provinciile dunărene s'a efectuat atât la nordul cât și la sudul Dunării. Acei care neagă posibilitatea existenței acestor raporturi la nordul Dunării (Friedwagner, *ZRPh.*, LIV, 659; Mutafčiev, *Bulg. et Roum.*, 70 sq.; Skok, *Sl.*, VIII, 624 sq.; cf. *Id.*, I. c., IV, 128), dând drept motiv faptul că Dacia nord-dunăreană era un teritoriu de trecere pentru populațiile barbare și că populația romanizată nu s'a putut menține în vechile locuințe, fac o simplă presupunere, căci de fapt nu avem nici o știre directă despre raporturile dintre populația romanizată și stăpânirea barbară. Pentru cine admite că limba română s'a format pe un teritoriu întins de colonizare romană, la nordul și la sudul fluviului (Rosetti, *Ist. lb. rom.*, I², 32; II, 38 sq.), existența contactului între populația romanizată și Slavi, atât la sudul cât și la nordul fluviului, apare neîndoioasă (Nandriș, *RIR*, II, 389 sq.). Avem chiar motive să presupunem că acest contact s'a produs într'o regiune îndepărtată de patria primitivă a Albanezilor, întrucât cele mai vechi împrumuturi slave din limba română nu sunt semnalate și în albaneză.

Drăganu, Rom. s. IX-XIV, 28 sq., admite, ca și Jung, că populația romanizată s'a menținut în Dacia chiar în timpul stăpânirii barbare.

Urmele stăpânirii slave la nordul Dunării se regăsesc în toponimia de origine slavă a țărilor românești (Weigand, BA, I, 26 sq.: regiunea Moților; Pușcariu, DK, VI, 520 sq.; VIII, 345 sq.: Ardeal).

V. expunerea generală a lui At. T. Iliev, Românska toponimija ot slavjano-bălgarski proizvod, Sofia, 1925 (extr. din Sbornik na bălgarskata Akademija na naukitě, kn. XVII, klon ist.-fil., XI, n° 2). Numele topice din Moldova sau Bucovina, cu fonetism sârbo-croat sau bulgăresc, au fost introduse în aceste regiuni de populația românească care s'a revărsat în Moldova în secolul al XIII-lea (cf. Rosetti, Ist. lb. rom., II, 80 sq., nota lui C. C. Giurescu). Fonetisme ca *Slănic*, *Slatina*, *Straja* (pe lângă *Soloneț*, *Storojineț*, caracteristice pentru slava de est) probează aceasta (Ștefănescu, El. rus.-rut., 18 sq. și 28 sq.; Skok, Sl., VI, 671 sq.).

În privința contactului dintre Slavi și Români la sudul Dunării, trebuie ținut seamă de faptul că mult timp o largă bandă de teren romanizată a separat pe Sârbi de Bulgari (Belgrad, Niș, Sofia, Skoplje și Prizren au stat în stăpânirea Bizantinilor până în 1190; Sofia e cucerită de Bulgari de abia în 809; cf. Rosetti, Ist. lb. rom., II, 40). Până în secolul al VIII-lea, Iskerul constituia frontiera vestică a Bulgarilor; Sârbii ajung pe cursul Moravei și al Dunării abia în secolul al XIII-lea.

Românii sunt semnați în Serbia în secolul al XII-lea (Rosetti, l. c., 36 sq.); tot atunci, ei apar în sudul Thesaliei, ca o populație densă (Cvijić, Pén. balk., 155). Spre deosebire de această populație, al cărei grai face parte din ramura dacoromână (Rosetti, GS, V, 4), Aromânii sunt semnați pentru

prima oară în 976, între lacul Prespa și Kastoria, în persoana unor cărăvănari (Bogrea, BSO, VII, 50 sq.).

Primele mențiuni ale populației românești, la nordul Dunării, și anume în Ardeal și în Moldova, sunt din secolul al XI-lea (ipotetic) și al XII-lea (1164; Giurescu, Ist. Rom., I³, 326).

În baza celor arătate până aci, se poate deci admite că elementele slave au pătruns în graiul populațiilor romanizate din regiunile indicate, începând cu secolul al VII-lea și al VIII-lea (Skok, Sl., VI, 127; secolul al VIII-lea; sec. al IX-lea și al X-lea, Id., Osnovi rom. lingv., I, 91).

Ilie Bărbulescu a susținut, cu argumente ce nu pot convinge, că elementele slave au pătruns în limba română după secolul al XII-lea; cf. Mladenov, RS, III, 118 sq.; Rosetti, RIR, I, 146 sq.; Nandriș, RIR, II, 387 sq.

Slavii au venit ca cuceritori. Lăsând deoparte exagerările istoricului J. Peisker, astăzi se admite că Slavii, veniți ca cuceritori în provinciile dunărene, și nu ca pașnici coloniști, erau dominați de Avari, care constituiau clasa lor dirigentă, după cum în secolul al VI-lea și al VII-lea ei sunt supuși de Protobulgari (L. Niederle, A.sl.Ph., XXXI, 569 sq. și R.ét.sl., II, 19 sq.; Jagić, A.sl.Ph., XXXI, 591 sq.; v. expunerea de ansamblu a lui Peisker, în *The Cambridge medieval history*, Cambridge, 1926, II, 432 sq.).

O serie de termeni slavi sunt de origine avară, de ex. *ban*, Jagić, A. sl. Ph., XXXV, 255; Skok, *Južni Sloveni i turski narodi*, Jugoslovenski istoriski časopis, II, 1936.

Situația populației romanizate sub Slavi. După cucerirea teritoriilor nord-dunărene, Slavii devin stăpânitorii pământului. Termenul *rumân*, denumind, pe lângă naționalitate, pe acel care se află în dependență personală de un stăpân, este un

indiciu prețios pentru situația socială a populației romanizate sub noii stăpânitori (Giurescu, Ist. Rom., I³, 262 sq.; obiecțiunile lui I. C. Filitti, Proprietatea solului în Principatele române până la 1864, București, [1935], p. 160 sq., că termenul *rumîn* capătă sensul de « om neliber » numai după așezământul lui Mihai Viteazul, nu par întemeiate: cf. Giurescu, RIR, VII 400).

Primele organizații de stat slavo-române la nordul Dunării. Pătrunderea celor dintâi termeni slavi în limba română, între secolul al VII-lea și al IX-lea, corespunde cu crearea primelor state slave din Peninsula Balcanică (Skok, DR, IX, 215). La venirea Ungurilor în Ardeal (sec. X-XI, cf. Rosetti, GS, V, 6, n. 2), ei găsesc aci o populație mixtă, slavo-română, cu voievozi slavi: Menumorut era slav, iar populația din ducatul lui Gelou era formată din Români și din Slavi. Însăși instituția voevodatului e împrumutată dela Slavi. Ceva mai târziu, procesul de asimilare a Slavilor era îndeplinit: în secolul al XIII-lea, apar cnezatele românești din Oltenia (Giurescu, Ist. Rom., I³, 238 sq.). Desigur că factorul hotărâtor, în acest proces de asimilare a Slavilor, a fost limba: Slavii au învățat românește, pentru că limba română participa la prestigiul civilizației romane (Rosetti, Ist. lb. rom., II, 41). Românii ardeleni, ca și cei din viitoarele principate românești, adoptase liturgia slavă înaintea venirii Ungurilor în Ardeal, deci în secolul al X-lea și al XI-lea, atunci când liturgia slavă a fost „salvată“ de Bulgari. Adoptarea liturgiei slave presupune existența unei organizații de stat, și anume formațiile politice slavo-române din secolul al XI-lea și al XII-lea pe care le-am amintit mai sus (P. P. Panaitescu, La littérature slavo-roumaine — XVe-XVIIe siècles — et son importance pour l'histoire des littératures slaves, extr. din

Sborník prací I. Sjezdu slovanských filologů v Praze 1929, sv. II, Praha, 1931, p. 1 sq.).

Raporturile lingvistice slavo-române. Aceste constatări ne lămuresc în privința modului cum s'a exercitat influența slavă asupra limbii române.

Sunt două feluri de a înfățișa raporturile dintre limbile slave și limba populațiilor romanizate ce era să devină limba română.

1. Unii cercetători (cf. Densușianu, H.d.l.r., I, 237 sq.), neinsistând prea mult asupra împrejurărilor în care s'a produs contactul dintre cele două limbi, văd în elementele slave din română o probă a influenței slave, fără a se preocupa de problema amestecului etnic dintre cele două popoare.

Această explicație nu merge prea adânc în inima problemei. E adevărat că, în Gallia romană, de ex., pentru a explica influența germanică nu e nevoie să presupunem o colonizare masivă de Franci, căci a fost suficient ca pe un punct al teritoriului gallo-roman să fi existat un grup restrâns de oameni, cu situație dominantă, care vorbeau o limbă germanică, pe care au impus-o restului țării (Bruneau, RLiR, XIII, 31 sq.).

Este de altfel modul în care trebuie să ne închipuim că s'a efectuat romanizarea provinciilor dunărene: puțini oameni vorbeau latina; ea a fost impusă de cuceritori ca limbă de civilizație, dotată cu un mare prestigiu (cf. Rosetti, Ist. lb. rom., I², 35 sq.).

2. Sunt însă motive care ne împiedică să adoptăm acest fel de a înfățișa raporturile lingvistice slavo-române. Și anume faptul că româna prezintă, în structura ei, caractere neromanice care se explică numai prin limbile slave. Firește, nu ne referim la cuvinte, căci elementele vocabularului, care nu fac parte din „sistemul închis“ al unei limbi (cf. Rosetti, Ist. lb. rom., II, 25) pot ușor trece dela un popor la altul, fără să fi existat un

contact intim între cele două limbi (Meillet, Ling. hist. et ling. gén., I, 107).

Ne referim, deci, la structura intimă a limbii: fonetică, morfologie și sintaxă (v. expunerile noastre de mai jos, p. 40 sq.). Existența elementelor slave din această categorie în structura limbii române presupune coexistența și întrepătrunderea a două sisteme lingvistice în același vorbitor: cel romanic și cel slav; iar fenomenul se explică prin traiul în simbioză al Românilor și Slavilor, până la asimilarea celor din urmă prin cei dintâi (v. aci mai jos).

Bilinguism. Fenomenul acesta lingvistic se numește *bilinguism* (cf. Rosetti, Ist. lb. rom., II, 32 sq.). Miklosich (Sl. El. im Rum., 5; cf. Nandriș, RIR, II, 392) văzuse just: el explica prezența elementelor slave în română prin amestecul etnic dintre Slavi și Thraco-Romani (cf. Skok, Omagiu Bărbulescu, 212). Unii cercetători, ca P. Skok (Sl., VIII, 778), prelungesc această stare de bilinguism a populației slavo-române din Principate până în secolul al XVI-lea, ceea ce este o exagerare. De fapt, asimilarea populației slave s'a petrecut cu mult mai devreme, și anume, după cum am văzut mai sus, ea luase sfârșit în secolul al XIII-lea. Cauzele procesului nu stau însă, după cum au socotit unii cercetători (Pușcariu, DR, VI, 520 sq.), în faptul că Românii au fost mai numeroși decât Slavii, ci în superioritatea culturii romane, reprezentată de populațiile romanizate (v. mai sus, p. 25 sq.).

In Albania, păstorii de limbă albaneză au asimilat pe Slavii agricultori: Jokl, IJb., XVII, 168 (208).

Populația slavă învață limba română. Pușcariu (l. c.) a arătat că trebuie să ne reprezentăm procesul în sensul că Slavii

au deprins limba populației romanizate și s'au romanizat, nu că Românii au învățat limba cuceritorilor.

1. In felul acesta se explică de ce unele „maniere“ slave de a pronunța anumite sunete s'au introdus în limba română, de ex. iotacizarea lui *e* inițial (*el, este* pron. *yel, yeste*), muierea consoanelor finale urmate de *-i* (pl. *buni, etc.*), introducerea consoanei *h*, etc. și de ce «forma internă» a unor cuvinte slave a fost reprodusă în unele cuvinte românești (v. mai jos, p. 97 sq.). Dacă Românii ar fi fost aceia care au învățat slava, ei nu ar fi putut introduce aceste inovații în pronunțarea lor zilnică, ci ar fi pronunțat sunetele slave după maniera românească de a articula sunetele; și, de asemenea, ei ar fi împrumutat unele cuvinte, și nu ar fi «calchiat» expresiile slave.

2. In momentul în care apar în istorie, în secolul al XII-lea (v. mai sus, p. 24), Românii nord-dunăreni sunt foarte numeroși. Această populație cu număr sporit este desigur formată din fosta populație romanizată, la care au venit să se adauge Slavii romanizați.

Superstratul slav. Influența slavă asupra limbii române constituie deci un caz de *superstrat*: limba cuceritorilor se suprapune peste limba celor cucerțiți; cuceritorii învață limba celor cucerțiți și îi transmit o serie de trăsături caracteristice.

Teoria este expusă de v. Waitburg, ZRPh., LVI, 48, n. 1.; cf. Bartoli, Ve Congrès intern. des linguistes, Bruxelles; deuxième publication, [Bruges], 1939, p. 61 sq.

Condițiile în care s'a făcut slavizarea provinciilor romanizate din Peninsula Balcanică. In privința condițiilor în care s'a făcut slavizarea provinciilor dunărene romanizate și a Peninsulei Balcanice, s'a observat că sârbo-croata s'a dezvoltat

pe un teritoriu romanizat, iar bulgara pe un teritoriu de limbă greacă (dar, în parte, romanizat; Marguliés, A.sl.Ph., XL, 202; cf. Rosetti, Ist. lb. rom., II, 27 sq.). Sârbo-croata a împrumutat o serie de termeni dela popoarele romanice cu care a venit în contact (v. Štrekelj, A.sl.Ph., XXVIII, 508 sq.; pentru termenii românești, Pușcariu, Istr., II, 274 sq., cu indicații bibliografice).

Bulgara. Bulgara a suferit o puternică influență grecească, pe cale literară, și a împrumutat o serie de termeni grecești, cu prilejul traducerii cărților sfinte (v. mai jos., p. 37 sq.), dar influența romanică a atins structura internă a limbii, fie în domeniul foneticei (accentul de intensitate), fie în cel al sintaxei (crearea articolului; Capidan, DR, III, 171 sq.; Vondrák, Vergl. sl. Gr., II², 296 sq., 355 sq., 416).

În secolul al VI-lea și al VII-lea, limbile slave meridionale (slovena, sârbo-croata și bulgara) nu erau încă diferențiate în mod esențial (ele formase o unitate în epoca în care Slavii se aflau în locuința lor carpatică, v. Wijk, R.ét.sl., IV, 5 sq.); diferențierea s'a accentuat, însă, în secolele următoare (VII și VIII).

Sârbii. Sârbii sunt, la început, un popor din interiorul Peninsulei Balcanice. Mișcările lor spre Marea Adriatică și interiorul peninsulei se accentuează cu începere din secolul al XI-lea (v. mai jos, p. 35). Croații coboară din Croația albă de dincolo de Carpați în secolul al VII-lea (Lj. Hauptmann, R.ét.sl., V, 149).

Protobulgarii. Istoria Bulgarilor e mai complicată.

Slavii strămoși ai Bulgarilor au ocupat, după cum am văzut (v. mai sus, p. 21 sq.), în secolul al VII-lea și al VIII-lea, întreaga parte de est a Peninsulei Balcanice. Acest teritoriu a fost cu-

cerit de Bulgari, neam turcesc, la sfârșitul secolului al VII-lea. Slavii subjugați de Bulgari au trăit în primele timpuri sub stăpânirea lor, ca popor separat (dirijat de cnezi), formând pedestrima armatei în campaniile împotriva Bizantinilor; dar după întemeierea statului bulgar (679), amestecul etnic între cele două popoare nu mai poate fi stăvilit: elementul turcesc e asimilat de cel slav în așa măsură, încât astăzi au subsistat în limba bulgară numai câteva cuvinte din limba cuceritorilor de odinioară. Poporul nomad și-a pierdut limba în contact cu un popor mai civilizată, devenit sedentar.

În privința elementelor de vocabular moștenite de bulgară dela Protobulgari, v. expunerea lui Mladenov, R.ét.sl., IV, 194 sq.

Protobulgarii fac parte din neamul turcesc al Hunilor; *Hun* este un nume colectiv, aplicat acestor seminții (Slatarski, Gesch. d. Bulg., I, 3); numele *Bulgar*, care denumeste, la un moment dat, triburile din Asia mijlocie, poate fi explicat, după G. Németh, prin osm. *bulgur* „Brei“, *bulya* „mischen“. Bulgarii sunt un amestec de Huni și de Turci Oguri (bg.-tc. *ogur*, v. turc. *oguz* „Stamm“, la origine „Pfeil“: J. v. Laziczius, Zs. sl. Phil., VIII, 285 sq.; cf. numele patriei primitive a Bulgarilor: *oŋgl* < *on-köl* „die zehn Seen“, B. v. Arnim, Zs. sl. Phil., X, 343 sq., explicat însă de Vasmer, l. c., I, 466; II, 341, prin slavă: v. sl. *oglü* „Winkel“). Împinși de Săbiri, Bulgarii părăsesc regiunea Turfanului și ocupă Siberia de est în secolul al II-lea d. C. Mai târziu (sec. al V-lea), ei apar în regiunea așezată la estul Donului și Mării de Azov, pentru a cuceri apoi teritoriile dintre Volga, Don, Marea Neagră, Marea Caspică și Caucaz. Cu începere din secolul al V-lea, intervin schimbări în conducerea triburilor de Bulgari; se formează două state separate. Utrigurii și Kutrigurii cuceresc prin luptă noi teritorii, gonind pe Goți spre Pannonia. După cucerirea Crimei, Kutrigurii formează un stat pe litoralul nordic al Mării Negre, învecinat la nord și la vest cu Anții (Slavi). Bulgarii intră în raport cu Bizantinii. Avarii își impun dominația asupra Utrigurilor (460), iar cele două popoare apar confundate, mai târziu, sub numele de Bulgari. Kubrat (585)

întemeiază un stat bulgăresc între Marea de Azov, Caucaz, Marea Neagră și Nistru. Unul din fiii săi, Isperrich (Asparuch), trece în Basarabia de astăzi și se așează, cu triburile sale, la gurile Dunării, iar după scurt timp, cu învoirea Bizantinilor, trece Dunărea și se instalează în Peuke (Dobrogea de nord), în apropierea satului de astăzi Nicolifeș. La moartea împăratului Constantin al II-lea (668), Isperrich profită de împrejurări pentru a coborî în sudul Dobrogii. Campania Bizantinilor din 679 nu izbuteste să gonească pe Bulgari din noile lor locuințe; ei cuceresc în curând Varna. Isperrich își așează lagărul la Pliska (azi Aboba), și întemeiază astfel statul „Bulgaria“, al cărui caracter asiatic se va modifica, în curând, prin intrarea Bulgariei în sfera civilizației grecești (bizantine); teritoriul noului stat se mărginea la nord cu Dunărea, la est cu Marea Neagră, la vest cu râul Isker, iar la sud cu Balcanii.

Găgăuții din Basarabia, Dobrogea și Bulgaria de nord ar putea fi succesorii Cumanilor, Uzilor și Protobulgarilor (*gagauz* < *gök uz* „Blauuzen“, Mladenov, RS, XI, 85). Unii cercetători susțin chiar că Bulgarii de astăzi nu au nimic comun cu Protobulgarii, reprezentați în mod exclusiv de Găgăuți (K. Škorpil, Byzantinosl., V, 182). În această privință, T. Kowalski (Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du nord-est, Cracovia, 1933, extr. din Polska Akad. Umiejętności. Prace komisji orientalistycznej, n° 16) a arătat că Găgăuții de astăzi reprezintă trei păături de populație turcească, din care cea mai veche este venită din nord, înainte de cucerirea Osmanliilor, iar a doua, de origine meridională, de asemenea anterioară venirii Osmanliilor, a conferit acestor graiuri caracterul lor particular.

Inscripția tezaurului descoperit la Sân-Nicolaul Mare (jud. Timiș-Torontal, v. Giurescu, Ist. Rom., I³, 298 sq.) a fost explicată prin limba turcă: J. Neméth, Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szent-Miklós, Budapesta-Leipzig, 1932. Bibliotheca Orientalis Hungarica, II; B. v. Arnim, Zs. sl. Phil., XI, 240 sq.; Mladenov, Godišnik na Sofijskija Univ., XXXI, 5, Sofija, 1935, p. 1 sq.

Expansiunea către vest a noului stat bulgar se produce începând cu anul 802, când khanul Krum ia succesiunea tronului; dominația bulgară, prin gonirea Avarilor și subjugarea

populațiilor slave din Banat și Ardeal, se întinde până la Tisa și la Prut și va dura până la moartea lui Boris, în 888 (Slatarski, *Gesch. d. Bulg.*, I, 25 sq.).

Asupra coloniilor bulgare stabilite în Ardeal la Vințul-de-Jos (ung. Alvincz), Cergăul-mare, Bungard și Ruscior, cu începere din secolul al XIII-lea, v. Fr. Miklosich, *Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen*, Viena, 1856 (*Denkschriften der kais. Akad. d. Wissenschaft. in Wien*, phil.-hist. Cl., Bd. VII); J. J. Pič u. A. Amlacher, *Die Dacischen Slaven und Czergeder Bulgaren*, Praha, 1889 (*Sitzungsber. d. königl.-böhmisch. Gesellsch. d. Wissenschaft.*, Jhg. 1888, phil.-hist. Kl., p. 227 sq.); L. Miletič, *Sedmigradskité Bălgari*, Sofija, 1896 (extr. din *Sbornik za narodnija umotvorenija, knižnina i život*, XIII, 1896, p. 153 sq.); Id., *U Sedmigradskité Bălgari*, Bălgarski Prëgled, VI, 1896, p. 46 sq.; Jireček, *A.sl.Ph.*, XIX, 598 sq. și XX, 115 sq.; St. Stinghe, *W.Jb.*, VIII, 1 sq.; A. Ivič, *A. sl. Ph.*, XXXI, 414 sq.; L. Miletič, *Sedmogradskitë Bălgari i tēxnijat ezik*, Sofija, 1926 (*Spisanie na bălgarskata Akademiya na naukite, kniga XXXIII, klon istoriko-filologičen i filosofsko-obšte-stven*, n° 18); Mușlea, *DR*, V, 1 sq. Graiul acestor colonii face parte din grupul oriental al dialectelor bulgare.

Faptul capital din istoria Bulgarilor este creștinarea lor, sub Boris I (853-888), în 864 (Vaillant-Lascaris, *R.ét.sl.*, XIII, 5 sq.), acesta căpătând prin botez numele Mihail, al nașului său, împăratul Bizanțului. Creștinarea Bulgarilor constituia capitolul cel mai important al programului de occidentalizare a civilizației bulgare, care își va schimba caracterul asiatic, atât prin legăturile lui Boris cu puterile apusene, și anume cu împăratul Ludovic al Germaniei și Papa, cât și cu Bizanțul. După încercări neizbutite de a-și organiza ierarhia bisericească prin Roma, Boris intră din nou în legături cu Patriarhul Constantinopolului și reușește să creeze o biserică bulgară autonomă, dependentă de Patriarhul din Constantinopol. În felul acesta, limba slavă e recunoscută

ca limbă de cult. În aceste împrejurări, prin impunerea unei discipline religioase în comun, se desăvârșește amestecul etnic dintre Protobulgari și Slavi (Slatarski, *Gesch. d. Bulg.*, I, 43 sq.).

În 886, Clement e trimis să predice în regiunea dintre Vardar și Skoplje ; el întemeiază la Ohrida o mănăstire închinată Sf. Pantelimon (F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome*, Paris, 1926. p. 312 sq.). Boris s'a călugărit în 889 și a cedat tronul fiului său Vladimir (888-893). Discipolii apostolilor Ciril și Metodiu, veniți din Moravia și Pannonia, s'au stabilit în Bulgaria (885) sub șefia lui Clement, salvând astfel opera misionarilor. Cât de „creștin“ va fi fost Boris ne-o putem închipui ținând seamă de faptul că țarul Simion (893-927) rămăsese de fapt păgân și adoptase creștinismul numai din oportunism politic (B. von Arnim, *Zs. sl. Phil.*, X, 339 sq.).

Organizarea bisericii bulgare în strictă dependență de Bizanț va avea urmări importante pentru organizațiile românești de stat dela nordul Dunării care se vor dezvolta sub influența culturii bizantine, prin intermediul statelor slave sud-dunărene.

Sârbo-croata. După coborîrea și instalarea Slavilor în Peninsula Balcanică, populațiile de limbă sârbo-croată au fost separate timp îndelungat de populațiile de limbă bulgară (Rossetti, *Ist. lb. rom.*, II, 40). Așezați mai întâi în văile râurilor Lim, Ibar și Morava de vest, Sârbii s'au îndreptat înspre Marea Adriatică (Diocletia sau Zeta, lacul Scutari). Mișcările lor spre est, cu începere din secolul al XI-lea, au avut drept urmare crearea unui nou centru la Ras, pe Raška (afluent al Ibarului), în apropiere de Novipazar. Mai târziu, sub Ștefan Dušan (1331-1355), împărat al Sârbilor și Grecilor, Sârbii cuceresc întreaga Macedonie (afară de Salonic), Albania, Epirul și Thesalia; în fine, în secolul al XV-lea, sub Turci, expansiunea statului sârbesc se face spre nord (Jireček, *Gesch. d. Serben*, I, 10 sq.). Pe de altă parte, Bulgarii cuceresc Serdica (Sofia) în 809.

Pentru frontiera actuală dintre graiurile sârbești și bulgare, v. Leskien, Gr. d. s.-kr. Spr., I, XVIII sq.

În răstimpul acesta dintre cucerire și instalarea semințiilor slave meridionale în vestul și estul Peninsulei Balcanice, diferențierea dintre graiurile grupului sârbo-croat, de o parte, și bulgar, de altă parte, s'a accentuat. Pentru istoricul influenței limbilor slave meridionale asupra limbii române, cunoașterea diferențelor caracteristice dintre cele două grupuri prezintă o importanță deosebită, întrucât ea oferă un criteriu sigur pentru a putea stabili originea elementelor slave pătrunse în limba română.

Bulgara. Domeniul lingvistic bulgar e împărțit în două grupuri dialectale: grupul oriental, mărginit de Marea Neagră, și grupul occidental, a cărui frontieră, pornită dela râul Vid, coboară până la Salonic. (Dialectele din munții Rhodopi alcătuiesc ramura meridională a bulgarei orientale.)

V. expozeul lui St. Mladenov, RS, IX, 170 sq. (cu indicații bibliografice).

Dialectele macedonene ocupă un loc aparte. Clasarea acestor dialecte a dat naștere la discuții lungi și aprinse. De fapt, ele au un caracter incontestabil bulgăresc, dar au suferit, încă din evul mediu, o puternică influență sârbească (dial. ștokavian); printre trăsăturile fonetice sârbești ale grupului macedonean, cea mai marcantă este tratamentul *k'* (*ć*) al grupului **tj* (în bulgară: *št*).

Sistemul lingvistic al dialectelor macedonene, ținând seamă, în primul rând, de trăsăturile lor morfologice, este bulgăresc; trăsăturile sârbești sunt împrumutate. „Le concept de „slave macédonien“ n'est confus que pour qui le veut bien“ (Vaillant, BSL, XXXIX, 195). Expunerea lui Vaillant (l. c.), cu indicații bibliografice, constituie o excelentă punere la punct a chestiunii. Cf. Id.,

R.ét.sl., XI, 255; Weigand, BA, IV, 102 sq. Pentru orientarea pe teren, v. harta publicată de A. Belić, La Macédoine, Paris-Barcelone, 1919, p. 272-273 și cea, mai amănunțită, anexată la lucrarea lui A. Seliščev, Polog, i jego bolgarskoje naselenije, Sofija, 1929. Dialectele macedonene formează 3 grupuri: 1. grupul de nord (cu localitățile Tetovo, Kumanovo, Kratovo); 2. grupul central; 3. grupul de sud (în jurul Kastoriei). Grupul central e grupat cu sârba, pe când cel meridional ține de bulgară.

Mișcările populațiilor de limbă sârbo-croată. Graiurile sârbo-croate sunt grupate în trei dialecte principale, luându-se drept criteriu forma fonetică a pronumelui „ce”: grupul ștokavian (s.-cr. *što*), grupul čakavian (s.-cr. *ča*) și grupul kajkavian (s.-cr. *kaj*), care formează un grup de tranziție spre slovenă. Dialectul ștokavian acoperă cea mai mare parte a domeniului; cel čakavian e vorbit pe litoralul dalmatin: în Dalmația și Croația; grupul kajkavian este mărginit, la nord de Drava, iar la sud de Sava și Kupa. Se admite că dialectul kajkavian s'a despărțit, în secolul al XI-lea, de slovenă, cu care formase până atunci un grup aparte (v. Rosetti, Ist. lb. rom., II, harta III). Mișcările executate de populațiile de limbă sârbo-croate, în cursul timpurilor, explică, în parte, repartizarea dialectală din zilele noastre.

Grupul kajkavian e format din trei dialecte: dialectul oriental, influențat de dialectul ștokavian, cel din sud-vest, dezvoltat pe o bază čakaviană și cel de nord-vest, provenit din slovenă (v. Wijk, Le monde slave, XIV, 1937, IV, p. 94 sq.).

Trăsăturile caracteristice ale bulgarei și ale sârbo-croatei. Dăm mai jos un tablou în care sunt înfățișate trăsăturile caracteristice care diferențiază sârbo-croata de bulgară. Diferențierile dintre cele 3 grupuri care alcătuiesc slava meridională (slovenă, sârbo-croată și bulgară) s'au accentuat după epoca de comunitate a Slavilor, petrecută în locuința lor

carpatică (v. Wijk, R.ét.sl., IV, 6) și instalarea lor în Peninsula Balcanică. Pentru stabilirea patriei elementelor slave care, în decursul secolelor, au pătruns în limba română, recunoașterea vre-uneia din aceste trăsături caracteristice în termenii de origine slavă din limba română constituie un criteriu de primă importanță.

BULGARA

SÂRBO-CROATA

(cf. Mladenov, RS, IX, 195 sq.; v. Wijk, Le monde slave, XIV, 1937, II, 434 sq.).

v. sl. $\check{e} > \ddot{a}$	<i>e, ie</i> (diftong), <i>i</i>
v. sl. $\text{ѣ} > \text{ѣ}$	<i>u</i>
sl. c. $*tj (*kt') > \text{št}$	<i>ć</i>
sl. c. $*dj > \text{žd}$	<i>dž</i>
v. sl. $\text{ѣ} > \text{ѣ}$	}
v. sl. $\text{ѣ} > e$	
v. sl. $dz > z$ și dz	<i>a</i>
v. sl. $-b, -d, -g$ (finali) $> -p, -t, -k$	<i>z</i>
vocale reduse	$-b, -d, -g$
nu există diferențe cantitative	nu există vocale reduse
accent de intensitate	diferențe cantitative
declinare analitică	accent muzical
articol postpus	—
reduplicarea pronumelui	—
personal: <i>mene me vikat,</i> <i>tebe ti kazvam</i>	—
construcția <i>na</i> + genit.- dativul	—
comparativul cu <i>pò</i>	—
superlativul construit cu <i>naj</i> + pozitivul	—
imperfectul, aoristul,	—
viitorul cu <i>ke, će</i> și fără <i>da</i> : <i>ke idem, će idem</i>	—

Caracterul celor mai vechi împrumuturi slave din limba română. Cele mai vechi elemente slave pătrunse în limba română prezintă caracteristicile limbii bulgare. O serie din aceste împrumuturi nu au un caracter popular; ele aparțin unei limbi scrise, deci cu caracter savant, numită *veche slavă*.

Vechea slavă. Se pune aci o chestiune de terminologie, care trebuie lămurită.

Termenii *paleoslavă*, *veche slavă* sau *veche slavă bisericească* (fr. *paléoslave*; *vieux slave*; germ. *altkirchenslavisch*) denumesc o limbă scrisă, artificială, având la bază un dialect bulgar vorbit în secolul al IX-lea în jurul Salonicului.

Termenul „veche slavă“ nu e deci echivalent cu „veche bulgară“ (Leskien, *A.sl.Ph.*, II, 269, n. 1), căci vechea slavă reprezintă numai unul din dialectele vechii bulgare (Ščepkin, *RS*, III, 203 sq.), fără însă ca toate particularitățile caracteristice ale acestui dialect să fie reprezentate în limba scrisă (Durnovo, *Byzantinosl.*, I, 84). Limba bulgară literară actuală are la bază alt dialect decât vechea slavă (Mladenov, *Gesch. d. bg. Spr.*, 53 sq.; Nandriș, *RIR*, II, 388).

Limba veche slavă s'a format în împrejurările următoare: principele Rostislav al Moraviei face apel la Bizantini, cerându-le misionari, care să cunoască limba slavă, pentru creștinarea poporului său. Cererea nu putea fi refuzată, deși Moravia cădea sub jurisdicția eclesiastică a Romei. Dar Papa nu ar fi acordat bisericii morave autonomia. Misionarii trimeși, frații Constantin (Ciril) și Metodiu, Greci din Salonic, fii ai unui înalt funcționar imperial, sosesc în Moravia în 863, unde au rămas trei ani. Ei cunoșteau perfect limba slavă (bulgară), vorbită încă din secolul al VII-lea în jurul Salonicului. Legenda spune că frații

misionari, sosiți în Moravia, traduseră acolo (în jurul Bratislavei) Evangheliile, iar Constantin inventă un alfabet (cel zis „glagolitic“, foarte bine adaptat la sunetele slave; alfabetul zis „cirilic“ a fost inventat mai târziu, în Bulgaria). Traducerile sunt făcute din grecește. Caracterul artificial al acestei limbi literare, având drept bază dialectul bulgaro-macedonean din jurul Salonicului, apare în sintaxă, frazeologia imitând în mod servil originalele grecești, și în vocabular.

Frații misionari au tradus probabil numai cărțile cele mai necesare slujbei, și anume Noul Testament și Psaltirea. Traducerile lor nu ne-au parvenit însă în original, ci în copii posterioare datând dela sfârșitul secolului al X-lea și din secolul al XI-lea. Aceste monumente literare, posterioare deci cu 150-200 de ani originalelor, cuprind într'însele modificări de tot felul aduse textului original de copiiști, astfel încât mărturia lor trebuie să fie neapărat interpretată. Dacă limba lui Kiril și Metodieu constituie o mărturie a graiului bulgăresc vorbit în jurul Salonicului, cea a copiiștilor posteriori provine din regiuni diferite. Discipolii lui Kiril și Metodieu, întorși în Bulgaria, s'au stabilit în două centre, departe unul de altul: Ohrida și Prěslav. Primul centru se află în preajma domeniului sârbo-croat, astfel încât, în redacțiunile v. slave provenind de aci, s'au strecurat sârbisme (Lavrov, *R.ét.sl.*, VII, 199 sq.; A. Vaillant, *l. c.*, XVI, 154 sq.).

O serie de texte vechi slave nu reprezintă limba primilor traducători. Asupra clasificării acestor texte, după particularitățile lor lingvistice, v. Kul'bakin, *R.ét.sl.*, II, 175 sq.; *Id.*, *Le v. sl.*, 354 sq.; Durnovo, *Sur le problème du vieux slave*, *TCLP*, I, 139 sq.; Kul'bakin, *Zs.sl.Phil.*, X, 456 sq.

De aceea, printre textele v. slave, unele nu pot fi puse alături de acelea care reprezintă tradiția lingvistică a primilor traducă-

tori. În sfârșit, mai trebuie ținut seamă de faptul că între secolul al XIV-lea și al XVII-lea, limba sârbească e impusă în Peninsula Balcanică ca limbă de civilizație, prin expansiunea statului sârbesc (Mladenov, *Gesch. d. bulg. Spr.*, 52; Vaillant, *BSL*, XXXIX, 200).

Influența grafiei sârbo-croate-macedonene se exercită asupra grafiei textelor cirilice scrise în Principate începând cu secolul al XIV-lea (Skok, *Sl.*, VIII, 779).

Termenul „veche slavă bisericească“ (*altkirchenslavisch*) înseamnă, așa dar, limba bisericii ortodoxe slave și românești. Limbă destinată unui uz restrâns și precis, ea are drept bază limba primilor traducători, dar a fost remaniată în diferite redacțiuni locale, care i-au dat o coloratură specială. Această limbă artificială, modelată după limba literară greacă, a avut și ea o puternică influență asupra limbii române, în sensul că printr'însa au pătruns în traduceri românești din slavonește o serie de elemente de vocabular, frazeologia traducerilor noastre din primele timpuri urmând, în mod servil, modelul slav (Rosetti, *Lb. r. s.* XVI, 110 sq.).

Pe lângă influența slavă de caracter popular, adică a limbii vorbite, trebuie ținut seamă, așa dar, de această influență slavă de caracter literar asupra limbii române (cf. *TCLP*, I, 21 sq.).

Când alăturăm un termen românesc de unul v. slav sau v. bulgar, aceasta nu înseamnă, așa dar, că termenul românesc are în mod neapărat la bază termenul slav, ci numai că termenul slav citat este cel mai vechi corespondent slav cunoscut al termenului românesc.

FONETICA

Caracteristicile sistemului fonetic slav în raport cu cel românesc. Sistemul fonetic al limbilor slave meridionale se deosebește de sistemul fonetic al limbilor romanice prin câteva trăsături caracteristice. Limba română a căpătat câteva din aceste trăsături de origine slavă, prin contactul cu limbile slave meridionale, în condițiile ce au fost examinate aci mai sus p. 21 sq.

1. In privința accentului, limbile slave meridionale au cunoscut accentul muzical și cantitativ (v. mai jos, p. 42 sq.), păstrat în sârbo-croată (în bulgară, a fost înlocuit cu accentul de intensitate, v. mai sus, p. 36). In sistemul fonologic al limbii române, cantitatea nu joacă nici un rol, accentul de intensitate fiind pe primul plan (Rosetti, *Ist. lb. rom.*, I², 48 sq.).

2. Sistemul vocalic al limbilor slave poate fi împărțit în două serii, ținându-se seamă de acțiunea vocalelor asupra consoanelor:

Seria tare *a o ũ y* (după *k, t*, poi. *l, r. lü*).

Seria moale *ě e ĭ i* (după *č, c, t'*; Meillet, *R.ét. sl.*, II, 208).

Consoanele așa zise tari, sau nepalatalizate, sunt opuse consoanelor moi, sau palatalizate și au un rol fonologic, în sensul că suporturile fonetice respective au sensuri diferite:

dalü, namü sunt alte cuvinte decât *djalü, njamü* (v. Wijk, Sl., XV, 34).

Această opoziție între două serii de consoane joacă un rol și în română (Gamillscheg, Șerb.-Tit., 89 sq.), prin alcătuirea unei categorii morfologice. Sub influența lui *-i* (final), oclusivele tari precedente au fost muiate, astfel încât unui *n* dur, în sg. *an*, îi corespunde la plural un *n* muiat; așa dar, opoziția singular-plural, în *an-ani*, e produsă, din punct de vedere fonetic și fonologic, de alternarea lui *n* cu *n̄*; și la fel, opoziția dintre 1 sg. *plimb* și 2 sg. *plimbi*, de alternarea lui *b* cu *b'*. Intrebuițarea consoanelor muiate, în aceste opoziții morfologice, a fost deci introdusă în limba română după modelul slav (R. Jakobson, Actes IV Congr. ling., 55 sq.; Graur-Rosetti, BL, VI, 12 sq.).

3. Influența slavă nu e streină de palatalizarea labialelor în limba română vorbită (v. Macrea, DR, IX, 93 sq.; Rosetti, BL, VII, 192 sq.), dar nu în sensul că modificarea propriu zisă a acestei categorii de consoane ar fi de origine slavă, ci prin importanța dată, în sistemul fonetic românesc, vocalelor prepalatale, care sunt cauza fenomenului (v. mai jos, p. 62).

Asupra fenomenului palatalizării labialelor în limba română, v. acum expunerea lui Macrea, DR, IX, 92 sq. și Rosetti, BL, VII, 192 sq.

4. In limbile slave, vocalele prepalatale (*ě, e, ě, i*) comportă o iodizare. Această pronunțare iodizată a vocalei inițiale explică diftongarea lui *e-* în limba română vorbită: *el, este* sunt pronunțați *yel, yeste* (Rosetti, BL, VII, 117 sq.).

5. O altă trăsătură caracteristică a fonetismului limbilor slave este de a avea silabe deschise. Eliminarea elementelor

de închidere a silabelor se observă în exemple ca v. sl. *sünü* < **supnos* (cf. lit. *sāpnas*). Prin suprimarea ocluziunii lui *-n* (*-m*), al doilea element de diftong, silaba respectivă devine deschisă: v. sl. *roka* față de lit. *ranká* (Meillet, R.ét.sl., II, 209 sq.).

Potrivit acestei tendințe, orice cuvânt autonom trebuie să se termine în vocală. Când cuvântul următor începea cu o vocală, între vocalele în hiat s'a dezvoltat un element de tranziție: consoana *j*- sau *ǰ*- (Meillet-Vaillant, Le sl. c.², 79 sq.; Kul'bakin, Le v. slave, 37; v. Wijk, Gesch. d. altkirchensl. Spr., I, 62 sq.).

Scrierea lui *ъ* (*ǔ*) după consoane, la sfârșitul cuvintelor, în textele românești scrise cu litere cirilice, este deci un obicei grafic transmis dela scrierea textelor slave. *-ǔ* nu are prin urmare nici o valoare fonetică în aceste cazuri (cf. Rosetti, Lb. r. s. XVI, 48 sq.).

6. Limba română nu posedă spiranta velară surdă *x*; împrumutată odată cu termeni ca *har* (v. sl. *xari*), existența acestei consoane postpalatale a permis crearea prepalatale *h*, provenită din alterarea lui *f* înaintea unei vocale prepalatale: *fie* > *hie* (foneticește: *χie*; v. mai jos, p. 62).

ACCENTUL

În privința accentului, limbile slave meridionale au cunoscut accentul cantitativ și cel muzical (intonație), păstrat în sârbo-croată și slovenă, pe când bulgara a inovat, dezvoltând un accent de intensitate (mobil, cu deplasări la vocativ și la pluralul numelor). În privința vechii slave, nu se poate ști întrucât acest stadiu linguistic diferă de cel slav comun; cantitatea silabelor suferise modificări (silabele lungi devenind

scurte, iar cele scurte, lungi), dar nu putem avea preciziuni asupra acestor schimbări, pentru că grafia cirilică nu le notează.

Vondrák, Altkirchensl. Gr.², 75: „Über den Akzent im Aksl. wissen wir nichts sicheres, da er in den aksl. Denkmälern nicht bezeichnet wurde“. Leskien, Hdb. d. altbg. Spr.⁵, 10 sq. Accentele, în textele cirilice, întrebuițate ca în scrierea grecească, nu notează accentul, ci au o valoare pur grafică (de a indica începutul și sfârșitul cuvintelor): I. Ohijenko, Akzentzeichen in mittelbulgarischen Sprachdenkmälern, Zs. sl. Phil., IX, 395 sq. (pentru textele românești din sec. al XVI-lea, v. Rosetti, Lb. r. s. XVI, 19). Pentru teoria generală, v. expunerea de ansamblu a lui A. Leskien, Untersuchungen über Quantität und Betonung in den slavischen Sprachen, I, II, Leipzig, 1888, 1893 (Abhandl. d. sächs. Gesellschaft d. Wissenschaft., phil.-hist. Kl., X; XIII); Id., Untersuchungen über Betonungs- und Quantitätsverhältnisse in den slavischen Sprachen, A. sl. Ph., XXI, 321 sq.; de asemenea N. van Wijk, Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme, Amsterdam, 1923 (Verhandl. der koninklijke Akad. van Wetenschappen te Amsterdam, Afdeeling Letterkunde, N. R., XXIII, n° 2).

În genere, locul accentului a fost păstrat în elementele slave pătrunse în limba română și corespunde cu accentuarea din limba bulgară (Simionescu, Acc. sl., 121 sq.).

Astfel, de ex., cuvintele terminate în *-a*: bg. *čé'ta*, *glo'ba*, *ža'lba*, *žé'rtva*, *lopa'ta*, *ma'stixa*, *mrě'ža*, *mă'ka*, *nevě'sta*, *obi'da*, *pla'sa*, *ra'na*, *si'la*, *sla'va*, *slu'žba*, *stra'ža*, *vla'ga*, a căror accentuare a rămas neschimbată (Mladenov, Gesch. d. bg. Spr., 156); acolo unde accentul este, în bulgară, pe finală: bg. *brazda'*, *xrana'*, *măzga'*, *sluga'*, *strana'*, *tesla'*, locul lui este determinat de intonația și cantitatea pe care o aveau vocalele în epoca slavă comună (Mladenov, l. c., 157; cf. r. *borozdá*, *slugá*, *storoná*, *teslá*). În aceste cuvinte, accentul apare, în română, mutat cu o silabă spre începutul cuvântului; schimbarea nu trebuie explicată prin bulgara de vest, unde accentuarea e la fel ca în sârbo-croată (s.-cr. *brázda*, *xrána*, *slúga*, *strána*;

cf. Simionescu, Acc. sl., 14 sq.; Bărbulescu, El. sl., 436 sq.), ci prin analogie cu substantivele feminine din română terminate în *-ă*: *fa'tă, ma'să*, etc. (Skok, Sl., IV, 136), româna neavând substantive terminate în *ă* accentuat.

Coteș nu e accentuat după analogia lui *nutreș* (Skok, l. c., 136), ci după analogia numelor în *-eș* provenite din slavă: dr. *glumeș*: bg. *glume'c, precupeș*: bg. *prēkupe'c*. *Stareș* are accentul pe prima silabă, ca și în bulgară (*sta'rec*; Simionescu, Acc. sl., 29 sq.).

VOCALELE

a

a neaccentuat este redat în română prin *ă*: dr. *hrăni*, ar. *hrăniri*: v. sl. *xraniti*, dr., ar. *grădină*: v. sl. *gradina*, etc.; *-a* (final) neaccentuat trece de asemenea la *ă* (ca și *-o*, v. mai jos, p. 46 sq.): *ceată*: bg. *če'ta, lopată*: bg. *lopa'ta, nevastă*: bg. *nevě'sta*, etc.

ě

Slaviștii nu sunt de acord asupra valorii fonetice a lui *ě*: *ě* notează, după unii, un *ă* deschis (Mladenov, RS, III, 136 sq.; Kul'bakin, Le v. sl., 354; v. Wijk, R.ét.sl., VII, 12 sq.; Le monde sl., 1937, IV, 90), iar după alții diftongii *ea* sau *ia* (Leskien, Hdb.⁵, 5 sq.; Ščepkin, RS, III, 212; Margulics, A.sl. Ph., XLII, 67 sq.); *ä* (*ia* sau *ea*) a palatalizat consoana precedentă. Această acțiune palatalizantă este confirmată prin faptul că în alfabetul glagolitic aceeași slovă notează pe *ě* și pe *a* precedat de o consoană palatalizată (v. Wijk, R.ét.sl., VII, 12; Zs.sl.Ph., VI, 364 sq.). În ceea ce privește româna, albaneza și neo-greaca (Skok, ZRPh., L, 486; Jokl, Sl., XIII, 639), trebuie să pornim dela pronunțarea diftongată (*ea*) a lui *ě*; tratamentul acestui diftong, în română, se explică prin condițiuni proprii acestei limbi. El depinde de timbrul vocalei con-

ținute în silaba ce urmează imediat după *ea*: înaintea unei vocale prepalatale, *ea* a evoluat spre *e*:

dr. *clește*: v. sl. *klěšta*, dr. *lene*, ar. *leane*: v. sl. *lěni*, dr. *poveste*: v. sl. *pověsti*, dr. *veste*: v. sl. *věsti*, dr. *vreme*: v. sl. *vrěme*;

înaintea lui *a(ă)*, *ea* a fost monoftongat în *a*: dr. *izmană*: v. sl. *izměna*, dr. *nevastă*: v. sl. *nevěsta*, dr. *pomană*: v. sl. *poměni*, dr. *vadră*: v. sl. *vědro*;

Fenomenul s'a petrecut după ce *-o* trecuse la *-ă* (*vědro*, de ex. ; v. Rosetti, BL, IV, 53 sq.), deci după asimilarea termenilor de mai sus la cuvintele din vechiul fond.

Înaintea lui *ă*, *ea* a rămas neatins: dr. *hrean*: v. sl. *xrěni*, dr. *leac*: v. sl. *lěki*, dr. *smead*: v. sl. *smědi*.

În dr. *prîbeag*, *primejdie*, *prisacă*, etc., prefixul *prě-* a fost înlocuit cu prefixul *pre* < lat. *per* (Nandriș, RIR, II, 407).

În bulgara orientală, *ě* redă diftongul *ea* (*ĭa*), căruia îi corespunde, în bulgara occidentală, *e* (Oblak, A.sl.Ph., XVII, 156 sq.), ca în sârbo-croată (*e*, *ie*, *i*, v. Wijk, Zs. sl. Phil., XIV, 1). În graiul bulgăresc cu trăsături arhaice din Suho (Macedonia), *ě* este pronunțat, în zilele noastre, *ä* sau *eä* (diftong).

În ungară, *ě* e redat prin *é*: *beszéd*: v. sl. *besěda*, *cséve* < *cěvi* (Conev, Madž., 8 sq.).

Valoarea de *ě* închis atribuită lui *ě* de Sievers (Die altslavischen Verstexte von Kiew und Freissing, im Verein mit G. Gerullis und M. Vasmer, hgg. v. E. Sievers, Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akad. d. Wissenschaft. zu Leipzig, phil.-hist. Kl., LXXVI, 11) nu a găsit aprobarea slaviștilor ; v. Vasmer, l. c., 55.

În bulgara de nord-est, menținerea diftongului (*ea*, *ĭa*) depinde, ca în română, de calitatea vocalei conținute în silaba următoare, și de accent: *ĭa*, sub accent și când silaba următoare nu conține o vocală prepalatală: *c'ala*, *c'alo* „tout entier“, *v'ara* „foi“, *d'al* „par-

tie“; è, când silaba următoare conține o vocală prepalatală: *cèli*, *vèri*. Dar această regulă nu mai e valabilă în sud-estul domeniului, unde *ja* ('a, ä) apare în toate pozițiile (Mladenov, în *La Bulg.*, 176 sq.).

i

i, în împrumuturile din bulgară sau sârbo-croată, e redat uneori prin *e*: dr. *cristelniță*: v. sl. *krüstilnica*, dr. *pretcă* < s.-cr. *pritka*, dr. *p(r)estelcă* < bg. *prěstilka*, dr. *zavelcă* < bg. *zavivka*, dr. *zemnic* (și *zimnic*) < bg. *zimnik* (Scheludko, BA, I, 156).

ï

(vezi mai jos, p. 49)

u

v. sl. *u* (inițial; dr. *huli* < v. sl. *xuliti* e savant) e redat de obicei în română prin *o* neaccentuat. Tendința de a reda pe *u* neaccentuat prin *o* apare în textele medio-bulgare: *razï-drošitiï*, *vüzüradoemü se*; cf. în bulgară: *štea mo* (= *mu*) *kážea* „wird ihm sagen“, *ionácea* (= *iunače*; Mladenov, *Gesch. d. bg. Spr.*, 88).

În română: *ogodi*: v. sl. *ugoditi*, *ogor*: sl. **ugorü* (cf. bg., s.-cr. *ugar*, pol. *ugor*), *omorï*: v. sl. *umoriti*, *orîndui*: v. sl. *urëditi*, *osîrdie*: v. sl. *usrüdije* (Skok, *Sl.*, I, 493 sq.), *ostoi*: v. sl. *ustojati*.

o

Româna prezintă tendința de a reda pe *o* neaccentuat prin *ă*, dar tratamentul e general numai pentru *ă* final, pe când în altă situație timbrul lui *o* rămâne de obicei neatins. Așa dar,

pe lângă dr. *cislă, ciudă, colivă, daltă, feștilă, nicovală, ocnă, pravilă, rufă, sită, tirlă, vadră*, etc.: v. sl. *čislo, čudo, kolivo, dlato, svěštlo, nakovalo, okno, pravilo, ruxo, sito, trlo* (s.-cr.), *vědro* (Rosetti, BL, IV, 61), în care *o* a trecut la *ă*, în cuvinte ca *bogat, dospî, goni, lopată, pomană*: v. sl. *bogatŭ, dospěti, goniti, lopata, poměniŭ, o* neaccentuat a rămas neatins (*o > ă* într'un număr restrâns de cuvinte: *cumpănă, năsălie, stăpîn*, etc.: v. sl. și bg. *kopona, nosilo, stopanŭ*, etc.).

Explicația lui Densusianu, H.d.l.r., I, 273, că *o* a trecut la *ă* din cauza oclusei labiale precedente, e contrazisă de exemple ca *năsălie, pomană, potop* (deci, *o* după *p*!), etc.

Fenomenul este rar în aromână: *căcot, căpiță*: v. sl. *kokotŭ*, bg. *kopica* (dar și *o > u*: *cloput, lupată*: v. sl. *klopotŭ, lopata*, Capidan, El. sl. în ar., 11).

Tratamentul lui *o* slav meridional, în română, se explică prin faptul că *o* era foarte deschis; de aceea e redat, în neogreacă și în albaneză, prin *a* și *ë*: n.-gr. *βεδρά* < bg. *vědro, olta* < *sito*, etc. (Meyer, Neugr. St., II, 13 sq.), alb. *mitë*: s.-cr. *mito, sitë*: v. sl. *sito, vedrě*: v. sl. *vědro* (Jokl, Unters., 109, 299; Seliščev, Slav. nas. v Alb., 153 sq.).

Cf. *o*, din slava comună < i.-e. *ō, ā*: Vondrák, Vergl. sl. Gr. I², 106 sq.; Meillet-Vaillant, Le sl. c.², 51. Caracterul deschis al lui *o* slav e confirmat și de faptul că, în cronicarii bizantini, sl. *o* e redat prin *a*: *Πιρογάστος* < sl. *Pirogosti, Σκλαβηνοί* < *Slověne* (Meillet-Vaillant, l. c., 53).

Pentru dr. *blid, maslu* și *leat*, v. Rosetti, BL, IV, 63.

o accentuat urmat în silaba imediat următoare de *a*, a fost diftongat în *oa*, ca în cuvintele din vechiul fond: dr., ar. *coasă*, dr. *comoară*, dr. *gloată*, dr., ar. *poală*, dr. *smoală*, ar. *smolă*: v. sl. *komora, kosa, glota, pola, smola*. Păstrarea intactă a lui *o*

accentuat în nume topice ca *Cotorca, Dîlboca, Hliboca*, etc. (Iordan, Diftongarea, 241 sq.) se explică prin faptul că aceste nume au intrat recent în limbă și nu au fost asimilate cuvintelor din vechiul fond, ele rămânând cristalizate în aspectul lor fonetic original (Pușcariu, DR, I, 378 sq.).

Diftongarea lui *o* accentuat (ca și a lui *e* accentuat) a fost provocată de prezența lui *e*, *a* (sau *ă*) în silaba imediat următoare; consoanele despărțind cele două silabe nu au jucat niciun rol în proces, contrar părerii lui Iordan (Diftongarea, 91, 222 sq.); cf. *iarbă* < *herba*, *piatră* < *petra* (Rosetti, RLIR, III, 250 sq.). Fenomenul e provocat de o vocală deschisă: *e*, *a* sau *ă*. Iordan (l. c., 36) are dreptate să socotească pe *ă*, vocală deschisă (*ă* e mai deschis decât *e*, v. Rosetti, BL, V, 200), printre vocalele inductoare ale fenomenului; dar *a* a putut provoca de asemenea procesul (v. observațiile lui Pușcariu, DR, I, 378 sq.; Rosetti, Rech., 135 sq. și l. c.), contrar părerii lui Iordan (l. c.) și Philippide (Orig. Rom., I, 816, n.).

y

y reproduce un sl. c. *ū*, pronunțat în două feluri: *y* scurt (r. *my* „wir“), sunet intermediar între *ö* și *ü*; *y* lung (r. *byt'* „sein“), diftong (*uo*–*ī*) articulat cu buzele așezate în poziția cerută de articularea lui *i*, iar limba pregătită pentru a articula pe *uo* (C. Stumpf, Die Sprachlaute, Berlin, 1926, p. 196 sq.).

Cf. lat. sau gr. *ū* > *i*: *Rinū* (< gr. dial. *Rūmī*, Marguliés, A. sl. Ph., XLII, 123 sq.), v. sl. *krišī* < lat. *cruce*m (Meillet, MSL, XI, 178 sq.; Vondrák, Altkirchensl. Gr.², 80 sq.).

Thomson (Zs. sl. Phil., III, 61 sq.) și Meillet (RS, IV, 135 sq.) socotesc, de asemenea, că *y* în slava comună era un diftong, împotriva lui Broch (Sl. Phon. 173; cf. Skok, Sl., VIII, 788). Sub accent și în vorbirea repede, se poate auzi ca un monoftong. Faptul că, în vechea slavă, acest sunet e notat cu ajutorul slovei *ѣ*, care e formată din două litere, confirmă caracterul de diftong al lui *y*. Cu

toate că Leskien susține că *y* nota pe *ü*, în vechea slavă, trebuie să admitem că *y* avea o valoare apropiată de a lui *y* din rusă (Ščepkin, RS, III, 212). Resturi ale pronunțării străvechi se regăsesc astăzi în unele graiuri bulgărești cu trăsături arhaice (satul Kalapot, în regiunea Nevrokop, din Bulgaria: Mirčev, Sbornik v čest' na Prof. L. Miletič, Sofia, 1933, p. 56 sq.).

Româna prezintă două tratamente ale lui *y*: *î* și *i*; aceste tratamente pot fi contemporane (Nandriș, RIR, II, 405); ele se explică prin natura complexă a lui *y* slav (căci trecerea lui *y* la *i* și apoi la *î*, este justificată după *r* și *s*, dar nu după *h*: Rosetti, BL, III, 108 sq.).

1. *y* > *î*: dr. *hîrleț*: v. sl. *ryličĭ*, *rĭs*: v. sl. *rysi*; în împrumuturi recente: dr. *casîncă* < r. *kosynka*, *hîră* < ucr. *hyra* (Scheludko, BA, I, 157 sq.).

2. *y* > *i*: dihor: sl. **dyxorŭ* (v. sl. *dyxati*), *vidră*: v. sl. *vydra* (Miklosich, Beitr., Vok., III, 244); tot astfel, în împrumuturile recente: dr. *caterîncă* < ucr. *katerynka*, *vipușcă* < r. *vypusk*, etc. (Scheludko, l. c.).

î românesc este apropiat de *y* din rusă, dar *y* e mai posterior și mai închis ca *î* (Rosetti, BL, III, 110).

În ungară, *y* e redat prin *i*: *bika*: v. sl. *bykŭ*, *rikácsol*: v. sl. *rykati* (Conev, Madž., 9). În albaneză, *y* e redat prin *u*: alb. *kar-rutë* < v. sl. *koryto*, *matukë* < v. sl. *motyka*, *purë* < v. sl. *pyro* (Seliščev, Slav. nas. v Alb., 298; Jokl, Sl., XIII, 291). În izbuti: **izŭbyti* (etimologie dubioasă!), *u* ar proveni din labializarea lui *i*, provocată de *b* precedent, și deci nu poate fi vorba, cum vrea Skok (Sl., IV, 135), de redarea lui *y* prin *u*, în română.

ŭ, ĭ

ŭ (ier tare) și ĭ (ier moale) sunt vocale ultra-scurte; deși ele fac parte din serii diferite, sunt tratate aci laolaltă, pentru comoditatea expunerii.

ŭ este o vocală tare medio-palatală, de tipul lui *u* din engl. *but*.

Această vocală era articulată cu rotunjirea buzelor, cum o probează faptul că slova care notează pe *ŭ*, în alfabetul glagolitic, este o modificare a lui *o*; ulterior, *ŭ* a fost vocalizat în *o* (Kul'bakin, *Le v. sl.*, 64 sq.).

ĩ este o vocală moale prepalatală, având drept bază vocala *e* (la o epocă posterioară, *ĩ* a fost vocalizat în *e*), cu acțiune asupra consoanei precedente.

Valoarea fonetică atribuită mai sus lui *ŭ* și *ĩ* se referă numai la ierurile intense (v. mai jos); ierurile neintense nu au vreun punct de articulație precis în orificiul bucal; ele au dispărut fără urmă (v. Wijk, *A. sl. Ph.*, XXXVII, 330 sq.).

Tratamentul ierurilor, vocale scurte în slava comună, devenite în epoca v. slavă ultra-scurte, depinde în mod exclusiv de faptul că sunt intense sau neintense: intense, ele au fost vocalizate, adică au căpătat timbre determinate, în epoca ce vine imediat după epoca veche slavă — și începutul vocalizării e vizibil chiar în v. slavă (Leskien, *Gr. d. albtg. Spr.*, 24 (4); Vondrák, *Altkirchensl. Gr.*², 214 sq.); neintense, ierurile au dispărut (efectele tendinței de a elimina ierurile neintense apar încă în epoca slavă comună; dar tendința aceasta se manifestă deplin mai târziu: Meillet, *R.ét.sl.*, II, 208 sq.).

Poziția intensă sau neintensă a unui ier poate fi determinată în modul următor: pornind dela sfârșitul cuvântului într'o serie de silabe ce alcătuiesc un cuvânt fonetic și conțin ieruri, ierul fără soț e neintens; cel cu soț e intens (Meillet, *Ét. voc. v. sl.*, 117; Diels, *Altkirchensl. Gr.*, I, 54 sq.). Astfel, de ex., în *dñĩ*, *sñũ*, primul *ĩ* și *ũ* sunt intenși, și, deci, au rezistat (cf. r. *dén'*, *són*, s.-cr. *dán*, *sàn*); în *dñe*, *sñna* (genit.-locativ), dimpotrivă, *ĩ* și *ũ* sunt neintenși: de aceea au și dispărut în cursul evoluției

ulterioare a limbii (cf., la genitiv, r. *sná*; *dnjá*; s.-cr. *snà*, arh. *dně*).

Vocalizarea și dispariția ierurilor, potrivit principiilor ce au fost expuse aci mai sus, apar în exemplele următoare:

v. sl. *dīnī* „zi“: bg. *den*, s.-cr. *dân*, ceh. *den*, r. *den'*,

v. sl. *sūnū* „somm“: bg. *săn*, s.-cr. *săn*, ceh. *sen*, r. *són*.

În poziție neintensă, ierurile pierzându-și articulația proprie, își păstrează numai calitatea moale sau dură, care se manifestă în influența ce au avut-o, sau nu, asupra consoanei precedente (Meillet, *Ét. voc. v. sl.*, 118 sq.).

Pentru expunerea generală, v. Meillet, RS, VI, 126 sq.

Vocalizarea ierurilor intense ($ū > o$, $ī > e$). Dacă vocalizarea lui *ī* este generală în bulgară, în schimb trecerea lui *ū* la *o* nu e generală în dialectele bulgare de est; astăzi încă, sunt regiuni care nu o cunosc (Rhodopi și nord-vestul domeniului). Fenomenul este caracteristic pentru dialectele din Macedonia (sud-vest).

Vondrák, *Altkirchensl. Gr.*², 214 sq.; Mladenov, *Gesch. d. bg. Spr.*, 99 sq.; Kul'bakin, *R. ét. sl.*, II, 205. Bulgara a cunoscut, mai târziu, o a doua vocalizare (fenomenul e normal în centru, vest, nord-est și Rhodopi): $ъ, ѣ \text{ și } ж > ѡ > a$ (Mladenov, l. c., 109 sq.).

Vocalizarea ierurilor apare în textele v. slave, dar nu în toate (Kul'bakin, *Le v. sl.*, 67, 115 sq.), ceea ce probează că, în momentul când aceste texte au fost scrise (sec. X-XI), fenomenul era pe cale de realizare (Meillet, RS, VI, 126 sq.; Mladenov, *A. sl. Ph.*, XLI, 150; Diels, *Altkirchensl. Gr.*, I, 54 sq., 101 sq.).

În română, regăsim tratamentele examinate mai sus: împrumuturile prezintă vocalizarea ierurilor intense și dispariția ierurilor neintense. Faptul că aceste tratamente apar în epoca

veche slavă și că ele au fost generalizate, după cum am văzut mai sus, cu începere de atunci, ne permite să datăm epoca împrumutului termenilor care prezintă aceste caracteristici începând cu secolul al X-lea.

Termeni în care ierurile neintense au dispărut:

ŭ: dr. *beznă*: v. sl. *bezdŭna*, dr. *svadă*: v. sl. *sŭvada*, etc.

î: dr. *coșniță*: v. sl. *košnica*, dr. *lanț*: cf. v. sl. *lanicuxŭ*, dr. *obște*: v. sl. *obištŭ* (adj.).

Ierurile finale au dispărut, în regulă generală:

ŭ: dr. *bob*: v. sl. *bobŭ*, dr. *cin*: v. sl. *čŭnŭ*, dr. *drag*: v. sl. *dragŭ*, dr. *mac*: v. sl. *makŭ*, etc.

î: dr. *cocean*: v. sl. *kočanŭ*, dr. *grajd*: v. sl. *graždŭ*, dr. *oțel*: v. sl. *ocělŭ* (nesigur, căci există variante în -ŭ: bg. *kočan*, v. sl. *ocělŭ*), dr. *stîrv*: v. sl. *strŭvŭ*.

Pentru redarea lui -ŭ prin -ă, v. Rosetti, BL, VIII.

În *cimbru* (: v. sl. *čębrŭ*), de ex., -u nu redă pe ŭ, ci e provocat de structura fonetică a finalei: oclusivă + consoană deschisă.

Sunt cuvinte în care lui -î îi corespunde, în română, -ie (sg.); această terminație a fost refăcută după analogia substantivelor feminine cu pl. în -î și sg. în -ie: dr. *molie*: v. sl. *molŭ* (m.), dr. *prăpastie*: v. sl. *propastŭ* (f.), dr. *trestie*: v. sl. *trŭstŭ* (f.; dar dr. *dropie* < s.-cr. *droplja*, *osie* < s.-cr. *osje*).

În altă serie de cuvinte, lui î îi corespunde, în română, un e: (î a fost redat prin zero, iar cuvintele cu finală consonantică au fost trecute în seria femininelor în -e): dr. *obște*: v. sl. *obištŭ* (adj.), dr. *pacoste*: v. sl. *pakostŭ*, dr. *poveste*: v. sl. *povęstŭ*.

Termeni în care ierurile intense sunt vocalizate (și au pătruns deci în limbă după secolul al X-lea):

ŭ > o: dr. *dobitoc*: v. sl. *dobytŭkŭ*, dr. *șipot*: v. sl. *šŭpŭtŭ*, dr. *vîrtop*: v. sl. *vrŭtŭpŭ* (bg. *vărtop*; vocalizarea nu era, însă, generalizată în epoca așa zisă „veche slavă“; v. mai sus, p. 50 și Kul'bakin, Zs.sl.Ph., X, 452).

i > *e*: dr. *coteș*: v. sl. *kočiči*, dr. *peștiș*: cf. v. sl. *pīstrū*, dr. *ștareș*: v. sl. *starīci* (bg. *starec*), dr. *temnișă*: v. sl. *tīmīnica*.

Asupra lui *cumătru* și *sută*, v. Rosetti, BL, VIII.

Vocalele nasale

În afară de cazul când *n* sau *m* făceau parte din diftongii **en*, **em* și **on*, **om*, și, prin nasalizarea vocalei precedente, diftongii au fost reduși la *e*, *o* (v. mai jos, p. 54 sq.), oclusiva nasală nu a nasalizat vocala precedentă, nefiind grupată în aceeași silabă cu dânsa. În *hrană*: v. sl. *xrana* sau *rană*: v. sl. *rana*, *a* nu și-a modificat timbrul, sub influența lui *n*, pentru că *n* făcea parte din altă silabă. Tratatamentul e deci deosebit de acel aplicat lui *a* + *n* latin, care a fost închis în mod progresiv în *i*, prin faza intermediară *ă*: *a* > **ă* > *i*: *canis* > **căne* > *cîne* (și tot astfel: *bene* > *bine*, *longus* > *lung*, *campus* > **cămp* > *cîmp*, Rosetti, BL, III, 105).

Inchiderea progresivă a timbrului lui *ă* nasalizat a fost aplicată și lui *ă* de origine bulgară, cf. medio-bg. *măndürü* > dr. **măndru* > *mîndru*: v. mai jos, p. 55.

Tot astfel, *o* urmat de *n* a rămas neatins: dr. *poclon*: v. sl. *poklonŭ*, dr. *pogon*: v. sl. *pogonŭ*, etc.

Faptul că *n* nu a avut nici o acțiune asupra timbrului vocalei precedente, atunci când nu era grupat în aceeași silabă cu vocala, nu e fără exemplu în fonetica limbii române; același fenomen s'a petrecut în cazul lui *pană* < *peană* < lat. *pinna*. Aci, *e* nu și-a modificat timbrul pentru că nu făcea parte din aceeași silabă cu *n* și a avut deci libertatea de a se diftonga (*peană*).

Dacă, în regulă generală, timbrul lui *a* + *n* rămâne neatins, el a trecut totuși la *i* în câteva cuvinte de origine slavă: *jupîn*, *smîntînă*, *stăpîn*, *stîină* și *stîncă*.

Cauza inovației rezidă în faptul că în aceste cuvinte, spre deosebire de cuvintele din categoria celor enumerate mai sus, în care timbrul lui *a* a rămas neatins, *n* era final de silabă; de aci acțiunea sa asupra lui *a*.

Intr'adevăr, în v. sl. *županŭ*, *stopanŭ* și *stanŭ*, *n* era urmat de *ŭ* neintens, care a fost redat, în română, prin zero (v. mai sus, p. 52). Final de cuvânt, *n* era deci implosiv, și, în această calitate, a putut influența timbrul vocalei precedente (ca și în cuvintele de origine latină): *a* > **ă* > *î*. În **smentana* (< v. sl. *sŭmețana*) și în *stîncă* (< **stāna* — sau **stainā* —, cu sufixele *-ice* sau *-ko*, cf. s.-cr. *stānac*, *stijēna*, *stjenjāk*, ceh. *stěna*, *stěnka*, r. *stěná*), *n* era deasemenea implosiv, ca final de silabă.

Așa dar, în aceste câteva cuvinte pătrunse în română la o epocă veche din slava meridională, *n* a modificat timbrul lui *a* precedent.

Fenomenul acesta nu s'a mai petrecut mai târziu. Astfel, de ex., *a* a rămas neatins în *bolovan* și în sufixul *-an* (v. mai jos, p. 72).

V. expunerea generală din Rosetti, GS, V, 158 sq.; Id., BL, III, 105 sq.

o, e

Vocalele nasale notate cu slovele cirilice ж (*o*) și ѣ (*e*) sunt de tipul vocalelor nasale franceze *õ* și *ě* (*e* slav era însă mai deschis, v. Wijk, Gesch. d. altkirchensl. Spr., I, 41), dar oclusa nasală originară (căci aceste vocale reprezintă vechi diftongi în *n* și *m*: **on*, **om* și **en*, **em*) se mai auzea după emisiunea vocalei, astfel încât aceste vocale nasale erau probabil de tipul

vocalelor nasale din provansală: \tilde{c}^n , \tilde{e}^n . Presupunerea aceasta e confirmată de varietățile dialectale din zilele noastre: bg. maced. *zãmbi*, *čendo* sau de felul cum sunt pronunțate vocalele nasale în polonă: *reka*, *rqczka* = *reⁿka*, *rqⁿčka* (Meillet-Vaillant, *Le sl. c.*², 59 sq.).

Valoarea atribuită lui ϱ și ϵ , în v. slavă, e confirmată de faptul că în alfabetul glagolitic aceste vocale sunt înfățișate ca grupuri: *e, o + n* (Vaillant, *R. ét. sl.*, XII, 96). Dar încă în vechea slavă apar inovațiile: ϱ e notat *u* (uneori *o*) iar ϵ e notat \check{e} , ceea ce înseamnă că în secolul al XI-lea ϱ și ϵ își pierduse nasalitatea și își modificase timbrul, ϱ trecând, prin închidere, la *u* iar ϵ , prin denasalisare, la \check{a} . Mai târziu ϱ a evoluat în bulgară (în epoca așa zisă medio-bulgară) spre \mathfrak{u}^n (*ăn*) iar ϵ spre *e* deschis (Vondrák, *Altkirchensl. Gr.*², 140 sq.; Durnovo, *TCLP*, I, 141; v. Wijk, *R.ét.sl.*, VII, 11; Id., *Gesch. d. altkirchensl. Spr.*, I, 143 sq.).

Tratamentul lui ϱ , examinat mai sus, explică soarta acestei vocale nasale în română.

Redarea lui ϱ prin *u* e caracteristică pentru sârbo-croată și dialectele bulgare macedonene (cf. v. sl. *lōka*, bg. *lāka*, s.-cr. *luka*).

Tratamentul acesta apare, după cum am văzut mai sus, în redacțiile sârbești ale textelor vechi-slave, încă din secolul al XI-lea (cf. grafia *Muntimirus*, numele unui principe croat, în 892 < *Motimir*, Skok, *ZRPh.*, LIV, 200).

Româna cunoaște două tratamente ale lui ϱ :

1. $\varrho > un$. dr. *cumpănă*: v. sl. *kořona*, dr. *dumbravă*: v. sl. *dōbrava*, dr. *dungă*: v. sl. *doga*, ar. *jumbu*: v. sl. *zōbŭ*, dr. *luncă*: v. sl. *lōka*, megl. *Lundzi*, *Lundziin*, numele unei localități: v. sl. *logŭ* (Capidan, *Megl.*, III, 174 s. v.), dr. *muncă*:

v. sl. *mōka*, dr. *prund*: v. sl. *prōdŭ*, dr. *scump*, ar. *scumpu*: v. sl. *skopŭ*.

ar. *jongă*, cu $\kappa > o$, fonetism caracteristic al dialectelor bulgare macedonene din Debra (Capidan, El. sl. în ar., 7); ar. *stumbu* < n.-gr. *στοῦμπος* (Capidan, l. c., 83).

2. $o > \hat{i}n$. dr. *dîmb*: v. sl. *dōbŭ*, ar. *jîmbu* (v. mai sus, *jumbu*), dr. *jîmbat*: v. sl. *zōbŭ*, ar. *Lînga*, n. de localitate: v. sl. *lōgŭ* (Capidan, El. sl. în ar., 7), dr. *oblînc*, ar. *blîncu*: v. sl. *oblōkŭ*, ar. *tîmpănă* (și *tîmbănă*), dr. *întîmpina* (Candrea, Cons., 25 sq. numără formele din aromână și dacoromână printre elementele latine ale limbii): v. sl. *tōpanŭ*, dr., ar. *trîmbă*: v. sl. *trōba*, dr. *zîmbi*, *zîmbre*: v. sl. *zōbŭ*.

ar. *clându* „lână scărmanată cu mâna spre a fi trecută prin pieptene“: cf. v. sl. *kōdĕli* „trama“ (Byhan, W.Jb., V, 315).

Tratamentul *u* din română a fost explicat prin sârbo-croată (Capidan, El. sl. în ar., 35 sq.; cf. Pușcariu, Istr., II, 361).

După Nandriș (RIR, II, 402), amândouă tratamentele provin din bulgara macedoneană. În dialectele bulgare din Macedonia, *o* are mai mulți reprezentanți (v. harta anexată la volum):

ă, în vestul domeniului (la Struga): *tă'pan*: v. sl. *tōpanŭ* (Mladenov, Zs. sl. Phil., II, 518); la fel, între Ohrida și Elbasan: *răka*, *zăbi*: v. sl. *rōka*, *zōbŭ* (Jokl, Sl., XIII, 638).

u, în regiunea dela sudul Moravei: *muka*: v. sl. *mōka*, *ruka*: v. sl. *rōka* (bg. *măka*, *răka*, Mladenov, RS, IX, 194; la nord de Skoplje, Meyer, Sl., IX, 592).

ŭ în regiunea orașului Korča, la sudul Bitoliei și lacului Ohrida (Jagić, A. sl. Ph., II, 399 sq.).

a în centrul Macedoniei (Veles, Prilep, Bitolj) și la vest (Orchanië, Čepino: Vondrák, Altkirchensl. Gr.², 142).

o: la Debra (în vestul Macedoniei) și în Rhodopi (Id., l. c.).

Densusianu (H.d.l.r., I, 270) a explicat cele două tratamente ale v. sl. *o* din limba română (*u* și *î*, v. mai sus, p. 55) prin evoluția în timp: v. sl. *o* a fost redat prin *u* la o epocă veche, ca și *o* (+ *n*) din elementele latine ale limbii (lat. *longus* > *lung*), iar mai târziu v. sl. *o*, trecut la *ă* în medio-bulgară, a fost redat în română în mod normal prin *î* (< **ă*): *mîndru*: v. sl. *mōdŭrŭ*, medio-bg. *măndŭrŭ* (cf. Rosetti, BL, III, 105; Skok, Osnovi rom. lingv., I, 91).

Această explicație este confirmată de felul în care *o* este redat de celelalte limbi care au venit în contact, ca și româna, cu limbile slave meridionale, la o epocă veche. Intr'adevăr, în ungară, neo-greacă și albaneză, *o* e redat prin *u*. Tratamentul acesta al vocalei nasale *ōⁿ* era de altfel așteptat. Așa dar, tratamentul *u*, înainte de a fi sârbo-croat, reprezintă evoluția normală, la epoca cea mai veche, a vocalei nasale v. sl. *o* în limbile neslave din Peninsula Balcanică.

În neo-greacă, *o* e redat prin *un*, *on* și *an*. 1. *u* (și *o*) este tratamentul normal, la care a fost supus *o* (+ *n*) și în neologisme: *δομνικάλιον* (< *dominicale*), *κάβωνον* și *καβωνον*, *σαπόνιν* și *σαπούνιν* (Triandaphyllidis, Lehnw., 25 sq.; cf. RS, I, 290; contrar afirmației lui Capidan, DR, IV, 1259, tratamentul apare deci și în cuvintele de origine latină), *λόγγος* < v. sl. *logŭ* (Sandfeld, Ling. balk., 76; Weigand, BA, IV, 22 sq.), *ζόμπρος* și *ζοῦμπρος*: v. sl. *zobrŭ*, *κόγγολη*: v. sl. *kŭkolŭ*, *στοῦμπος*: v. sl. *stŭpa* (Meyer, Neugr., St., II, 10 sq.). 2. *an*. *ἀγγούτικας*: v. sl. *okotŭ*, *λαγγός*: v. sl. *lŭka* (Id., l. c.; Seliščev, Slav. nas. v Alb., 292): Tratamentul acesta reproduce tratamentul din graiurile bulgare macedonene, cu v. sl. *o* > *a*.

e e redat prin *en*: *γρεντά*: v. sl. *gręda*, *ρέντα*: v. sl. *ređŭ* (Meyer, l. c., 11).

În albaneză, *o* e redat prin *ën* (< medio-bg. *ъn*, ca în română, v. mai sus, p. 55): alb. *pëndar*: v. sl. *pŭdarŭ*, alb. *rëmbuem*: v. sl. *rŭp*

biti, iar *ę* de asemenea prin *ë*: alb. *lëndinë*: v. sl. *lędina*, *rëndë*: v. sl. *ređũ* (redarea lui *ę* prin *ã*, la Bobořica, reproduce fonetismul bulgar macedonean local; Seliřčev, Slav. nas. v Alb., 290 sq.); alb. *o* < v. sl. *ę*: *llogë*: v. sl. *lęgũ* e de asemenea un tratament local (Debra; Jokl, Unters., 173); *ę* > *un* în alb. *sundoj*: v. sl. *sqđiti* (Jokl, Sl., XIII, 638).

În ungară, *ę* e redat prin *on* (*ön*) și *an*: *donga*: v. sl. *dęga*, *korong*: v. sl. *kęęũ*, *tompe* (și *tõmpe*): v. sl. *topũ*, *lanka*: v. sl. *lęka*, *galamb*: v. sl. *golębi*, iar *ę* prin *en*: *rend*: v. sl. *ređũ*, *szent*: v. sl. *svętũ* (Asboth, Jagić-Festschr., 235 sq.; Conev, Madž., 10).

Explicația tratamentului *un* (< *ę*) din română, prin sârbo-croată sau bulgara macedoneană are împotriva ei faptul de a presupune că, dintr'un capriciu al limbii, în unele cazuri și pentru o serie de cuvinte, împrumutul a fost făcut dela graiurile cu *un* (< *ę*), iar în alte cazuri și pentru altă serie de cuvinte, dela graiurile cu *ãn* (< *ę*). Dimpotrivă, dacă explicăm diferența de tratament prin evoluția fonetică, redarea diferită a lui *ę* apare deplin justificată (cf. Mladenov, A.sl.Ph., XLII, 150).

Tratamentul v. sl. *ę* își găsește justificarea în interiorul limbii române, după cum a arătat Densusianu (H.d.l.r., I, 271); el depinde de calitatea vocalei din silaba care urmează imediat după *ę*:

ę > *in* dacă silaba următoare conține o vocală prepalatală (*e*, *i*): dr. *cinste*: cf. v. sl. *čęstitũ* (adj.), dr. *pinten*: v. sl. *peřino*, dr. *smintire*, ar. *mintescu*: v. sl. *sũmeřti*,

ę > *în* în celelalte cazuri: ar. *pãmînt*: v. sl. *pameřti*, dr. *rînd*: v. sl. *ređũ*, dr. *rînzã*: v. sl. *reřa*, dr. *sfînt*: v. sl. *svętũ*.

Totuși, s'ar părea că regula e desmințită de exemple ca: dr. *colindã*, ar. *culindã*: v. sl. *koľęda*, dr. *grindã*: v. sl. *gręda*, dr. *ogľindã*: v. sl. *ogľędati*, dr. *țintã*: v. sl. *čęta*, în care v. sl. *ę* e redat prin *in* în loc de *în*, cum ne-am fi așteptat.

De fapt, în aceste cuvinte *i* este secundar și înlocuește pe *î* original, prin reacțiunea formei de plural (în care *i* era normal, fiind urmat în cealaltă silabă de *e*, *i*) asupra formei de singular: pl. *colinde*, *grinzi*, *ținte* sau sub influența unui derivat (vb. *oglinzi*).

Conservarea lui *i* în *rînză* se explică tocmai prin faptul că acest cuvânt a fost întrebuințat mai mult la singular.

Fonetismul cu *e* din aromână (*grenda*, *rende*, *șcl'endză*, *tengală*, Capidan, El. sl. în ar., 9) probează că termenii au fost împrumutați sub această formă fonetică din bulgara macedoneană (în care v. sl. *e* e redat prin *en*).

DIFTONGII

or, ol

Diftongii *or* și *ol*, din slava comună, au suferit în limbile slave meridionale metateza *ra, la*: bg. *kráva*, s.-cr. *krava* < sl. c. **korva*, bg. *zlató*, s.-cr. *zlató* < sl. c. **zolto*, etc. *Karl*, numele împăratului Carol cel Mare, e redat în slava meridională prin *kralji* (cu forma intermediară *korlji*, Meillet, R.ét.sl., IX, 129; X, 94); așa dar, metateza s'a petrecut către sfârșitul secolului al VIII-lea, întrucât acest nume nu putea pătrunde în slavă înainte de această dată.

O confirmare a datei la care s'a petrecut metateza în slava de sud o avem în aspectul fonetic al câtorva cuvinte pătrunse din slava meridională în limbile balcanice. Aceste cuvinte, spre deosebire de majoritatea împrumuturilor, care prezintă metateza, au intrat în limbile balcanice înainte de efectuarea metatezei, deci între secolul al VII-lea și sfârșitul secolului al VIII-lea (pentru pătrunderea Slavilor la sudul Dunării, v. mai sus, p. 21 sq.).

Iată enumerarea acestor împrumuturi:

în neo-greacă: *Δαργαμηρός*, n. pr. (la Theophan) și *Δαργαμέστο*, n. de localitate în Etolia: v. sl. *dragŭ*; *Βαρδάτες*, n. de loc.: v. sl. *bradatŭ* „bärtig“; *Γαρδίτσα*, n. de loc.: v. sl. *gradiči*; *βαλκός* „Fischnetz“: s.-cr., bg. *vlak*; *(σ)βάρα* „Egge“: sl. **borna*; *σάλμα* „Getreidehalm“: v. sl. *slama* (Vasmer, RS, VI, 181).

În română, ca și în albaneză, împrumuturile din slava meridională prezintă, în mod normal, metateza:

dr., ar. *grădină*: v. sl. *gradina*, dr. *grajd*: v. sl. *graždŭ*, dr. *ogradă*: v. sl. *ograda*, dr. *plaz*: s.-cr., bg. *plaz*, dr. *prag*: v. sl. *pragŭ*, alb. *ograjë*, *ugrajë*: bg. *ograda*, alb. *branë*: s.-cr. *brana* (Seliščev, Slav. nas. v Alb., 159, 15), alb. *brek*: s.-cr. *breg* (Seliščev, l. c., 188; Jokl, Sl., XIII, 305 sq., 643).

Există însă, în română și în albaneză, câteva cuvinte în care diftongii cu licvide din slava meridională par a nu fi suferit metateza. Iată înșirarea acestor cuvinte:

dr., ar. *baltă*, alb. *baljtë*: v. sl. *blato*,

dr. *gard*, ar. *gardu*, alb. *garth* (det. *gardhi*): v. sl. *gradŭ*,

dr. *daltă*, alb. *dal(l)të*: bg. *dláto*.

Pentru întreaga problemă, v. S. Agrell, Zur slavischen Lautlehre, Lund, 1915, p. 24 sq., Vasmer, l. c. și Rosetti, BL, VII, 118 sq.

Aceste cuvinte se află, deci, în același stadiu fonetic ca și cuvintele din neo-greacă înșirate aci mai sus.

Tratamentul lor particular se explică fie prin faptul că doi din acești termeni (*baltă* și *gard*) nu sunt probabil de origine slavă, fie prin aceea că ei au pătruns foarte devreme în limbă, înainte de efectuarea metatezei; cât privește pe *daltă*, este un cuvânt pătruns în limbă la o epocă recentă și al cărui grup

inițial (*dl-*), neobișnuit în română, a fost adaptat la necesitățile limbii, prin metateză (pentru amănunte, v. Rosetti, l. c.).

Exemplele de conservare a diftongilor în vechea slavă sunt rare: *zoluta* (Ps. Sin., Kul'bakin, Le v. sl., 158); apoi, în texte medio-bulgare (sec. XV): *bal'tiny*, *mal'dičije* (cf. s.-cr. *mladič*), *pal'tü* (cf. *plati* „latus“), *sa'nostī* (Agrell, l. c.; Kul'bakin, l. c.; v. Wijk, Gesch. d. altkirchensl. Spr., I, 55 sq.).

bardă < ung. *bárd* (Vasmer, RS, IV, 168 sq.) nu provine deci din slavă (Agrell, l. c., 35).

CONSOANELE

ñ

n muiat (*ny*) a fost tratat ca cel din elementele latine ale limbii: a dispărut, într-o parte a domeniului dacoromân și în limba literară, și a fost conservat în restul domeniului dacoromân și în aromână: dr. *copaie*, ar. *cupahe*: v. sl. *kopanja*, dr. *puvoi*, *puvoñ* (Banat), ar. *puvoñu*: v. sl. *povoni*, ar. *siñcat* „negru peste tot, foarte negru“: v. sl. *sinī* „niger“.

În sufixele *-anie*, *-enie*, *n* nu a fost muiat, întrucât provine din *-anije*, *-ēnije*; așa dar *n* nu a fost alterat în dr. *griñanie*, *pățanie*, *petrecanie*, etc., *curățenie*, *șiretenie*, etc. În consecință, nealterarea lui *n* în *danie*, de ex., se explică prin situația fonetică a lui *n* (v. sl. *danije*) și nu poate fi luată drept criteriu cronologic, așa cum ar vrea Densusianu (H.d.l.r., I, 284).

l'

l' (*lj*) a devenit *y* în dacoromână, dar, ca și *l'* de origine latină (Rosetti, Ist. lb. rom., I², 80), a fost conservat în aromână: dr. *corabie*: v. sl. *korablī*, dr. *cristei*: v. sl. *krastěšī*, dr. *nevoie*, ar. *nivol'ă*: v. sl. *nevoļa*, dr. *sabie*: v. sl. *sablja*.

De asemenea, *l'* inițial: dr. *iubi*: v. sl. *ljubiti*, dr. *ibovnic*: v. sl. *ljubovnikū*.

Dispariția lui *l'* se explică, așa dar, prin criteriile românești, după cum probează fonetismul formei aromânești, cu *l'* conservat, și nicidecum prin dialectele bulgare care au pierdut pe *l'* (Bărbulescu, El. sl., 463 sq.; cf. Kul'bakin, Le v. sl., 180 sq.; Diels, Altkirchensl. Gr., I, 131).

Dispariția lui *l* în dr. *voi*: v. sl. *voliti* se explică pornind dela formele de conjugare în care *l* era muiat: *voljō* (ind. pr. 1 sg.) sau dela subst. *volja* (dr. *voie*).

X

v. sl. *x* este o spirantă velară surdă, apropiată de sunetul notat cu *ch* în germ. *ach* (Diels, Altkirchensl. Gr., I, 48). Româna nu posedă nicio consoană de acest tip (*h* dispăruse încă din latină, Rosetti, Ist, lb. rom., I², 82); spiranta velară surdă a fost introdusă în limbă odată cu termenii următori:

dr. *har*: v. sl. *xari*, dr. *hohoti*, ar. *huhutiri*: v. sl. *xoxotati*, dr. *pohti* (sec. XVI), *pofti*: v. sl. *poxotěti*, dr. *prah* (sec. XVI), *praf*: v. sl. *praxū*, dr. *vihor* (sec. XVI), *vifor*: v. sl. *vixrū*, dr. *vîrh* (sec. XVI), *vîrf*: v. sl. *vrūxū*, dr. *vraf*: v. sl. *vraxū*, dr. *zăduh* (sec. XVI), *zăduf*: cf. v. sl. *zadūxnōti*.

Limba a folosit pe *h* atunci când *f* a fost palatalizat: *fier* > *hier*, etc. Fenomenul nu e de origine slavă (Gamillscheg, Șerb.-Tit., 89 sq. și 189 sq.), ci limba întrebuintează, numai, un sunet de origine slavă.

Trecerea dela labială (*f*) la velară (*h*) nu este neobișnuită, întrucât limba cunoaște fenomenul invers: *h* > *f*: dr. *praf*, *vîrf*: v. sl. *praxū*, *vrūxū*.

Z

z e redat în română prin z:

dr. *iaz*: v. sl. *jazŭ*, dr. *loază*: v. sl. *loza*, dr. *păzi*: v. sl. *paziti*, dr. *zălog*: v. sl. *zalogŭ*.

dz pentru *z* (în v. sl.: *nodzě*, pe lângă *nozě*) apare în dialectele bulgar e macedonene și în cele de vest (v. Wijk, *Gesch. d. altkirchensl. Spr.*, I, 151 sq.; Diels, *Altkirchensl. Gr.*, I, 47, n. 39 și 139).

GRUPURILE DE CONSOANE

rŭ, lŭ, rĭ, lĭ

Grupurile de consoane v. sl. *rŭ*, *lŭ*, *rĭ*, *lĭ* provin fie din grupuri cu această structură fonetică, fie din sonante propriu zise: *r*, *o*, *r̄*, *ō*.

Pentru vechea slavă se admite pronunțarea ca sonantă (ex.: *r* dar și pronunțarea lui *r*, *l* slab iodizați: *rŭ*, *rĭ*, *lŭ*, *lĭ* (foarte aproape de *ŕ*, etc., astfel încât frontiera dintre aceste două pronunțări e greu de fixat și de aceea trecerea dela un stadiu fonetic la celălalt apare din domeniul posibilităților: v. Wijk, *Gesch. d. altkirchensl. Spr.*, I, 59 sq.; Diels, *Altkirchensl. Gr.*, I, 61 sq.).

În bulgară, aceste grupuri au avut un tratament special: când *r* sau *l* erau urmați de o singură consoană, atunci s'a dezvoltat o vocală înaintea licvidelor: *ăr*, *ăl*: bg. *gărmež*, *gărma*, *mălčaliv*, etc.; când consoanele *r* sau *l* erau urmate de mai multe consoane, atunci elementul vocalic s'a dezvoltat după licvidă: *ră*, *lă*: grămna, grămliv, mlākna (Mladenov, *Gesch. d. bg. Spr.*, 134; bg. *krāv*, *vrāv* se explică prin *krāvta*, *vrāvta*).

Elementele slave din limba română ce conțin acest grup prezintă, în mod normal, primul tratament analizat mai sus:

dr. *bîrlog*, *dîrz*, *gîrlă*, *pîlc*, *stîlp*: v. sl. *brûlogŭ*, *drŭzŭ*, *grŭlo*, *plŭkŭ*, *stlŭpŭ*, etc. (v. enumerarea din Conev, Bălg. i Rum., II sq.).

Fonetisme ca *crîcni*, *crîșmă* reproduc grupul bg. *ră*, potrivit regulei indicate aci mai sus (< bg. *krăkamŭ*, *krăcma*; Nandriș, RIR, II, 407).

Diferența de redare a grupului *rŭ* în *dîrz* și *îndrăznesc* se explică, deci, în felul cum s'a arătat mai sus, și nu prin faptul că, în primul caz, cuvântul ar fi fost împrumutat pe cale orală, iar în al doilea, pe cale scrisă, după cum susține Pușcariu (DR, VIII, 349).

dv

Grupul inițial *dv* a fost simplificat, prin suprimarea oclusivei inițiale, în dr. *vorbă*: cf. v. sl. *dvoriba* „servitium“, *dvoriti* „servire“ (pentru sens, trebuie plecat dela „bei Hofe dienen“, Romansky, W.Jb., XIII, 106 sq.), dr. *vornic*: v. sl. *dvorinikŭ*.

Fenomenul nu s'a petrecut în dr. *dveră*, *dvori* (arh.; v. sl. *dviri*, *dvoriti*), pentrucă acești termeni nu sunt populari și au putut, deci, să-și păstreze fonetismul lor original, nepătrunzând în limba curentă.

št, žd

Grupurile **tj*, **dj* din slava comună au suferit tratamente diferite în limbile slave; astfel, v. sl. *svěšta*, *nošti* e reprezentat în bulgară prin *svěšti*, *nošti*, în sârbo-croată prin *svijěca*, *nóc*, iar v. bg. *mežda* prin bg. *mežda* și s.-cr. *medja*; chiar în interiorul bulgarei, tratamentele nu sunt la fel:

1. bulgara de est și de sud-est: *šti*, *žd*,
2. bulgara de nord-vest: *č*, *dž*,

3. dialectele din Macedonia: *šč, žd, ždž* (Oblak, A.sl.Ph., XVII, 448 sq.).

În sârbo-croată, tratamentul normal este *ć, dž*.

Tratamentul din română reproduce fonetismul bulgarei de est: dr. *sfeşnic*: v. sl. *svěštīnikŭ*, *primejdie*: v. sl. *prěmezdije*.

Acest tratament este caracteristic și pentru elementele slave din ungară: *pest*: bg. *pešti*, *palast*: bg. *plašti*, *mesgye*: bg. *mežda*, *rozsa*: bg. *rážda* (Conev, Madž., II) și din albaneză (Jokl, Sl., XIII, 634 sq.).

MORFOLOGIA

NUMELE

SUBSTANTIVUL

Cazuri

Vocativul. Vocativul în *-o* al numelor feminine comune sau de persoane: *soro*, *Anico*, etc. reproduce vocativul în *-o* al numelor feminine slave cu tema în *a-* (sau *ā-*): *glavo* (nom. *glava*), *ženo* (nom. *žena*, Kul'bakin, Le v. sl., 260; Diels, Altkirchensl. Gr., I, 174).

S'a putut susține că vocativul în *-e* al numelor masculine ar fi, de asemenea, de origine slavă (Sandfeld, Ling. balk., 147 sq.). Dar se știe că un astfel de vocativ, în morfologia latină a limbii române, este deplin justificat istoricește (Rosetti, Ist. lb. rom., I², 106). Față de această constatare, cel mult dacă s'ar putea admite că vocativul slav în *-e* a întărit o categorie existentă în limbă. În slavă, numele masculine cu tema în *-o-* fac vocativul în *-e*: *plode*, *rabe*, *vlice*, *otiče*, *küneže* (nom. *plodŭ*, *rabŭ*, *vlikŭ*, *otiči*, *küneži*, Leskien, Gr. d. altbg. Spr., 115; Kul'bakin, Le v. sl., 219 sq.; Diels, Altkirchensl. Gr., I, 152 sq.); cf. vocativul masc.-fem. în *-e*, în greacă și în latină: *λόχε*, *lupe*.

S'a susținut că și vocativul în *-le* al numelor comune și proprii (*omule, Radule*) ar fi de origine slavă. De fapt, ne aflăm aci în prezența aceleleași desinențe *-e* a vocativului de origine latină, pe care am amintit-o aci mai sus, *-ul* făcând parte din numele respectiv (cf. *ome*, în textele din secolul al XVI-lea: *băiete, cumnate, nepoate, vere*, etc., și vocativul în *-e*: *Alexandre*, la numele în *-u*).

-le apare, în bulgară (limba vorbită) la numele masculine și feminine: *božele, libele; gorole, sestrole*; dimpotrivă, în română *-ule* este obligator numai pentru numele în *-u(l)* (*Radule*; numele cu finală consonantică nu fac vocativul în *-le*, ci în *-e*: *Stane, Ștefane*). Așa dar, *-le* slav nu explică pe *-ule* românesc, desinența de vocativ, în română, fiind *-e* (discuția și bibliografia la Graur, *Mél. ling.*, 88 sq.).

NUMERALUL

Procedeul numărătorii, dela 11 la 19, prin adunare „eins auf dem Zehner“ (lit. „unu pe zece“; Diels, *Altkirchensl. Gr.*, I, 217), reproduce sistemul slav: v. sl. *jedinŭ na desęte: unsprezece* (lui *na* îi corespunde exact rom. *spre* „auf“); la fel *dŭva na desęte: douăsprezece*, etc. (cf. și în albaneză: *një mbë dhjetë* sau *një më dhjetë*).

Procedeul numărătorii zecimilor, dela 20 la 90, prin multiplicare, este de asemenea slav: *dŭva desęti* („zwei Zehner“): *douăzeci, trije desęti: treizeci*, etc. (cf. în albaneză: *tridhjetë* „30“, *nëndëdhjetë* „90“); la fel, numărătoarea unităților zecimilor, de ex. *șesti desętŭ i (ti) trije: șaiszeci și trei*, etc. (cf. în gr. *ἕξὰς δεκάδων καὶ τρεῖς*; Leskien, *Gr. d. albtg. Spr.*, 149 sq.), cu diferența că, în bulgară, cu începere dela 50, zecile

nu mai stau la nominativ plural, ca dela 20 la 40: v. sl. *dŭva desęti* (nom. dual), *tri desęti* (nom. pl.), *ętyre desęti* (bg. *dvadeset*, *trięse*, *ętirięse*; la fel în dacoromână: *douăzeci*, *treizeci*, *patruzeci*), ci la genitiv plural: *peęi desętŭ*, *ęęęi desętŭ*, etc. (Sandfeld, Ling. balk., 148 sq.).

ADVERBUL

dr. *aievea*: prep. *a* + v. sl. *javę* „manifeste“ (Miklosich, Lex. plsl., s. v.), în textele din sec. al XVI-lea: *aiave* (Densusianu, H.d.l.r., II, 251).

dr. *de iznoavă*: v. sl. *izŭ* „ex, cum“ + *novŭ* „novus“ (Miklosich, Lex. plsl., s. v.).

dr. *de obęte*: prep. *de* + v. sl. *obięte* „communiter“ (Miklosich, Lex. plsl., s. v.).

dr. *įmpotrivă*, *dįmpotrivă*: v. sl. *protivę*.

dr. *įndeosebi*: v. sl. *osobŭ* „seorsim“ (Miklosich, Lex. plsl., s.v.).

dr. *iute*: v. sl. *ljutę*.

dr. *prea*: v. sl. *prę*.

dr. *razna*: v. sl. *razno*.

dr. (*įn*) *zadar*: v. sl. *za* + *darŭ* (cf. *įn dar*, Tiktin, s. v. *dar*).

dr. *aşįdere*, în textele din sec. al XVI-lea (Densusianu, H. d. l. r., II, 254; Rosetti, Lb. r. s. XVI, 108), este de formaţie savantă şi a pătruns în limbă prin textele religioase (v. DA, s. v.).

INTERJECŢIA

iaca, *iacă* nu poate fi explicat prin latină (! DA, s. v.; *ia* nu e latin: Graur, BL, V, 96, contra lui Meyer-Lübke, REW³, 2832), ci prin v. sl. *jako* (adv.) „uti, quod, quando“.

dr. *ian, iani*: bg. *ja + ni*.

dr. *iată*: bg. *eto* „siehe da!“.

DERIVAȚIA

Prefixe

Expunere generală: Max Auerbach, Die Verbalpräfixe im Dakoromänischen, W.Jb., XIX-XX, 209 sq.; Capidan, Megl., I, 195 sq.; M. Křepinský, Influence slave sur le verbe roumain, Sl., XVI, 505 sq.

În dacoromână și aromână, *ne-* are valoarea privativă a lui *in-* latin: dr. *nebum, neliniștit, nemulțumit*, etc. (în opoziție cu *bun, liniștit, mulțumit*, etc.), ar. *neacupirit, neavut*, etc.

În slavă, negațiunea *ne-* apare în compuse: v. sl. *nedogŭ* „morbus“, *nemoštŭ, neprijaznŭ* „diabolus“ (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 676); cf. v. sl. *nemilostivŭ, netřebnŭ, nevinovatŭ, nevrědinŭ*: dr. *nemilostiv, netrebnic, nevinovat, nevrednic*, etc. (Auerbach, 241 sq.).

po-, cu valoarea de întărire, de creștere a unei însușiri, acțiunii, etc., în verbe împrumutate din slavă, ca: dr. *pocăi* (-căi): v. sl. *pokajati, poticni* (-ticni): v. sl. *potykati, popri* (-opri): v. sl. *poprěti*, etc. (Auerbach, 243 sq.). În compunere cu adjective, *po-* apare uneori în textele noastre vechi și astăzi, în vorbirea populară: *poneagră* „încă mai neagră“ (D. Cantemir, apud Tiktin, s. v. *po-*), *ponegru* (cf. *ponegri*, din limba comună, calchiat după v. sl. *počrŭniti*), *poroș* (în limba vorbită, Tiktin, l. c.).

În megleno-română: *pucătari* „a se uita“, *puturnari* „a întoarce“, etc.

În slavă, *po-* în compunere cu substantivele sau adjectivele are rolul de a întări, de a crește sau de a diminua o acțiune, o însușire: bg. *póběl* „weisser“, *po junak* „ein grösserer Held“, etc. (Miklosich, Vergl. Gr. d. sl. Spr., II, 359 sq.).

pre- cu valoarea lat. *ex-* din *efficio*, în română: dr. *preface*, *prelucra*, *presăra*, etc., ar. *pricunoaștiri* „a cunoaște de mai înainte“, *primícari* „a mânca de mai înainte, a mânca prea mult“, megl. *primărit* „mă mărit din nou“, *pritorn* „mă înapoiez“, etc. (Capidan, Megl., I, 198), ca și în slavă: v. sl. *prěbogatŭ* „perdives“, *prěvyšij* „altissimus“, etc. (Miklosich, Vergl. Gr. d. sl. Spr., II, 363).

pro-, cu funcțiunea de a indica o anticipație asupra acțiunii exprimate de verbul care formează al doilea element al compoziției, nu e productiv în dacoromână și apare numai în compuse împrumutate, ca *proroci*: v. sl. *proročstvovati*, *propovădui*: v. sl. *propovědati* (Auerbach, 248 sq.; Miklosich, Vergl. Gr. d. sl. Spr., II, 412). E productiv însă în megleno-română: *prucăntari*, *pruvideari*.

răs- figurează într'o serie de verbe slave pătrunse în dacoși megleno-română: dr. *răsuci*: v. sl. *rasukati*, *răzbi*: v. sl. *razbiti*, etc., megl. *răzmines* < bg. *razmënjam*, *răstrucules* < bg. *raztărkaljam* (Capidan, Megl., I, 200); calitatea sonoră sau surdă a consoanei, în dr. sau megl. *raz-*, *ras-* e provocată de calitatea surdă sau sonoră a consoanei următoare; contrar părerii lui Densusianu (H.d.l.r., I, 246 sq.), avem, prin urmare, de-a face, în amândouă cazurile, cu același prefix.

răs- are funcțiunile următoare:

1. lat. *re-* (repetiția): dr. *răzgîndi*, *răzda* (calchiați după v. sl. *razmysliti*, *razdavati*), *răsfînge*, *respinge*, etc., megl. *răzday*,

2. lat. *dis-*: dr. *răsfira*, *răscumpăra* (cf. bg. *razplitamī*), *răstălmăci* (cf. bg. *raztălkuvam*), etc. (cf. paralelismul dr. *a se răsface* = *a se desface*, *descumpărat* = *răscumpărat*, *răsfundat* = *desfundat*, *a răsfira* = *a desfira*, *a despica* = *a răspica*),

3. o acțiune intensivă: dr. *răzbului*, *răzdumica*, *răsputea*, megl. *răscrep*.

În slavă, *razŭ-* are funcțiunile următoare:

1. ideea de dispersiune, de distribuție, de analiză, 2. de extensiune, 3. de separație (Miklosich, Vergl. Gr. d. sl. Spr., II, 413; Křepinský, Sl., XVI, 515 sq.).

zǎ- arată că acțiunea verbului s'a îndeplinit până la capăt: dr. *zǎurdi* (< *urdi* < *urdǎ*), *zǎuita* (calchiat după v. sl. *zabyti*; Auerbach, 261 sq.; Křepinský, Sl., XVI, 523), pe când în bulgară *za-* are valoarea ingresivă (de intrare în acțiune a verbului): *zabolǎvam* „ich werde krank“ (cf. *boledŭvam* „ich bin krank“), *zagovǎrjam* „ich fange an zu reden“ (cf. *govǎrja* „ich rede“, Weigand, Bulg. Gr.², 92; Miklosich, Vergl. Gr. d. sl. Spr., II, 415; sub influența bulgară, *zǎ-* are aceeași valoare ingresivă în megleno-română: *zamnu* „încep să umblu“, *zantru* „încep să intru“, etc., Capidan, Megl. I, 201).

Sufixe

Expunere generală: Pușcariu, Die rumänischen Diminutivsuffixe, W.Jb., VIII, 86 sq.; Capidan, Die nominalen Suffixe im Aromunischen, W.Jb., XV, 1 sq.; Id., Megl., I, 186 sq.; Löwe, Die Adjektivsuffixe im Dakorumänischen, W.Jb., XVII-XVIII, 1 sq.; Kurt Schuffert, Die Verbalsuffixe im Dakorumänischen, W.Jb., XIX-XX, 145 sq.; Pascu, Suf., passim.; Graur, N. d'ag. et adj., passim.

-*ac* formează, în dacoromână, substantive: dr. *prostănac*, și adjective: dr. *crudac* „jeune“, *scundac* „de petite taille“, etc. (dr. *godac* „pourceau d'un an“, *turmac* „buffletin entre un an et deux ans“ < bg. *godinak*, *turmak*: Löwe, 3 sq.; Graur, N. d'ag. et adj., 55 sq.).

Substantivele slave *bujakŭ* (v. sl.), r. *burlak*, pol. *prostak*, v. sl. *sirakŭ* au trecut, în română, în categoria adjectivelor: dr. *buiac*, *burlac*, *prostac*, *sărac*, potrivit unei tendințe generale a limbii de a evita categoriile abstracte (Graur, N. d'ag. et adj., 130 sq.). Trecerea dela substantiv la adjectiv nu s'a petrecut în aromână, unde -*ac* formează substantive, ca în slavă: *fičurac* „kleiner Junge“, *fliturac* „étourdi“, *subțîrac* „fluet“ (Capidan, W.Jb., XV, 4 sq.; Graur, l. c., 56 sq.).

-*aci*. În slavă, sufixul -*če-* formează nume de agent sau de instrument: v. sl. *bičŭ* < *biti*, *kovačŭ* < *kovati*, etc. (Meillet, Ét. voc. v. sl., 352). În dacoromână, -*aci* formează substantive și adjective: *fugaci*, *trăgaci*, *sîngaci* (Löwe, 7 sq.; Graur, N. d'ag. et adj., 59 sq.). În aromână, -*ač* formează, ca în slavă, nume de agent: *arungač* „ein halbkastriertes Pferd“, *ndriptač* „șintaș“ (Capidan, W.Jb., XV, 10 sq.); în megleno-română, diminutive: *ghiumač* „urcior mic de aramă“, *juncač* „june“ (Capidan, Megl., I, 106).

-*alnic*, din -*ală* + *nic* (de ex. *năvalnic*): dr. *strădalnic*, *zburdalnic*, etc.; v. -*nic*.

-*an*. În slavă, -*anŭ* formează nume de agent, substantive derivate din adjective și augmentative: bg. *velikan* „géant“ < *velik* „grand“, bg. *sopolan* „morveux“ < *sopol* „morve“, bg. *golan* „homme nu, homme pauvre“ < *gol*, etc. Același rol îl are -*an* în aromână și în megleno-română: ar. *dintană* „der Schnabel“, *kărlibană* „Haken am Hirtenstab“, etc. (Capidan, W.Jb.,

XV, 14 sq.), megl. *mijlucan* „fratele mijlociu“, *vrăpčan* „vrabie“ (Capidan, Megl., I, 186). În dacoromână, *-an* formează augmentative: *golan*, *lungan*, *roșcovan*, etc. (Löwe, 10 sq.; Graur, N. d'ag. et adj., 62 sq.).

-anie formează, în dacoromână, nume de acțiune: *afurisanie*, *pățanie*, *petrecanie*, etc., ca și în slavă: s.-cr. *pomàganja* „das Rufen um Hilfe“, *putànja* „Fussteig“, slov. *drvànja* „Holzgegend“ (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 548; cf. sufixul fem. *-ynja*, în *rabynji* „servante“, *blagynji* „bonté“, etc., Meillet-Vaillant, Le sl. c.², 359).

-ar, din sl. *-arji*, apare în împrumuturi ca: *jitar*: v. sl. *žitari*, *zlatar*: v. sl. *zlatari*, etc. (pentru *-ar* de origine latină, v. Rosetti, Ist. lb. rom., I², 121 sq.). Sufixul formează substantive deverbale, devenite adjective: *fugar*, *sugar*, etc., ar. *gîdil'ar*, *gudil'ar* „care gâdilă“, *plănar* „care plânge mult“ (Capidan, W.Jb., XV, 19; Löwe, 14 sq.; Graur, N. d'ag. et adj., 66 sq.).

-aș formează, în dacoromână, nume de agent derivate din substantive: *făptaș*, și adjective: *codaș*, *pătimaș*, *trufaș*; diminutive: *flueraș*, etc.

În aromână și în megleno-română, *-aș* formează diminutive: ar. *cușitaș* (Capidan, Arom., 514), megl. *cucutaș* „coșel“, *cupilaș*, *cușitaș*, etc. (Capidan, Megl., I, 187).

În sârbo-croată și în bulgară există o serie de substantive în *-aš*, trecute în română ca substantive sau adjective: s.-cr. *bogâtâš* „Reicher“, *brăzdâš* „Pflugochs auf der rechten Seite; Furchennachbar“, bg. *papištaš* (Löwe, 22). Funcțiunea diminutivală din română nu apare, însă, în slavă. Faptul că sufixul e întrebuintat și în dialectele românești dela sudul Dunării exclude explicarea lui prin maghiară (unde *-ás* are funcțiunea diminutivală). Nu ar fi exclusă supraviețuirea unui sufix pre-

roman, în -ș-, peste care s'ar fi suprapus acel de origine slavă (Pușcariu, DR, IV, 1369; Graur, N. d'ag. et adj., 86).

-eală, în daco- și în aromână formează substantive derivate din verbe: dr. *cheltuială*, *împărțeală*, *opreală*, ar. *arneală*, *ayuseală*, *gucăreală*, etc. (Capidan, W.Jb., XV, 32 sq.). În slavă, există substantive deverbale formate cu ajutorul sufixului -*ěli*: *mličali* „silence“ < *mličati*, *obitěli* „famille“ < *obitati*, etc. (Meillet, Ét. voc. v. sl., 416 sq.). Dacă admitem că -*ěli* a fost redat în română prin -eale sau -elie, atunci, pornindu-se dela această formă, considerată ca un plural, s'a refăcut un singular în -eală (Skok, Časopis pro mod. fil., XVI, 44 sq.; v. și Graur, BL, III, 35 sq.).

-ean reproduce pe sl. -*jan-ino-*, -*ěn-ino-*. În slavă, acest sufix formează singularul unor substantive indicând starea socială, naționalitatea cuiva: v. sl. *Rimljaninŭ* „Römer“, *seljaninŭ* „Dorfbewohner“, etc. (Meillet, Ét. voc. v. sl., 448 sq.; Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 542 sq.). În dacoromână, -ean formează adjective și substantive: *apusean*, *mirean*, *mesean*, *sătean*, etc. Nume de familie: *Bolintineanu*, etc. La origine, sufixul avea forma -eni (cf. *Ieșeni*, etc.), căci derivă din forma de plural a sufixului slav (Graur, N. d'ag. et. adj., 64 sq.).

În aromână și în megleno-română, -ean formează mai ales substantive: *Bitulean* „locuitor din Bitolia“, *Ochridean*, etc. (Capidan, W.Jb., XV, 35 sq.); megl. *cătunean* (< *cătun*) „țaran, sătean“, *L'umničan* „locuitor din L'umnița“, etc. (Id., Megl. I, 189).

-ci formează, în dacoromână, substantive (la origine adjective): *corneci* „nom populaire du diable“, *murgoci* „vițel născut la murgul serii“ și diminutive: *podeci* < *pod*, *tîrleci* < *tîrlă*, etc. (Pascu, Suf., 307 și 340). În slavă, -*čijŭ* formează nume de

persoane masculine: *krūmīčiji* „Steuermann“, *sokačiji* „Koch“, etc. (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 511 sq.).

-*ei* derivă, în dacoromână, adjective din adjective: *grivei*, *știrbei* < *griv*, *știrb* și formează diminutive: *cotei* „cățeluș de lux“, *putinei* „putină mică în care se alege untul“ (Löwe, 41 sq.; Pascu, 308 sq.; Graur, N. d'ag. et adj., 70 sq.). În slavă, -*eje*- formează diminutive și derivă substantive din adjective (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 516). În aromână, -*eai* derivă substantive din verbe și adjective din substantive: *fiteai* „unul căruia îi place a se purta ca fetele“ (Capidan, W.Jb., XV, 34 sq.). În dacoromână, -*ei* reproduce și pe sl. -*e-le-* (dr. *cotei*: v. sl. *koteli*, Vondrák, l. c., 373).

-*elnic* derivă, în dacoromână, adjective din verbe sau din substantive: *prielnic*, *prepuelnic*, *feciorelnic*, etc. Slava nu cunoaște vreun sufix care ar putea explica sufixul românesc; el poate fi o formație românească: adjectiv deverbal (*căială* < *căi*, *îndoială* < *îndoi*, *șovăială* < *șovăi*) + sufixul -*nic* (de origine slavă, v. mai jos, p. 78 sq.): *îndoelnic*, *șovăelnic*, etc. Pornind dela aceste formațiuni, a fost izolat un sufix -*elnic* (Löwe, 75 sq.; Graur, N. d'ag. et adj., 37 sq.; -*elnic* provine și din sl. -*inīnikū*, -*ēnīnikū*, prin disimilare consonantică: dr. *pomelnic*: v. sl. *pomēnīnikū*, dr. *vremelnic*: r. *vremennik*).

-*enie*. Ca și -*anie* (v. mai sus, p. 73), -*enie* formează, în dacoromână, nume de acțiune: *afurisenie*, *curățenie*, și nume care indică o stare: *calicenie*, *șiretenie*. Sufixul a fost izolat în cuvinte împrumutate din slavă, ca *blagoslovenie*: v. sl. *blagoslovenije*, *spășenie*: v. sl. *sūpasenije*, etc. (Pascu, Suf., 241 sq.).

-*eț* formează, în dacoromână: substantive nume de agent: *cîntăreț*, *drumeț*; diminutive: *lungueț*, *murguleț*; adjective intensive: *măreț*; adjective: *mălăieț*; adjective deverbale: *în-*

drăzneț (Löwe, 52 sq.). În slavă, *-ice* derivă substantive nume de agent din verbe: *ljubičī* < *ljubiti*, *lovīčī*, „Jäger“, s.-cr. *glūmac* „histrio“, și formează substantive diminutive: *gradīčī* „Städtchen, Dorf“ < *gradŭ*, *konīčī* < **konŭ*, etc. (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 620 sq.). Funcțiunile lui *-eț*, în română, se explică pornind de la rolul acestui sufix în slavă: *-eț* a fost separat în cuvinte ca *iubeț* < *ljubičī*, și a format adjective: *îndrăzneț*, etc.

În aromână, *-eț* formează substantive: *tunăreț* „eine Art Käse, der im Herbst zubereitet wird“ (Capidan, W.Jb., XV, 47 sq.), iar în megleno-română substantive și diminutive: *pidureț*, *vărdăreț* (Capidan, Megl., I, 190). Pentru întreaga problemă, v. Graur, N. d'ag. et adj., 28 sq. și 43 sq.

-ic formează, în dacoromână, substantive diminutive din substantive: *hăitic* < *haită*, *pătic* < *pat*, și adjective: *mizinic* < *mezîn* (Pascu, Suf., 169 sq.). Același rol îl are *-ic* în aromână: ar. *bărbătic* < *bărbat*, *frătic* < *frate* (Capidan, W.Jb., XV, 48 sq.) și în megleno-română: *aric* < *ariă*, *jimitic* < *jimitati*, etc. (Capidan, Megl., I, 190). În slavă, *-iko-* formează diminutive din substantive, substantive din adjective și din participii: v. sl. *nožikŭ* < *noži* „Messer“, *zlatikŭ* „nummus aureus“ < *zlatŭ*, *učenikŭ* „Schüler, Jünger“ < *učenŭ* (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 613). Cf. *-ic* < lat. *-ic(c)us*, în dr. *bunic*, *rîndunică*, etc. (Graur, BL, V, 62 sq.)

-ice nu este femininul lui *-ici* (v. mai jos, p. 77; Pascu, Suf., 324 sq.); acest sufix formează, în dacoromână, diminutive din substantive: *găurice*, *pădurice*, etc.; de asemenea, în aromână: *guriče*, *fântăniče*, etc. (Capidan, W.Jb., XV, 52 sq.). Cf. rolul diminutival al sufixului, în bulgară: *momīče* < *momá* „jeune fille“.

-*ici* formează, în dacoromână, diminutive din substantive, nume de plante și nume de animale: *gîrlici*, *licurici*, *mălurici*, *corbici* (Pascu, Suf., 324 sq.); în aromână, -*ič* formează, de asemenea, diminutive: *cățutič* < *cățut*, *curnič* < *cornu*, etc. (Capidan, W.Jb., XV, 54 sq.). Funcțiunea diminutivală a lui -*iče* (cf. v. sl. *kotoriči* „streitsüchtig“, cu funcțiune adjectivală, Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 610 și 614) apare în sârbo-croată: *blčić* „kleiner Stier“ < *bík*, *čovječić* < *čovjek* „Mensch“; sufixul formează și nume de plante și de animale: *grăbic* „junge Weissbuche“ < *grăb*, *vučić* < *vúk*, etc. (Leskien, Gr. d. s.-kr. Spr., I, 268 sq.).

-*ină* formează, în dacoromână, substantive diminutive, colective, etc.: *băltină*, *ciurdină* < *ciurdă*, *stupină*, etc. (Pascu, Suf., 206 sq.). Acest sufix joacă același rol în aromână: *cupăcină*, *fucurină*, etc. (Capidan, W.Jb., XV, 59 sq.) și în megleno-română: *cupăcină* „locul unde au existat odată copaci“, *sicărină* „locul care a rămas după secerișul secării“ (Id., Megl., I, 190). În slavă, -*ina* derivă substantive feminine din substantive, adjective și participii, și formează colective, abstracte, diminutive și augmentative: v. sl. *paočina* „Spinngewebe“ < *paokū*, r. *padina* „totes Vieh“, v. sl. *kopina* „Dornbusch“, etc. (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 543 sq.).

-*iș* formează, în dacoromână și în megleno-română substantive: dr. *acoperiș*, *ascuțiș*, *pietriș* (Pascu, Suf., 352 sq.); megl. *măținiș* „grâul, porumbul pregătit spre a fi măcinat“ (Capidan, Megl., I, 191); în aromână, adjective: *acriș*, *păduriș* (*om* ~ „ein wilder Mann, ungebildeter Mann“; Capidan, W.Jb., XV, 60 sq.). În slavă, -*iš* e întrebunțat în slovenă, unde formează substantive: slov. *goliš* „kahle Fläche“, *drobiš* „kleine Dinge“, *stališ* „Wohnort, Stand“ (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 636 sq.).

-*iște* formează, în dacoromână, aromână și megleno-română substantive: *iniște*, *porumbiște* (Pascu, Suf., 250 sq.); ar. *agriște*, *cășiriște* (Capidan, W.Jb., XV, 61 sq.); megl. *băniști* „locul unde au fost băi“, *cătuniști* „loc unde a fost odată un cătun“ (Id., Megl., I, 191). În v. slavă, *-iște* formează nume care arată locul: *grebiște* „Grabplatz“ < *grebo*, *pozoriște* „Schaustätte“ (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 622 sq.).

-*iță* formează, în dacoromână, nume de agent: *casierită*, *morăriță*; diminutive: *cheiță*, *linguriță*, *Marița* (Pascu, Suf., 254 sq.); în aromână, formează diminutive: *cudiță*, *purțiță*, etc. (Capidan, W.Jb., XV, 62 sq.); la fel în megleno-română: *cudiță*, *purțiță*, etc. (Id., Megl., I, 191). În slavă, sufixul *-ica* formează femininul numelor în *-iko-*: v. sl. *blōdīnica* „Buhlerin“ < *blōdīnikū*, *dvōrīnica* „Türhüterin“ < *dvōrīnikū*; femininul numelor în *-īci-*: *starica* „Alte“ < *starīci*; diminutive: *dēvica* „Mädchen“ < *dēva*; spațiul, la nume derivate din substantivele în *-īno*: *gorīnica* „Oberzimmer“ < *gorīnjī* (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 615 sq.).

-*iv*. În slavă, *-ivo*, *-livo* (*-livo*), cu *i-* dela verbele în *-iti*, formează adjective: v. sl. *ljubivŭ* „liebend“ < *ljubiti*, *milostivŭ* < *milostī* (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 521). Sufixul *-iv* a fost izolat în cuvinte ca *milostivŭ*, și a servit, în română, la formarea de adjective derivate dela substantive ca: *costeliv*, *guraliv*, *uscățiv*, etc. (Löwe, 73 sq.; Pascu, Suf., 286 sq.).

-*nic* formează, în dacoromână: 1. adjective deverbale: *cucernic*, 2. adjective, nume de agent: *clevetnic*, *datornic*, 3. adjective: *dornic*, *spornic*, *trainic* (unele din aceste adjective au fost substantivate: *birnic*, etc.). În megleno-română, formează substantive: *căvașnic* „sărman, biet“ (Capidan, Megl., I, 192).

În slavă, sufixul *-nikŭ* (< *inŭ* + *-iko-*) formează substantive desemnând persoane având o calitate, derivate din adjective, și nume de agent: v. sl. *bezakonnikŭ*, *močenikŭ*, *učenikŭ*, etc. (Meillet, *Ét. voc. v. sl.*, 338; Vondrák, *Vergl. sl. Gr.*, I², 613). Faptul că, în română, *-nic* formează adjective și substantive, ca în slavă, se explică prin faptul că substantivele slave au devenit, în română, adjective: *becisnic*, *nemernic*, etc.

-og formează, în dacoromână, substantive și adjective cu sens pejorativ (unele din aceste adjective au fost substantivate): *boșorog*, *hodorog*, *șontorog*. Adjective ca *olog*, *pintenog*, *slăbănog* provin din slavă; cf. pol. *uloga* „Spatkrankheit, Lähmung der Hinterfüsse der Pferde“, s.-cr. *putonog* „Pferd mit weissen Füßen“, bg. *slabonoga* „n. de plantă“ (Löwe, 80 sq.; Graur, *N. d'ag. et adj.*, 71 sq.). *-og* a fost izolat în astfel de cuvinte, recunoscându-se în ele forme ca *pinten*, *slab*, etc. (Pentru *-ogo-* în slavă, v. Vondrák, *Vergl. sl. Gr.*, I², 629.)

-u-. În română, sufixul *-u-*, provenit din verbe slave ca dr. *dărui*: bg. *daruvam*, *șăgui*: bg. *šeguvam se*, a devenit productiv și formează verbe de origine slavă, ca dr. *strejui* (v. sl. *strěžati*), *strădui* (v. sl. *stradati*), sau latină: *căpătui* < *căpăta*, *jurui* < *jura*, etc. (Schuffert, *W.Jb.*, XIX-XX, 196 sq.; Křepinský, *Sl.*, XVI, 16 sq.). De asemenea, în aromână: *hărguescu*, *lărguescu*, *minduescu* (Capidan, *Arom.*, 519).

În vechea slavă, *-u-* formează verbe denominative: *besədovati* < *besəda*, *cėlovati* < *cėlŭ*, *vėrovati* < *vėra*, etc. și deverbative: *kupovati* - *kupiti*, *ispovėdovati* - *ispovėdėti*, etc. (Miklosich, *Vergl. Gr. d. sl. Spr.*, II, 480 sq.; Leskien, *Gr. d. altbg. Spr.*, 175 sq.; Vondrák, *Vergl. sl. Gr.*, I², 718).

Asupra acestui sufix și a lui *-ă-*, din verbele în *-ăi* (în Moldova, *-ăi*; în vechea slavă, *-a-* formează verbe denominative: *dėlati*, *dėlajō*

< *dělo, mětati, mětajō* < *metō*: Leskien, Gr. d. althg. Spr., 177; Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 714), derivate din onomatopee, v. Graur, BL, VI, 147 sq., care susține că aceste sufixe derivă dintr'un prototip cu nasală (-ni).

-uș și -ușe formează în dacoromână și aromână diminutive din substantive: dr. *bărbātuș, măgăruș, pescăruș, picioruș, purceluș; găinușe, urechiușe* (Pușcariu, W.Jb., VIII, 205 sq.); ar. *cățiluș, purțiluș* (Capidan, W.Jb., XV, 75). În slavă, -uše- apare la nume de persoane: s.-cr. *Draguși, Raduși*, slov. *bogātuš* „der Reiche“, r. *batjuš* „Vater“, bg. *bělouš* „Schimmel“, *dobrouš* „guter Mensch“; sufixul -uša e foarte răspândit în sârbo-croată (Vondrák, Vergl. sl. Gr., I², 639).

VERBUL

Aspectul

Limbile slave au posibilitatea să transforme un verb imperfectiv, care exprimă o durată fără termen, o acțiune care durează și se dezvoltă, în perfectiv, care exprimă un fragment din această durată, procesul în sine, fără considerație la durată, prin apozitia unei particule (preverb): *iti* „a merge“ (imperfectiv)-*iziti* „a ieși“ (perfectiv).

Adjoncțiunea preverbului, în latină, modifică aspectul nedeterminat al unui verb, în aspect determinat; cf. *uenire* „a veni“, în opoziție cu *aduenire* „a sosi“. În primul caz, procesul e considerat în dezvoltarea sa, în al doilea, el este limitat în timp.

Rolul preverbelor, în limbile slave, este foarte mare. Sunt verbe care, în textele vechi slave, figurează în mod normal numai sub forma compusă (cu preverbe): *děti* „poser“: *o-děti*,

pri-děti, vŭz-děti, za-děti; iti „aller“: *vŭn-iti, iz-iti, ot-iti*, etc. (Meillet-Vaillant, Le sl. c.², 292).

În română, ca și în celelalte limbi romanice, verbul exprimă în genere timpul, fără considerație la durata acțiunii. Gradul de desăvârșire a acțiunii exprimate de verb poate fi redat prin mijloace felurite, dar noțiunea de aspect verbal, exprimat printr'o flexiune anumită, e rareori redată: *dormi* (imperfectiv), față de *adormi* (perfectiv; Pușcariu, St. istr., II, 251). Dacă totuși, în contact cu limbile slave, procedeul slav de perfectivare a verbelor a fost introdus și în limba română (cf. Skok, DR, IX, 214 sq.), el nu a devenit însă un instrument gramatical des întrebuințat (folosirea procedeului, în traducerile de cărți religioase din secolul al XVI-lea și al XVII-lea, prin imitația în mod mecanic a construcției originalului slav, nu interesează deci limba română):

po-, în *ponegri* (vb.); *pre-*, în *preface, prelucra, presăra*; *răs-* în *răscumpăra, răsfira, răstălmăci*; *ză-* în *zăurdi, zăuita*, etc. (v. mai sus, p. 69 sq.).

Procedeul e viu în istroromână (Pușcariu, Istr., II, 252 sq.).

Nu sunt examinate aci formele cu preverbe împrumutate direct din slavă, ca *poticni, prohodi, răzbi, risipi*, etc.

S I N T A X A

VERBUL

Formele reflexive

Spre deosebire de formele active ale verbului, în care subiectul propoziției execută acțiunea arătată de verb (*norii acoperă cerul*), acțiunea indicată de verb este făcută de complement și suferită de subiect, în conjugarea pasivă (*cerul este acoperit de nori*). În formele reflexive — și aceasta apropie reflexivul de pasiv —, acțiunea se resfrânge asupra subiectului propoziției (*cerul se acopere de nori*).

Dar această definiție a reflexivului nu este suficientă, pentru că ea nu se aplică la exemple ca: *a se mira*, *a se gândi*, în care acțiunea nu se resfrânge asupra subiectului propoziției.

Verbul reflexiv din slava comună corespunde în parte verbului mediu al unor limbi indo-europene, a cărui flexiune exprima participarea, interesarea deosebită a subiectului la acțiunea îndeplinită de verb.

Deși latina vorbită cunoaște întrebuintărea progresivă a flexiunii reflexive, cu pronumele la acuzativ sau la dativ (formal, flexiunea reflexivă se definește prin utilizarea verbului respectiv întovărășit de pronumele reflexiv): *et sic, quia sera erat, gustauimus nobis* (Löfstedt, Peregr. Aeth., 140 sq.; cf.

uadent se „ils s'en vont“, Id., l.c.), și anume la verbele care indică o mișcare sau o stare, precum și la verbele sentiendi și declarandi, totuși, în română, marea dezvoltare pe care a luat-o flexiunea reflexivă precum și întrebuintarea ei la pers. 1 și 2 sg. (*m'am născut*, cf. bg. *rodil sām se*, Sandfeld, Ling. balk., 150) s'a făcut luându-se drept model construcțiile slave respective. În această privință, este caracteristică crearea unei forme reflexive a verbului *a ruga*: *a se ruga*, calchiată după sl. *moliti se* (Meyer-Lübke, Rom. Gr., III, 405 sq.; Bourciez, Él. de ling. rom.³, 268 sq.; Graur, BL, VI, 42 sq.).

Căci în slava comună, după cum am văzut mai sus, p. 82, flexiunea reflexivă corespunde mediului (cf. skr. *bhāyate*, în vechea slavă *boitū se*, Meillet-Vaillant, Le sl. c.², 328 sq.; ca și în latină, și potrivit unei tendințe generale în limbile slave, pasivul a fost înlocuit cu reflexivul: Meyer-Lübke, Rum. u. rom., 24).

Clasificarea, după sens, a flexiunii reflexive în limbile slave poate fi aplicată și românei (Graur, l. c.):

1. reflexiv o b i e c t i v (subiectul e în același timp complementul verbului): v. sl. *myti se*, dr. *a se spăla*,

2. e v e n t i v (în starea subiectului propozițiunii se produce o schimbare): v. sl. *opečaliti se*, dr. *a se întrista*,

3. d i n a m i c (acțiunea e făcută de subiect cu o participare intensă a lui sau cu un interes special): v. sl. *bojati se*, dr. *a se teme*,

4. r e c i p r o c (acțiunea e făcută în același timp de două sau de mai multe subiecte și, în genere, fiecare subiect suferă efectele acțiunii făcute de celelalte subiecte): r. *svarit'sja*, dr. *a se certa*,

5. pasiv (acțiunea e suferită de subiect și e făcută de altcineva): r. *kaznit'sja*, dr. *a se căzni*.

6. impersonal (autorul acțiunii nu e definit): dr. *aci se mănîncă bine*.

Verbele reflexive românești se împart în două categorii:

1. verbele care reproduc, fără nici o schimbare, forma slavă respectivă, împrumutată de-a-dreptul: dr. *a se căi*: v. sl. *kajati se*, *a se griji*: bg. *griža se*, *a se războli*: v. sl. *razbolěti se*.

2. verbele reflexive calchiate după verbe slave: *se cade*: bg. *pada se*, *a se gîndi*: bg. *dumam se*, *a se jura*: v. sl. *kļeti se*, *a se ruga*: v. sl. *moliti se*.

Viitorul anterior. Viitorul anterior, format din viitorul verbului *a fi* + participiul trecut al verbului respectiv: *voi fi adunat*, etc., ar putea reproduce construcția bulgară asemănătoare: conjuncția *da* + auxiliarul *šta* „a voi“ (3 sg. *šte*): *ako' e (ako' bǎ'de) izlě'zǎl, šte oti'da da go tǎ'rsja* „s'il est sorti [quand j'arriverai], j'irai le chercher“, *šte bǎda napǐsal* „voi fi scris“ (Weigand, Bg. Gr.², 140; Beaulieux, Gr. bg., 340). Dar aromâna nu cunoaște această construcție (Capidan, Arom., 470). Imitarea construcției slave amintite interesează, așa dar, numai dacoromâna și este de dată recentă (cf. Sandfeld, Ling. balk., 149).

Condiționalul trecut. Condiționalul trecut, format din condiționalul prezent al verbului *a fi* + participiul trecut al verbului de conjugat (construcție cunoscută și în sec. al XVI-lea, Rossetti, Lb. r. s. XVI, 104; Densusianu, H.d.l.r., II, 230 sq.; în aromână se întrebuițează o construcție de origine neo-greacă, Capidan, Arom., 473 sq.), prezintă analogii cu condiționalul prezent din bulgară, format cu ajutorul auxiliarului *a fi* (*bix*, *bi*, etc.): *pisal bix* „ich würde (möchte) schreiben“, *pisal bil bix* „ich würde (vielleicht) geschrieben haben“ (Weigand, Bg. Gr.², 147; Vondrák, Vergl. sl. Gr., II², 137; 153 sq.). Construcția e deci de dată recentă în dacoromână.

Imperativul. *-i* din forma imperativului sg. *stăi* a fost explicat prin slavă (bg. *stoj*, Sandfeld, Ling. balk., 150). Byck a arătat, însă (BL, III, 60 sq. ; Křepinský, Sl., XVI, 3 sq. ; cf. Graur, BL, VI, 268), că acest *i* este desinența caracteristică a pers. a 2-a sg., pe care o regăsim și la indicativul prezent *dai* (< *da* < lat. *das*). *stai*, etc.

VOCABULARUL

Considerații generale

Influența slavă asupra limbii române este cu deosebire vizibilă în domeniul *v o c a b u l a r u l u i*, în care elementele slave au pătruns în mare număr. Ele au înlocuit, în parte, termeni de altă origine, în special latini, și au împlinit numeroase lipsuri, cu deosebire în vocabularele tehnice. După statistica întocmită în baza materialului publicat de Cihac în dicționarul său etimologic al limbii române, din 5765 de cuvinte ale limbii române, 2361 ar fi de origine slavă și 1165 de origine latină, deci o proporție de 1/5 cuvinte de origine latină și 2/5 de origine slavă. Cifrele sunt elocvente. Penetrația elementelor slave în limba română trebuie explicată, în primul rând, prin bilinguism, românizarea unei mari mase de Slavi și împrejurările politico-culturale care au prezidat la constituirea primelor state românești dela nordul Dunării (v. mai sus, p. 25).

A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane. *Éléments latins comparés avec les autres langues romanes. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort s/M., L. St.-Goar, 1870 și 1879, 2 vol.

Dar, după cum a arătat Hasdeu (Cuv. den bătr., III, 96 sq.), cifrele de mai sus trebuiesc interpretate, ținând seamă de valoarea

de circulație sau de întrebuințare a cuvintelor. Într-adevăr, elementele esențiale pentru a forma o frază sunt de origine latină, și ele ating proporția de 90% (Pușcariu, *Ét. de ling. roum.*, 45 sq.).

Vocabularul de origine slavă al limbii române poate fi privit din punct de vedere cronologic sau ținându-se seamă de caracterul savant sau popular al termenilor respectivi.

1. Criteriul cronologic. Sunt 3 categorii de cuvinte: a. cuvintele vechi, intrate în limbă între secolul al VII-lea și al XI-lea; b. cuvintele intrate în secolul al XIII-lea, în momentul organizării statelor românești dela nordul Dunării, și c. cuvintele intrate în limbă după secolul al XIII-lea (venite din sârbo-croată, bulgară, ruteană, rusă, etc.).

2. Cuvinte savante și cuvinte populare (v. mai jos, p. 90 sq.).

Există două mijloace pentru a împărți termenii după criteriul cronologic:

a. constatarea că termenul respectiv este atestat în daco-română și în aromână. Aceasta constituie un indiciu de vechime a termenului (căci este probabil că, în epoca română comună, graiurile ce erau să devină aromâna de astăzi au ocupat o situație excentrică, față de graiurile dacoromâne de mai târziu, pentru că aromâna are în comun cu albaneza mai puțini termeni decât dacoromâna, — cu toate că această lipsă poate fi explicată și într'altfel: Rosetti, *Ist. lb. rom.*, II, 92). În toate cazurile, populațiile ce au dus aromâna în Peninsula Balcanică sunt semnalate la sfârșitul secolului al X-lea între lacul Prespa și Kastoria (v. mai sus, p. 23 sq.). Putem deci admite că, începând cu sfârșitul secolului al X-lea, aromâna a fost separată de daco-

română. Așa dar, termenii slavi pe care dacoromâna și aromâna îi posedă în comun și care prezintă particularități fonetice la fel, au pătruns în româna comună înainte de secolul al X-lea. Firește că aceasta nu înseamnă că termenii respectivi au fost adoptați în același timp în toate graiurile românești. Dar dacă ei ar fi pătruns în aromână după secolul al X-lea, ar fi trebuit să aibă o altă formă fonetică.

Elementele slave pătrunse mai târziu în aromână, în mod independent de dacoromână, arată alt tratament fonetic. Astfel, de exemplu, *o* accentuat urmat în silaba imediat următoare de *a*, nu mai e diftongat în *oa* (v. mai sus p. 47, ca în *coață*, *coasă*, *sloată*, etc.): ar. *cloță*: bg. *kloca*, ar. *cofă*: bg. *kofa*, ar. *copă*: bg. *kopa*, ar. *smolă*: bg. *smola*, etc. (Capidan, El. sl. în ar., 10 și 53 sq., s. v.).

Diferența cronologică dintre diversele elemente pătrunse din slava meridională în aromână poate fi stabilită ținând seamă de tratamentul v. sl. *o*: în afară de tratamentul *un*, pe care aromâna îl are în comun cu dacoromâna (cf. mai sus, p. 55 sq.: ar. *scumpu*, *stumbu*, *jumbu*), aromâna mai cunoaște și fonetismul *on* în *jongă*, s. f. „dinte la copii mici, când începe să le crească dinții“, pl. *jongi* „dinți de lapte“ (Capidan, l. c., 7), care este deci posterior. Termenul a fost împrumutat la o epocă recentă și prezintă un tratament caracteristic dialectelor macedonene (Debra; cf. ar. *dab* „numele unei păduri foarte dese la Avela“: macedo-bg. *dab* „Eiche“, Capidan, l. c.).

Tratamentul *en* al v. sl. *e*: ar. *grendă*: dr. *grindă*, ar. *rende*, ar. *șcl'endză*, etc. (Capidan, l. c., 9) este de asemenea recent și reproduce un fonetism normal în bulgara macedoneană.

V.sl. *ě* e redat în mod obișnuit printr'un diftong, în daco- și aromână: dr. *ea*, ar. *ea*, *ia* (Capidan, l. c., 10); redarea lui *ě* prin *e* este deci posterioară (ar. *rehav* adj. „rar, rărit“: bg. *rěxav*; ar. *repă* „ridiche“: bg. *rěpa*).

Iată înșirarea acestor termeni:

dr., ar. *babă*: v. sl. *baba*; dr., ar. *blid*: v. sl. *bljudo*;
dr., ar. *bob*: v. sl. *bobŭ*; dr., ar. *brazdă*: v. sl. *brazda*; dr.

clește, ar. *cleaște*: v. sl. *klěšta*; dr. *clin*, ar. *cl'in*: v. sl. *klinü*; dr. *clopot*, ar. *cloput*: v. sl. *klopotü*; dr. *coașe*, ar. *coajă*: v. sl. *koža*; dr., ar. *coasă*: v. sl. *kosa*; dr. *colac*, ar. *culac*: v. sl. *kolači* (forma românească a fost refăcută după plural); dr., ar. *coș*: v. sl. *koši*; dr. *cocean*, ar. *cușan*: v. sl. *kočani* (pl.); dr. *croi*, ar. *cruiri*: v. sl. *kroiti*; dr. *cosiță*, ar. *cușiță*: bg. *kosica* „Härchen; Zöpfchen“ (v. sl. *kosā* „coma“); dr., ar. *duh*: v. sl. *duxü*; dr., ar. *gol*: v. sl. *golü*; dr. *goni*, ar. *aguniri*: v. sl. *goniti*; dr., ar. *grădină*: v. sl. *gradina*; dr. *hrăni*, ar. *hrăniri*: v. sl. *xraniti*; dr. *înveli*, ar. *anvăliri*: v. sl. *valiti*; dr. *învărti*, ar. *anvărtiri*: v. sl. *vratiti*; dr. *izvor*, ar. *izvur*: v. sl. *izvorü*; dr., ar. *jale*: v. sl. *žali*; dr., ar. *jar*: v. sl. *žarü*; dr. *lene*, ar. *leane*: v. sl. *lěni*; dr. *lipi*, ar. *alîk'iri*: v. sl. *lěpiti*; dr. *livadă*, ar. *livade*: v. sl. *livada*; dr. *lopată*, ar. *lupată*: v. sl. *lopata*; dr. *milă*, ar. *niță*: v. sl. *milü*; dr. *milui*, ar. *nițuri*: v. sl. *milovati*; dr. *nevastă*, ar. *n(i)veastă*: v. sl. *nevěsta*; dr. *nevoie*, ar. *nivol'ă*: v. sl. *nevolja*; dr., ar. *pîndar*: v. sl. *pođari*; dr., ar. *padină*: v. sl. *padina*; dr. *pizdă*, ar. *k'izdă*: bg. *pizda*; dr. *plăți*, ar. *plătiri*: v. sl. *platiti*; dr., ar. *plug*: v. sl. *plugü*; dr., ar. *poală*: v. sl. *poła*; dr., ar. *prag*: v. sl. *pragü*; dr. *poliță*, ar. *puliță*: v. sl. *polica*; dr., ar. *pungă*: v. sl. *pogva*; dr. *opări*, ar. *upăriri*: v. sl. *opariti*; dr. *rană*, ar. *arană*: v. sl. *rana*; dr., ar. *rac*: v. sl. *rakü*; dr. *rogoz*, ar. *rugoz*: v. sl. *rogozü*; dr. *scump*, ar. *scumpu*: v. sl. *skopü*; dr., ar. *sită*: v. sl. *sito*; dr., ar. *slab*: v. sl. *slabü*; dr., ar. *sloată*: v. sl. *slota*; dr., ar. *sută*: v. sl. *süto* (v. mai sus, p. 53); dr., ar. *stog*: v. sl. *stogü*; dr. *topi*, ar. *tuk'iri*: v. sl. *topiti*; dr., ar. *trup*: v. sl. *trupü*; dr., ar. *zmeu*: v. sl. *zmij*.

b. forma fonetică a termenului românesc ne dă indicații asupra limbii slave dela care termenul a fost împrumutat, și, implicit, asupra epocii în care s'a făcut împrumutul.

Astfel, de ex., dr. *bortă* (Moldova) nu poate fi explicat prin *bürtü*, ci prin rut. *bort'* „Loch, Höhlung in einem Baum, Bienenstock“, *borta* (Berneker, SEW, s. v. *bürtü*; Brüske, W.Jb., XXVI-XXIX, 15). Termenul a pătruns deci în limbă la o epocă recentă, și nu din slava meridională.

În privința împărțirii termenilor slavi din limba română în cuvinte savante și în cuvinte populare, trebuiesc deosebite de fapt trei categorii de cuvinte: a. cuvintele savante rămase ca atare, b. cuvintele savante devenite populare, c. cuvintele populare.

a. Prin termeni „savanți“ nu trebuiesc înțelese numai cuvintele intrate în limbă pe cale scrisă (de ex., termenii slavi din traduceri religioase din secolul al XVI-lea), ci toți termenii tehnici intrați pe cale orală (terminologia creștină, terminologia ecleziastică, termenii referitori la ierarhia de stat, organizația politică, etc.). Sunt o serie de termeni savanți rămași ca atare și care, prin urmare, nu au pătruns în limba vorbită, de ex. termenii întrebuințați în cărțile religioase sau aceia aparținând vocabularului juridic.

Aceste cuvinte, intrate târziu în limbă, au trăit o viață efemeră și au dispărut mai târziu (Rosetti, Lb.r.s.XVI, 153);

b. În privința termenilor savanți deveniți populari, procesul e asemănător cu acela care se petrece astăzi cu neologismele provenite din limba franceză: odată intrați în limba comună, termenii sunt asimilați aceloră din vechiul fond (Graur, BSL, XXIX, 122 sq.; XXXVIII, 165 sq.; Iordan, BL, IV, 5 sq.). Câtva timp, forma savantă și cea populară coexistă (*șofeur* și *șofer*, *büro* și *birou*, etc.), apoi forma savantă dispăre în profitul celei populare.

Dar firește că astfel de nuanțe fonetice nu mai pot fi determinate pentru cuvintele de origine slavă.

Iată câțiva termeni care intră în această categorie: *blagoslovire, colindă, Hristos, iad, icoană, idol, Isus, liturghie, maslu, molitvă, popă, praznic, rai, troiță, utrenie, vecernie, vlădică*, etc.: v. sl. *blagosloviti, koleđa, Xristosŭ, jadŭ, ikona, idolŭ, Isusŭ, liturgija, maslo, molitva, popŭ, prazdnikŭ, raj, troica, utrinja, večerinja, vladyka*, etc.;

c. In privința termenului „popular“ dat unei categorii de cuvinte, el se aplică unui cuvânt intrat în limbă pe cale orală și întrebuințat în limba comună.

Elementele vocabularului

Expunere generală: Densusianu, H.d.l.r., I, 255 sq.; Conev, Bălg. i Rom., 36 sq.

In înșirarea care urmează, și care vizează să dea numai o idee generală despre vocabularul de origine slavă din limba română, termenii slavi sunt împărțiți pe categorii, după sens. (Formele românești care nu poartă altă indicație, aparțin dacoromânei; cele slave aparțin vechii slave.)

Astăzi cuvintele de origine slavă sunt căutate de poeți pentru valoarea lor afectivă, căci termenii slavi au un caracter arhaic, prin faptul că vocabularul de origine slavă nu participă la opera de înnoire a vocabulelor tehnice. In felul acesta, termenul de origine slavă își păstrează caracterul concret, atât de necesar unui termen poetic.

Starea socială, societatea. *bejenie: bežanije; boier: boljarinŭ* (pl. *boljare*); *grădinar: gradinari; jupîn: županŭ; pribeag: přeběgŭ, priběgŭ* (rar); *răscoală: raskola; răzmirită: bg. razmirica; dr. rob, ar. robu* (Mihăileanu): *robŭ;*

slugă: sluga; stăpîn: stopanü; vraci: vrači; zaveră: bg. zavěra; zidar: zidari; zlătar: zlatari.

Familia. babă: baba; ibovnic: ljubovnikü; maştehä: bg. maštexa; nene: cf. bg. nenja (f.); dr. nevastă, ar. n(i)veastă: nevěsta.

Particularităţi fizice sau morale, calităţi sau defecte. becisnic: bečistnikü; blajin: blaženü; bogat: bogatü; cîrn: krünü; coţcar: bg. kockar; dr., ar. curvar: kurüvari; destoinic: destojnikü; dîrz: drüzü; drag: dragü; gîngav: gognavü; gîrbov: grübovü; golan: bg. golan; grije: gryža; groază: groza; grozav: grozavü; haplea: bg. xapljo; dr., ar. jale: žali; dr. lacom, ar. lacumu (Mihăileanu): lakomü; läcomie: lakomije; dr. lene, ar. leane: lēni; milostiv: milostivü; mîndru: mođrü; nădejde: nadežda; năţing: netegü; năuc: neukü; nerod: nerodü; pizmă: pizma; pleşuv: plěšivü; prost: prostü; rîvnă: rîvinü; sărac: sirakü; scîrnăv: skvrünävü; dr., ar. slab: slabü; dr. smead, ar. smeadu: smědü; ştirb: ştrübü; şut: bg. šut; tîmp: topü; treaz: trězvü; veselie: veselije; vinovat: vinovatü; vrednic: vrědinü; zdravăn: südravünü; zglobiu: zlobivü.

Părţile corpului. cîrcă: krükü; costiţă: bg. kosica; costeliv: kostilivü; crac: krakü; dr. gîrb, megl. gorb: grübü, bg. gärb; gît: glütü; dr., megl. gleznă: glezinü; gol: golü; guşă: bg. guša; obraz: obrazü; dr. pizdă, ar. k'izdă: bg. pizda; rînză: reša; slab: slabü; splină: splina; stomach: bg. stomax; dr., ar. trup: trupü.

Imbrăcămintele. cergă: bg. čerga; cojoc: kožuxü; copcă: bg. kopče; cuşmă: kučima; izmană: izměna; nădragi: nadragy; poală: pola; prestelcă: bg. přestilka; rufă: ruxo; şapcă: bg. šapka; scufie: bg. skufa; şubă: šuba; suman: bg. sukman.

Armată. *izbîndă: izbîdo; pușcă: bg. puška; război: razboj; sabie: sablja; steag: stěgŭ; strajă: straža; sulită: sulica; trîmbiță: trobica; viteaz: vitezi; voinic: vojniki.*

Comerț. *precupeș: bg. prekupeč; tîrg: trŭgŭ, bg. tărğ; ucenic: učenikŭ.*

Locuință, unelte, obiecte casnice. *baie: ba-nja; bici: biči; bîță: bŭtă; belciug: bělŭčugŭ; blană „scîndură“: bg. blana; dr., ar. blid: bljudo; ciocan: bg. čokan; cîrmă: krŭma; clește, ar. cleaște: klěšta; dr. clopot, ar. cloput: klopotŭ; dr., ar. coasă: kosa; colibă: bg. koliba; coșciug: kovŭčegŭ; cosor: kosori; dr., ar. coș: koși; coșniță: košinica; coteș: kotiči; cumpănă: kořona; daltă: dlato; dr., ar. grădină: gradina; grajd: graždŭ; dr., megl. greblă: bg. greblo; grindă: gręda; iesle: jasli; jar: žari; laviță: bg. lavica; leasă: lęsa; lanț: lanicuxŭ; dr. lopată, ar. lupată: lŭpata; nicovală: nakovalo; ogradă: ograda; perie: perije; pernă: perina; dr., ar. (Mihăileanu) pilă: pila; pinten: pețino; pivniță: pivnica; dr., ar. ploscă: bg. ploska; pod: podŭ; plută: bg. pluta; poliță: polica; dr., ar. prag: pragŭ; prispă: prisŭpa; dr. praștie, ar. proaști: prašta; ar. pulean, pul'anu: polęno; dr., ar. pungă: pogva; dr. rogojină, megl. ruguzină: rogozina; sanie: sani; sfeșnic: svěšnikŭ; sfoară: sŭvora; sticlă: stiklo; dr., ar. sită: sito; strună: struna; teasc: těskŭ; țeavă: čevŭ; tocilă: točilo; dr. toiag, megl. tuiagă: tojagŭ; topor: toporŭ; uliță: ulica; vadră: vędro; verigă: veriga; vîslă: veslo; zăbrea: zabralo; zăvor: zavorŭ.*

Hrană. *colac: kolači; drojdie: droždije (pl.); hrană: xrana; icre: ikra; lacom: lakomŭ; oșet: očitŭ; pită: bg. pita; poftă: poxoti; smîntînă: smętana; ulei: olej.*

Agricultură. *brazdă: bg. brazda; cobilă: bg. kobila; cormană: s.-cr. korman; ogor: bg. ugar; plaz: bg. plaz; pleavă:*

pléva; dr., ar. *plug*: *plugü*; *pogon*: *pogonü*; *prisacä*: *préšëka*; *rariță*: bg. *ralica*; dr. *snop*, ar. *snopu* (Mihăileanu): *snopü*; dr., ar. *stog*: *stog*.

Pescuit. *corabie*: *korablî*, *korabî*; dr., ar. (Mihăileanu) *mreajä*: *mréža*; *năvod*: *nevodü*; *undiță*: *odica*; *vîrșä*: bg. *vârša*.

Tim p. *ceas*: *časü*; *răstimp*: *rastopü*; *veac*: *vékü*; dr., ar. *vîrstä* (ar. *vraštä*): *vrüsta*; *vreme*: *vrëme*.

Medicină, *boli*. *boală*: *bolî*; *boli*: *boliti*; *ciumă*: *çuma*; *cobe*: *kobî*; *gîlcă*: bg. *gâlka*; *obloji*: *obložiti*; *otravă*: *otrava*; *pojar*: *požarü*; *rană*: *rana*.

Superstiții. *basm*: *basnî*; *diavol*: bg. *djavor*; *iad*: *adü*; *idol*: *idolü*; *moroi*: *mora*; *paparudă*: bg. *peperuda*; *rai*: *raj*; *Rusalii*: bg. *Rusalii*; dr. *vîrcolac*, ar. *vărculacu* (Mihăileanu): bg. *vărkolak*; *vrajă*: *vraža*; dr., ar. *zmeu*: *zmîj*.

Natură. *beznă*: *bezdüna*; *bîrlog*: *brülogü*, bg. *bărlog*; *bo-lovan*: *bolüvanü*; *bură*: *burja*; *crîng*: *krögü*; *crivăț*: bg. *krivec*; *deal*: *dëlü*; *dumbravă*: *döbrava*; *gîrlă*: *grülo*, bg. *gărlo*; *graniță*: *granica*; *hotar*: *xotarü*; *iaz*: *jazü*; dr. *izvor*, ar. *izvur*: *izvorü*; *jeratic*: *žerätükü*; *lapoviță*: bg. *lapavica*; dr. *livadă*, ar. *livade*: *livada*; dr., ar. (Mihăileanu) *luncă*: *lõka*; *nămet*: *nametü*; *nisip*: *nasüpü*; *omăt*: *ometü*; *ostrov*: *ostrovü*; *peșteră*: *peștera*; *podgorie*: *podügorije*; *ponor*: *ponorü*; *potop*: *potopü*; *praf*: *praxü*; *prăpastie*: *propasti*; *prund*: *prödü*; *puvoi*: *povonî*; *săliște*: *seliște*; *șipot*: *șipütü*; dr., ar. *sloată*: *slota*; dr., ar. (Mihăileanu) *tină*: *tina*; *trăzni*: *trëshoti*; *val*: *valü*; *văzduh*: *vüzdüxü*; dr. *vîfor*, ar. *vîfuru* (Mihăileanu): *vixrü*, bg. *vixär*; *vîrf*: *vrüxü*; *vîrtop*: bg. *värtop*; *zăduf*: bg. *zadux(a)*; *zare*: *zarja*; *zori*: *zorja*.

Faună. *bivol*: *byvolü*; *cîrstei*: *krastëli*; *cîrțiță*: bg. *kärtica*; *cocoș*: *kokoši*; *colun*: *kolonü*; *cuc*: bg. *kuk*; *dîhor*: *düxorü*; *gînsac*: *gõsakü*; dr., ar. *gîscă*: bg. *gäška*; *gușter*: *gușterü*; *jivină*: bg.

živina; *lăstun*: *lastuna*; *lebedă*: *lebedi*; *lin*: bg. *lin*; *molie*: *molî*; *nevăstuică*: bg. *nevěstulka*; *ogar*: *ogarû*; *păing*: *paokû* (bg. *pajäg*, Skok, R.ét.sl., III, 71); *păstrăv*: cf. v. sl. *pîstrû*; *păun*: bg. *paun*; ar. *plătunu* (arh.): *plotunû*; *prepelită*: bg. *prěpelica*; dr., ar. *rac*: *rakû*; *rață*: *rěca*; *rîs*: *rysû*; *sobol*: *sobolî*; *stelniță*: *stěnica*, *stěnnica*; *știucă*: bg. *štuka*; *veveriță*: bg. *veverica*; *vidră*: *vydra*; *vrabie*: *vrabij*; *zimbru*: *zobrû*.

Plante. *aglică*: bg. *aglika*; dr., ar. *bob*: *bobû*; *cocean*: bg. *kočan*; *gulie*: bg. *guliya*; *hamei*: *xmělî*; dr. *hrean*, ar. *hreanu* (Mihăileanu): *xrěnu*; *jir*: bg. *žir*; *lobodă*: *loboda*; *mac*: *makû*; *măslin*: *maslinû*; *mînatarcă*: bg. *manitarka*, *mantarka*; *molotru*: *molotri*; *morcov*: bg. *morkov*; *omeag*: *oměgû*; *ovăs*: *ovîsû*; *praz*: bg. *praz*; *pelin*: *pelynû*; *răchită*: *rakyta*; *rapiță*: *rěpica*; dr. *rogoz*, ar. *rogoș*: *rogozû*; dr. *sbîrcioc*: bg. *sbărčok*; *sfecclă*: *sveklû*; *știr*: bg. *štir*; dr. *troscot*, megl. *troscăt*, *troscut*: *troscotû*.

Minerale. *cremene*: *kremenî*; *drob*: *drobû*; dr. *smoală*, ar. *smola*: *smola*; *var*: *varû*.

Metale. *cositor*: *kositerû*; *oțel*: *ocělî*.

Noțiuni concrete. *ceată*: *četa*; *chip*: *kipû*; *cireadă*: *črěda*; *comoară*: *komora*; *dospi*: *dospěti*; *dungă*: *dogo*; *glas*: *glasû*; *gloată*: *glota*; dr., ar. *gol*: *golû*; *grămadă*: *gramada*; *grai*: *grajati*; *griv*: bg. *griv*; *grohăi*: *groxotati*; *norod*: *narodû*; *ocină*: *otičina*; *pacoste*: *pakostî*; *pag*: *pěgû*; *pestrit*: *pîstrû*; *pipăi*: bg. *pipam*; *pîlc*: *plükû*; *plescăi*: bg. *pleskam*; *plocon*: *poklonû*; *rodi*: *roditi*; *rumen*: *ruměnu*; *sfadă*: bg. *svada*; *smead*: *smědû*; *stîrv*: *strûvo*; *țeaпăn*: *čěpěnu*; *vîrf*: *vrûxû*; *vraf*: *vraxû*; *zălog*: *zalogû*; *zări*: *zrěti*.

Noțiuni abstracte. *beli*: *běliti*; *blagoslovi*: *blagosloviti*; *ciudă*: *čudo*; *cobe*: *kobî*; *dăru*: *darovati*; *dajdie*: *dažda*; *danie*: *danije*; *dar*: *darû*; *dobîndi*: *dobodq*; *dovedi*: *dovedq*;

dr., ar. *duh*: *duxü*; *fală*: *xvala*; *glăsu*: *glasovati*; *glumă*: bg. *gluma*; *grăbi*: *grabiti*; *greși*: *grěšiti*; *har*: *xarü*; *hătru*: *xytrü*; *hohoti*: *xoxotati*; *hrăni*: *xraniti*; *huli*: *xuliti*; *îngrozi*: *groziti*; *iscăli*: *iskaljati*; *ispită*: *ispytü*; *isprăvi*: *ispraviti*; *iubi*: *ljubiti*; *izbăvi*: *izbaviti*; *izbi*: *izbiti*; *izgoni*: *izgoniti*; *jertfă*: *žrütva*; *leac*: *lěkü*; *lene*: *lěni*; *milă*: *milü*; *nărav*: *nravü*; *năuc*: *neukü*; *năpastă*: *năpasti*; dr. *nevoie*, ar. *nivol'ă*: *nevolja*; *noroc*: *narokü*; *obicei*: *obyčaj*; *obidă*: *obida*; *oblu*: *oblü*; *obște*: *obišti*; *ocol*: *okolü*; *ponos*: *ponosü*; *poveste*: *pověsti*; *pricină*: *pričina*; *primejdie*: *prěmezđije*; *rînd*: *redü*; *soroc*: *sürokü*; *spor*: *sporü*; *stavilă*: *stavilo*; *svon*: *zvonü*; *taină*: *tajna*; *treabă*: *trěba*; *treaz*: *trězvoü*; *vesel*: *veselü*; *veste*: *věsti*; *vină*: *vina*; *vrajbă*: *vražiba*; *vrednic*: *vrěđni*; *zăbavă*: bg. *zabava*.

Terminologia creștină și bisericească. *agneț*: *agniči*; *blagoslovi*: *blagosloviti*; *a se căi*: *kajati se*; *chilie*: *kelija*; *chivot*: *kivotü*; *colindă*: *kolęda*; *colivă*: *kolivo*; *cristelniță*: *krüstilnica*; *duhovnic*: *duxovnikü*; *dveră*: *dviri*; *Hristos*: *Xristosü*; *icoană*: *ikona*; *ispăși*: *süpasiti*; *Isus*: *Isusü*; *liturghie*: *liturgija*; *maslu*: *maslo*; *metoh*: *metoxü*; *mitră*: *mitra*; *molitvă*: *molitva*; *monah*: *monaxü*; *mucenic*: *močënikü*; *odăjdii*: *odežda*; *pomană*: bg. *pomana*; *popă*: *popü*; *post*: *postü*; *pravilă*: *pravilo*; *praznic*: *prazđnikü*; *potir*: *potiri*; *prapur*: *praporü*; *pristol*: *prěstolü*; *schimnic*: *skimnikü*; *schit*: *skitü*; *sfînt*: *svețü*; *slavă*: *slava*; *smirnă*: *smirüna*; *stareț*: *starici*; *strană*: *strana*; *taină*: *tajna*; *tîmplă*: bg. *templo*; *țîrcovnic*: *crüküvnikü*; *troiță*: *troica*; *utrenie*: *utrînja*; *vecernie*: *večërnja*.

Limba literară. *buche*: *buky*; *cazanie*: *kazanije*; *cea-slov*: *časoslovü*; *cerneală*: bg. *čërnilo*; *citi*: *čisti*, *čitq* (ind. pr.; cf. s.-cr. *čätiti*, *čätati*, Skok, R.ét.sl., III, 65); *diac*: *dijakü*; *grămătic*: *gramatikü*; *izvod*: *izvodü*; *leat*, *veleat*: (*vü*) *lěto*

(cf. Rosetti, BL, IV, 63); *letopiseț*: *lětopisicĭ*; *molitvenic*: *molitvĭnikŭ*; *predoslovie*: bg. *prědislovje*; *slovă*: bg. *slovo*; *tîlc*: *tlŭkŭ*; *tipic*: *tipikŭ*.

Nu am cuprins în expunerea noastră o serie de termeni slavi, atestați în vechea slavă cu alt sens decât în română (sunt înșirați de Densusianu, H.d.l.r., I, 263 sq. și de Jacimirskij, 270 sq.), pentru că avem știri prea sumare despre v. slavă și s'ar putea ca sensurile atestate numai în bulgară sau sârbo-croată să fie totuși vechi.

« Calcuri » lingvistice

Expunere generală: Șăineanu, Semasiol., 72 sq.; Jacimirskij, 257 sq.; Kr. Sandfeld-Jensen, Notes sur les calques linguistiques, Festschrift V. Thomsen, Leipzig, 1912, p. 166 sq.; St. Wędkiewicz, RS, VI, 230 sq.; Sandfeld, Ling. balk., 85 sq.; Th. Capidan, Calques linguistiques, DR, I, 331 sq.; Boris Unbegaun, Le calque dans les langues slaves littéraires, R. ét. sl., XII, 19 sq.; Mirko Deanović, Osservazioni sulle origini dei calchi linguistici, Arch. Rom., XVIII, 129 sq.

Calculul lingvistic trebuie deosebit de împrumut. Împrumutul rezultă din adoptarea unui termen dintr'o limbă oarecare, și anume din adoptarea suportului fonic care denumește noțiunea dimpreună cu sensul legat de suportul fonic respectiv: dr. *izvor* „source“: v. sl. *izvorŭ* „fons“. Prin calcul lingvistic sau calchiera unui termen după altul, se înțelege adoptarea formei interne a unui termen dintr'o limbă oarecare și redarea acestei forme interne în altă limbă, cu procedee de expresie identice. Așa dar, în cazul calculului se împrumută nu numai sensul cuvântului, ci și procedeul prin care noțiunea e redată în limba respectivă: dr. *carte*, cu sensul tradițional de „livre“, dar și cu acela de „lettre“, pentru că v. sl. *kniga* are amândouă sensurile.

Calcul lingvistic rezultă din bilinguism (cf. Rosetti, Ist. lb. rom., II, 32 sq.): acel care vorbea slava și româna a transpus din slavă în română procedee caracteristice de expresie, plecând dela coincidența de sens a termenului slav și a celui românesc:

v. sl. *kniga* „livre“ (dar și „lettre“

dr. *carte* „livre“, deci

dr. *carte* „livre“ și „lettre“.

Urmează înșirarea câtorva exemple; ele nu pot fi datate, dar prin faptul că, uneori, termenul românesc poate fi explicat numai prin bulgară sau sârbo-croată, și nu prin v. slavă, putem deduce că în unele cazuri fenomenul este recent.

dr. *albeală* „cataracte“ (medicină) < *alb* „blanc“; bg. *bělmo*, s.-cr. *beona* „cataracte“ < bg. *běl*, s.-cr. *beo* „weiss“.

dr. *broască* „serrure“: bg. *žabka* „Türangel“ < *žaba* „Frosch“.

dr. *calea-valea* „tant bien que mal“ < *cale* „chemin“ + *vale* „vallée“, după bg. *gorědolě* „approximativement, à peu près, environ“ < *gorě* „oben“ + *dol* „Tal“.

dr. *carte* „lettre“: v. sl. *kniga* „scriptura; epistola“, s.-cr. *kniga* „Brief; Buch“ (Jacimirskij, 262; Capidan, DR, I, 335).

dr. *cătușă* „ancoră de corabie; fiare, lanțuri“ (arh. și în limba vorbită; Șăineanu, Semasiol., 81): v. sl. *kotva* „ancora; felis, catus“.

dr. *codru* „munte“: v. sl. *gora* „mons; silva“ (Jacimirskij, 259; Skok, A. sl. Ph., XXXVII, 83 sq. admite decalcul după sl. *dělŭ* „Teil, Berg“; dar se poate să fie și o evoluție paralelă, în română și în slavă, Rosetti, Ist. lb. rom., I², 57).

dr. *de iznoavă* (v. mai sus, p. 68) „de nouveau“: v. sl. *iznova* < *izŭ* + *novŭ*, cu *izŭ* redat prin *de*.

dr. *destul* „assez; suffisant“ < *de* + *sătul*, ca și bg. *dosta* „genus“ < *do* + *sit* „satt“ (v. sl. *syťŭ*).

dr. *față* „persoană“ (arh., Șăineanu, Semasiol., 79 sq.): v. sl. *obrazŭ* „forma, species, figura; persona“.

dr. *frunțaș* „chef“ < *frunte* „front“: bg. *čelnik* „Führer“ < *čelo* „Stirn“.

dr. *iapă* „appareil pour traîner la charrue“: bg. *kobila* „Stute; Pflugtrage“.

dr. *a înlemni* „devenir raide, être stupéfié“ (litt. „devenir de bois“): bg. *sdărvojavam se* „steif werden (wie Holz)“.

dr. *a înșela* „tromper“ (litt. „seller“), ca și s.-cr. *nasamăriti* „a așeza samarul“ < *sămar* „bât“.

dr. *întunerec* „zece mii“ (arh.; Șăineanu, Semasiol., 81 sq.): v. sl. *tĭma, tŭma* „tenebrae; numerus infinitus, millies, decem milia“.

dr. *a (se) juca* „jouer; danser“: s.-cr. *igrati (se)* „spielen; tanzen“; dr. *joc* „jeu, danse“, ca și bg., s.-cr. *igra*.

dr. *lemn* „pom“ (arh.): v. sl. *drěvo* „arbor; lignum“; cf. dr. *unt de lemn*, calchiat după v. sl. *drěvěno maslo* „oleum“, în care *lemn* are același sens de „arbor“ (Șăineanu, Semasiol., 80; Jacimirskij, 258 sq.; 265).

dr. *limbă* „națiune, popor“ (arh.; Șăineanu, Semasiol., 75 sq.): v. sl. *jězykŭ* „vox, lingua; populus“ (Jacimirskij, 261 sq.).

dr. *lingurea* „creux de l'estomac“ < *lingură* „cuiller“: bg. *lăžička* „Herzgrube; Löffelchen“, s.-cr. *lažičica* „Brusthöhle“ < bg. *lăžica*, s.-cr. *lažica* „Löffel“.

dr. *lume* „lumină“ (arh. și popular; Șăineanu, Semasiol., 73 sq.; Jacimirskij, 261; Sandfeld, Ling. balk., 85 sq.): v. sl. *světŭ* „lumen, lux; mundus“.

dr. *parte* „part; contrée“; bg. *strana* „Seite; Gegend, Land“.

dr. *porumb* „colombe; maïs“: bg. *gălăb* „colombe“, pl. *gălăbi* „maïs“.

dr. *răscruce* „carrefour“, după bg. *razkrăstica* „Kreuzung, Kreuzweg“.

dr. *rece* „rușine“ (sec. XVI): v. sl. *studŭ* „pudor; frigus“ (Jacimirskij, 260; Candrea, Ps. Sch., II, 469, s. v.).

dr. *strîmb* „courbé, tordu; injuste, faux“: bg., s.-cr. *kriv* „krumm; schuldig, falsch“.

dr. *ținere* „stăpânire“ (arh.; Șăineanu, Semasiol., 83): v. sl. *držati* „tenere; imperare“.

dr. *tînăr* „fraged“: v. sl. *mladŭ* „tener; mollis, immaturus“.

dr. *verde* „courageux; robuste“: v. sl. *zelenŭ* „viridis; gesund, wohl, stark, kräftig“ (Jacimirskij, 263).

dr. *vîna* „veine; nerf“: bg., s.-cr. *žila* „veine; nerf“.

dr. *vită* „animal“ < lat. *vita* „vie“: v. sl. *životŭ* „vita; animal“.

In privința expresiilor pe care româna le are în comun cu bulgara și care se explică prin criteriul „balcanic“, v. Rosetti, *Ist. lb. rom.*, II, 111 sq. (material comparativ la Conev, *Ist. na bălg. ezik*, II, 27 sq.).

Onomastica

Expunere generală: Miklosich, *Pers.*; A. Candrea, *Poreclele la Români*, București, Socec, 1895; Gustav Weigand, *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen*, W. Jb., XXVI-XXIX, 104 sq.; V. Bogrea, *Glose românești în patronimicile armenesti din Ardeal*, I-ăiul Congres al filologilor români, București, 1926, p. 54 sq.; Bruno Migliorini, *Dal nome proprio al nome comune (Studi semantici sul mutamento dei nomi propri di persona in nomi comuni negl' idiomi romanzi)*, Genève, Leo

S. Olschki 1927, (Biblioteca dell' Archivum Romanicum dir. da G. Bertoni, Ser. II, vol. 13); Carlo Tagliavini, Divagazioni semantiche rumene (Dal nome proprio al nome comune), I-II, Archivum Romanicum, XII, p. 161 sq.; XVI, Firenze-Genève Leo S. Olschki, 1928, 1932; N. Drăganu, Numele proprii cu sufixul -şa, Cluj, 1933 (Biblioteca Dacoromaniei, condusă de Sextil Puşcariu, No. 7); Ştefan Paşca, Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului, Bucureşti, 1936 (Academia Română. Studii şi Cercetări, XXVI).

Iată o serie de nume de origine slavă:

Aldea: bg. *Aldija*; *Axente*: bg. *Aksentij*; *Baba*: *Baba* (Miklosich, Pers., 31); *Baicu*: bg., s.-cr. *Bajko*; *Balea*: bg. *Baljo*; *Balotă*: s.-cr. *Balota*; *Bogdan*: *Bogdan*- (Miklosich, Pers., 33); *Bran*: s.-cr. *Bran*; *Cîrstea*: bg. *Krăste*; *Daicu*: s.-cr. *Dajko*; *Dan*: bg. *Dan*; *Dediu*: *Dědŭ* (Miklosich, Pers., 60); *Dobrea*: *Dobrŭ* (Miklosich, Pers., 55); *Dragomir*: bg., s.-cr. *Dragomir*; *Ganea*: *Gan*- (Miklosich, Pers., 47); *Ghinea*: bg. *Gin*, *Gina*, *Ginjo*; *Ioan*: *Ioanŭ* (Miklosich, Pers., 64); *Ivan*: *Ivan*- (Id., l. c.); *Manciu*: bg. *Mančo*; *Manea*: bg. *Manjo*; *Manu*: bg. *Mano*, s.-cr. *Man*; *Mareş*: s.-cr. *Mareš*; *Mirza*: bg. *Mrăza*; *Mihalcea*: bg. *Mixalče*, *Mixalčo*; *Mihu*: *Mixo* (Miklosich, Pers., 77); *Milea*: bg. *Miljo*, *Milja*; *Mircea*: bg., s.-cr. *Mirča*; *Moga*: s.-cr. *Moga*; *Nan(u)*: bg. *Nana*, *Nano*; *Neagoe*: bg., s.-cr. *Něgoje*; *Neagu*: bg. *Něg*; *Nedelcu*: bg. *Nedělko*; *Neicu*: bg. *Nejko*; *Nica*: bg., s.-cr. *Nika*; *Paicu*: s.-cr. *Pajko*; *Preda*: *Prědŭ* (Miklosich, Pers., 88); *Radu*: *Rad*, *Radŭ* (Miklosich, Pers., 90); *Socol*: *Sokolŭ* (Id., l. c., 98); *Staicu*: bg. *Stajko*; *Stan*, *Stancu*, *Stanciu*: *Stanŭ* (Miklosich, Pers., 100); *Stoica*: *Stojko* (Miklosich, Pers., 101); *Vîlcu*: *Vŭlkŭ* (Miklosich, Pers., 42); *Vlad*: *Vlad*- (Miklosich, Pers., 41); *Vlaicu*: bg., s.-cr. *Vlajko*; *Voinea*: *Voj*- (Miklosich, Pers., 44).

Toponomastica

Expunere generală: Miklosich, Pers.; Iordan, Rum. Top.; Gustav Weigand, Ortsnamen im Ompoly- und Arányos-Gebiet, BA, I, 1 sq.; Walther Scheiner, Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens, BA, II, 1 sq., III, 113 sq.; Iorgu Iordan, Die rumänische Ortsnamenforschung, Zeitschrift für Ortsnamenforschung, I, 64 sq., II (1925-1936), 168 sq., München u. Berlin, R. Oldenberg, 1925, 1937; Otto Liebhart, Die Ortsnamen des Seklergebietes, BA, III, 1 sq.; At. T. Iliev, Romănska toponimija ot slavjano-bălgarski proizvod, Sofija, 1925 (Sbornik na bălgarskata Akademija na naukitė, kn. XVII, klon ist.-fil., XI, no. 2); Nicolae Drăganu, Toponimie și istorie, Cluj, 1928 (Universitatea Regele Ferdinand I, Cluj. Biblioteca Institutului de istorie națională, I); Gustav Kisch, Siebenbürgen im Lichte der Sprache. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Karpathenländer, Leipzig, Mayer & Müller, 1929 (Palaestra, 165); Registerband, 1934; Otto Franck, Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde, Leipzig, Markert & Petters, 1932 (Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin, hgg. v. Max Vasmer, 6); Drăganu, Rom. s. IX-XIV.

Materialul toponimic de origine slavă este foarte bogat.

Există o serie de nume de râuri sau de localități transmise dela populațiile care au locuit în trecut în țările dela Nordul Dunării, prin intermediarul limbilor slave, ca, de ex., *Dunăre*, *Iași*, *Mureș*, *Nistru*, *Olt*, *Prut*, *Timiș*. Aceste nume topice pun probleme de altă natură decât numele de origine slavă, și de aceea ele trebuiesc cercetate într'un capitol aparte (v. Rosetti, Ist. lb. rom., II, 53 sq., 63 sq.).

În interpretarea materialului toponimic, trebuie ținut seamă de faptul că prezența numelor de origine slavă, într'o regiune anumită, nu poate fi întotdeauna un indiciu că populația locală a transmis denumirile slave unei alte populații ce s'a instalat

ulterior în acea regiune (ca în Banat, de ex., unde a existat, în trecut, o comunitate de stat slavo-română, cf. Drăganu, Rom. s. IX-XIV, 231 sq.). Astfel, de ex., numele de râu *Tîrnava*, din Ardeal, a fost explicat prin slavă (v. sl. *trǎnǔ*). Faptul că Românii au moștenit acest nume probează că ei au găsit în această regiune o populație de limbă slavă, instalată acolo mai demult. Ungurii au calchiat denumirea slavă în limba lor (ung. *Küküllő*; cf. săs. *Kokkel*; Drăganu, Rom. s. IX-XIV, 499 sq.). Același lucru s'a petrecut și cu numele vechi al orașului Alba-Iulia: *Bălgrad* (< v. sl. *běľŭ*) a fost calchiat ulterior în ungu-rește: *Fejérvár*, *Fehérvár* (Drăganu, l. c., 505 sq.).

Sunt însă o serie de nume topice care comportă o altă explicație. Dacă un nume de râu ca *Dâmbovița* provine dela o populație care vorbea v. bulgară, n. top. *Crăiești* (Tecuci) de ex., nu îngăduie aceeași explicație, întrucât el derivă dintr'un nume de persoană (*Craiu*), și anume din numele fostului proprietar al pământului (Iordan, Rum. Top., 53).

Există, deci, o serie de nume topice care, la origine, au fost nume de persoane (v. Iordan, Rum. Top., 45 sq.). Intr'o cercetare istorică trebuie ținut seamă de aceste categorii diferite de nume, care comportă interpretări la rândul lor felurite.

Iată înșirarea unei serii de toponimice de origine slavă, din regiunile locuite de Români la nordul Dunării. Printre ele pot fi unele formate chiar în românește dela cuvinte comune împrumutate din slavă.

Baba (Putna, Mușcel, R.-Sărat, Ialomița): v. sl. *baba* (bg., s.-cr. *Baba*); *Bahna* (Mehedinți, Putna, Roman, Neamț, Bacău, Vaslui, R.-Sărat): pol., ucr. *bahno*; *Baia* (Suceava, Mehedinți, Gorj, Prahova): v. sl. *banja*; *Bîrza* (Romanați, Argeș, Teleorman): v. sl. *brüzŭ* (bg. *Bărzina*, *Bărzici*, *Bărzija*; s.-cr. *Brza*); *Bălgrad*

(azi *Alba-Iulia*): v. sl. *bělŭ* + *gradŭ*; *Bela* (Dâmbovița): v. sl. *bělŭ* (bg., s.-cr. *Běla*); *Belciug* (Teleorman, Prahova, R.-Sărat, Putna): v. sl. *bělŭčugŭ*; *Bila* (Vlașca): v. sl. *bylŭ*; *Bistreț, Bistrița* (Dolj, Putna, Bacău, Neamț, Gorj, Vâlcea, Romanai, Olt): v. sl. *bystricŭ* (bg. *Bistrec, Bistrica*, s.-cr. *Bistrička*); *Bivol* (Dorohoi): v. sl. *byvolŭ*; *Brat, Bratia* (Ialomița, Argeș): v. sl. *bratŭ*; *Breaz, Breaza* (Prahova, Buzău, Neamț, Dolj, Făgăraș): v. sl. *brěza* (bg. *Brěza*, s.-cr. *Brezova*, etc.); *Cîrn* (Neamț, Buzău): v. sl. *krŭnŭ* (bg. *Krăn*, s.-cr. *Krnin*); *Cobia* (Dâmbovița): v. sl. *kobŭ*; *Coza, Cozia* (Putna, Ilfov, Fălciu, Argeș, Vâlcea): v. sl. *koza*; *Craiova* (Bihor, Brăila, Mehedinți, Argeș, Dolj): v. sl. *kralŭ* (bg. *Kralevo*, s.-cr. *Kraljev*); *Crasna* (Gorj, Prahova, Neamț, Dorohoi, Fălciu, Vaslui): v. sl. *krasinŭ*; *Criva, Crivina* (Dolj, Romanai, Mehedinți, Ilfov, Prahova): v. sl. *krivŭ*; *Cern, Cernaia, Cernătești* (Bacău, Mehedinți, Dolj, Vâlcea, Prahova): v. sl. *črŭnŭ*; *Crușovul* (Romanai): v. sl. *krušovo*; *Dîlboca* (Mehedinți): v. sl. *dlŭbokŭ*; *Dîlga* (Dolj, Ialomița): v. sl. *dlŭgŭ*; *Dîmb, Dîmbova, Dîmbovița, Dîmbovnic* (Prahova, Gorj, Mușcel, Ialomița): v. sl. *dobŭ*; *Dobra, Dobreana, Dobrești*, etc. (Mehedinți, Dâmbovița, Olt, etc.): v. sl. *dobrŭ*; *Gîrbova* (Sibiu, Alba), *Gîrbovi, Gîrbovul* (Buzău, R.-Sărat, Bacău, Gorj, Mehedinți, Ialomița): v. sl. *grŭbŭ*; *Gîrda* (Turda-Arieș): v. sl. *grŭdŭ*; *Gliboceni, Glîmboaca, Glîmbocata*: v. sl. *glŭbokŭ, glŭbokŭ*; *Glogova, Glogojeni, Glogoveanul* (Dolj, Mehedinți, Vlașca, Buzău): s.-cr. *glog*; *Grindul, Grinzi* (Vlașca, Dorohoi): v. sl. *gręda*; *Ialomița, Ialomicioara* (Dâmbovița): v. sl. *jalovica*, bg. *jalovnica*; *Iglița* (Brăila, Ialomița): v. sl. *igla*; *Ilfov*: bg. *elxov*; *Ilovăț* (Mehedinți): v. sl. *ilŭ* (bg. *Ilovica*); *Jaleș* (Gorj): v. sl. *žalŭ*; *Jijia* (Botoșani, Iași): v. sl. *žiža, žižda* (bg. *Žižila*); *Lipova, Lipovățul, Lipovul* (Vaslui, Ilfov, Dolj): bg., s.-cr. *lipov*; *Lovnic*,

Lomnic (Târnava Mare): v. sl. *lovnikŭ* (Drăganu, Rom. s. IX-XIV, 505); *Loviște* (Argeș): v. sl. *lovište*; *Ludu, Ludaș, Ludești* (Mehedinți, Bacău, Dâmbovița): v. sl. *ludŭ* (bg. *Ludovo*); *Mislea* (Dâmbovița, Ialomița, Ilfov, Prahova): v. sl. *myslŭ* (bg. *Mislŭ*); *Mlaci, Mlăceni* (Dâmbovița, Buzău, Argeș): v. sl. *mlaka* (bg. *Mlaki, Mlačka*); *Mleci* (Vâlcea): v. sl. *mlěko*; *Mladin* (Iași): v. sl. *mladŭ*; *Moldova* (arh. *Moldua, Mulduva*), *Moldovișul* (Vâlcea), *Moldișul* (Prahova): *mold-* (< *molid* + suf. *-ov, -ova*, Iordan, Rum. Top., 159 sq.; cf. bg. *molika*); *Novac, Novaci* (Dorohoi, Gorj, Vlașca, Mehedinți, Fălciu, Botoșani): v. sl. *novakŭ* (bg. *Novaki, Novačka*); *Ocna, Ocnița, Ocneanca* (Vâlcea, Dâmbovița, Prahova, Bacău): v. sl. *okno* (s.-cr. *Okno*); *Ohaba* (Gorj, Dolj, Mehedinți, Vâlcea): v. sl. *oxabiti se*; *Pleașa, Pleșeni*, etc. (Prahova, Gorj, Argeș, Buzău, R.-Sărat, Tutova, Putna, etc.): v. sl. *plěšt* (bg. *Plěševica*, s.-cr. *Pleş*); *Pociovaliște* (Gorj, Ilfov, Vâlcea): v. sl. *počivalište* (bg. *Počivalo*, s.-cr. *Počivaljka*); *Prahova* (Prahova): v. sl. *praxŭ* (s.-cr. *Praxovo*); *Predeal* (Prahova): v. sl. *prědělŭ* (bg. *Prěděl*); *Râmnic* (R.-Sărat, Dolj): v. sl. *rybnikŭ*; *Rodna* (Bistrița-Năsăud; în sec. al XIII-lea și *Rudana, Rudna*): v. sl. *rudinŭ* (adj.); *Slănic* (Bacău, Buzău, Mușcel): v. sl. *slanŭ* (bg. *Slana bara, Slanica*, etc., s.-cr. *Slana voda*); *Smîrda, Smîrdești, Smîrdioara* (Gorj, Mehedinți, Teleorman): v. sl. *smrŭdŭ* (bg. *Smărdan*); *Snagov* (Ilfov, Argeș): v. sl. *sněgŭ* (bg. *Sněgovo*); *Suhodol* (Alba): v. sl. *suxŭ*, bg. *suxodol*; *Stolnici, Stolniceni* (Argeș, Vâlcea, Iași, Suceava): v. sl. *stolnikŭ* (bg. *Stolnik*); *Strehaia* (Mehedinți, Olt): v. sl. *strěxa*; *Telciu* (Bistrița-Năsăud): v. sl. *teličŭ* (adj.); *Târnava* (Arad, Hunedoara, Teleorman, Dolj, Vlașca): v. sl. *trŭnŭ* (bg. *Târnava*, s.-cr. *Trnava*); *Topolița, Topolnița, Topolog, Topoloveni* (Neamț, Mehedinți, Argeș, Mușcel): v. sl. *topolŭ* (bg.

Topolka, Topolica, Topolovec, s.-cr. *Topola, Topolovnik*); *Vîlcana, Vîlcăneasa, Vîlcănești* (Dâmbovița, Gorj, R.-Sărat, Putna): v. sl. *vlŭkanŭ* (s.-cr. *Vukan*); *Vîrbița* (Dolj): v. sl. *vrŭba* (bg. *Vârba*, s.-cr. *Vrbica*); *Varnița* (Prahova, Putna): v. sl. *varŭnica*; *Vîrtop, Vîrtoapele, Vîrtopul* (Teleorman, Gorj, Dolj, Dâmbovița, Mușcel, Buzău): v. sl. *vrŭtŭpŭ* (bg. *Vârtop*); *Vidra* (Ilfov, Putna, Botoșani): v. sl. *vydra*; *Vlașca, Vlășceni* (Dolj, Romanai, Dâmbovița, Ilfov, Prahova): v. sl. *vlaxŭ* (pl. *vlași*); *Vodița* (Mehedinți, Argeș): v. sl. *vodica*; *Zimnicea* (Teleorman): v. sl. *zimniŭ* (bg. *Zimnik*); *Zlata* (Teleorman), *Zlatna* (Alba): v. sl. *zlato* (bg. *Zlatna*).

ÎNCHEIERE

Prin contactul dintre populația romanizată a provinciilor dunărene și Slavii năvălitori, atât la nordul cât și la sudul Dunării, unde s'a menținut până târziu, între Sârbi și Bulgari, o largă fâșie de teren romanizată, elementele slave au pătruns în limba populațiilor romanizate cu începere din secolul al VII-lea și al VIII-lea. După cucerire, Slavii au subjugat populația locală; în secolul al X-lea și al XI-lea, Ungurii găsesc în Ardeal o populație slavo-română, cu conducători slavi. Slavii au învățat limba populației romanizate, care se bucura de prestigiul civilizației romane. În felul acesta, după o epocă de bilinguism, s'au introdus în limbă maniere slave de a pronunța sunetele și procedee caracteristice de expresie (v. p. 26 sq.). Pe de altă parte, o serie de termeni slavi au pătruns în limbă, după organizarea statelor slave sud-dunărene, în răstimpul dintre secolul al VII-lea și al IX-lea, și, mai târziu, între secolul al XI-lea și al XII-lea, prin adoptarea de către statele românești nord-dunărene a liturghiei slave.

În privința caracterului slav al termenilor împrumutați în primele timpuri, trebuie ținut seama de faptul că diferențierea limbilor slave meridionale (slovena, sârbo-croata și bulgara) se produce după secolul al VI-lea, că Sârbii, după intrarea lor în Peninsula Balcanică, apar ca o populație din interiorul Pe-

ninsulei, expansiunea lor spre mare producându-se mai târziu, și că Slavii strămoși ai Bulgarilor s'au stabilit în partea de est a Peninsulei. Aceștia au fost subjuogați de Protobulgari, un neam turcesc venit din Asia anterioară, care a fost în curând asimilat de Slavi, pierzându-și cu desăvârșire limba.

Cele mai vechi elemente slave pătrunse în limba română au caracterele limbii bulgare. În această privință, sunt caracteristice tratamentele în română ale sunetelor v. sl. *ě*, *o*, *ъ*, *к*, *dz*, și sl. c. **tj* și **dj*; elementele de vocabular pătrunse în limbă până în secolul al XIII-lea provin, de asemenea, din bulgară. O parte însemnată a acestor elemente de vocabular are un caracter savant; într'adevăr, acești termeni vin din vechea slavă, o limbă literară având la bază un dialect bulgăresc vorbit în secolul al IX-lea în jurul Salonicului.

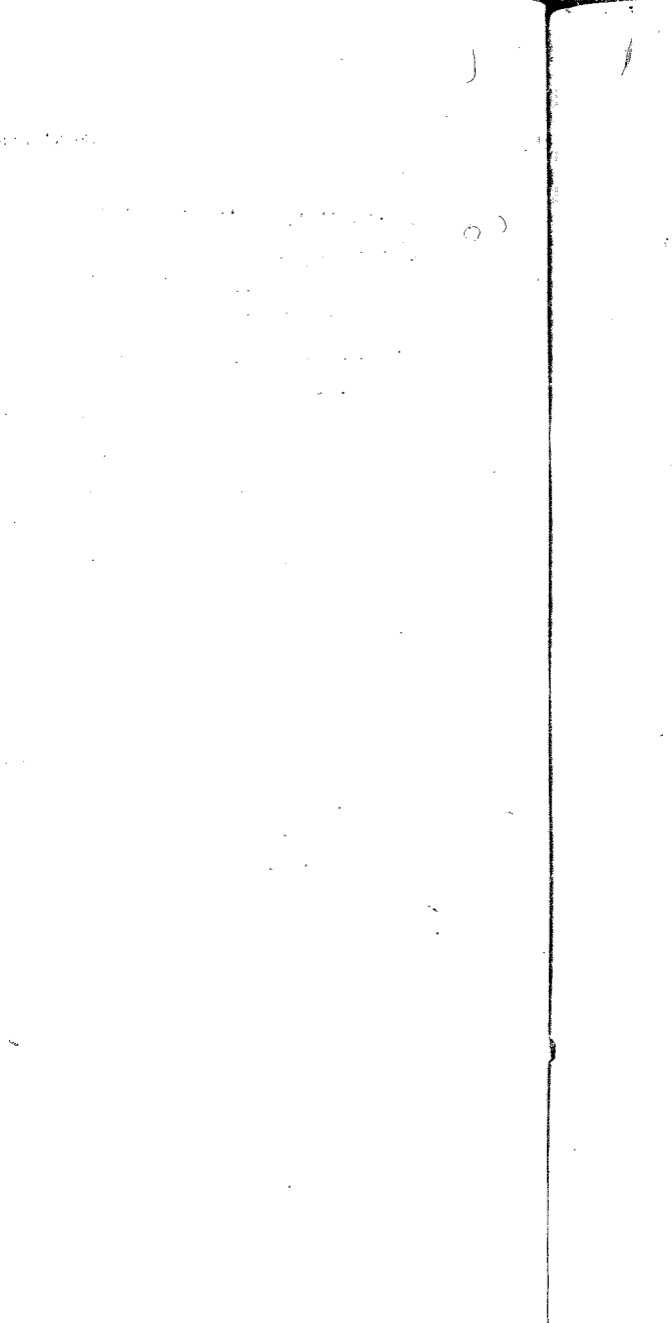
În afară de trăsăturile caracteristice slave din domeniul fonetismului, pe care le-am amintit aci mai sus (p. 27 sq.), româna a mai adoptat vocativul slav în *-o*, la numele feminine, sistemul numărătorii, dela 11 la 19 și dela 20 la 90, precum și termenul pentru a denumi „suta“. De asemenea, o serie de adverbe și interjecții. Influența slavă e cu deosebire activă în derivație, unde se întrebuintează prefixe și un mare număr de sufixe slave. În sfârșit, în domeniul verbului, trebuie semnalată marea dezvoltare ce a fost dată flexiunii reflexive, iar în acel al vocabularului, expresiile calchiate după modelele slave.

Termenii de origine slavă ai limbii române constituie o masă impozantă; ei sunt repartizați în toate sectoarele vocabularului. Marele număr de cuvinte a putut înșela pe unii cercetători asupra caracterului limbii române. De fapt, elementele de vocabular nu constituie niciodată trăsătura caracteristică a

unei limbi, cât timp morfologia ei are un caracter diferit. Astfel s'a putut arăta că elementele esențiale pentru a forma o frază românească sunt latine în proporție de 90%.

În felul acesta, caracterul latin al limbii române nu a fost atins în fundamentul său prin influența limbilor slave meridionale. Câteva maniere de pronunțare slavă, unele procedee morfologice și numeroase elemente de vocabular slave au dat însă limbii române un aspect particular, printre celelalte limbi romanice. Imprejurările politice și culturale de mai târziu au făcut ca acest caracter deosebit, față de limbile romanice occidentale, să devină tot mai accentuat, până când, cu începere din secolul al XIX-lea, limba română s'a occidentalizat, prin reluarea contactului cu lumea apuseană (influența culturii franceze și italiene).

SFÂRȘITUL VOLUMULUI III

I N D I C E

A. AUTORI

- Agrell S. 60, 61
Arnim B. von 30, 31, 33
Asbóth O. 58
Auerbach M. 69, 71
Bărbulescu I. 24, 44, 62
Bartoli M. 28
Beaulieux L. 84
Belić A. 35
Berneker E. 90
Bogrea V. 24, 100
Bourciez É. 83
Broch O. 48
Bruneau C. 26
Brüske H. 90
Byck J. 85
Byhan A. 56
Candrea I.-A. 56, 100
Capidan T. 29, 47, 55,
56, 57, 59, 69, 70, 71,
72, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 84, 88, 97,
98
Cihac A. de 86
Conev B. 45, 49, 58,
64, 65, 91, 100
Cvijić J. 23
Deanović M. 97
Densusianu O. 26, 47,
57, 58, 61, 68, 84, 91,
97
Diels P. 50, 51, 62, 63,
66, 67
Drăganu N. 23, 101,
102, 103
Durnovo N. 37, 38, 55
Dvornik F. 33
Frank O. 102
Friedwagner M. 22
Gamillscheg E. 41, 52
Giurescu C. C. 23, 24,
25, 31
Graur A. 67, 68, 71,
72, 73, 74, 75, 76, 79,
80, 83, 85, 90
Hasdeu B. P. 86
Hauptmann Lj. 29
Iliev A. 23, 102
Jordan I. 48, 90, 102,
103
Jacimirskij A. 97, 98, 99,
100
Jagić V. 24, 56
Jakobson R. 41
Jireček C. 22, 32, 33
Jokl N. 27, 44, 47, 49,
56, 58, 60, 65
Jung J. 23
Kisch G. 102
Kowalski T. 31
Křepinský M. 69, 71,
79, 85
Kul'bakin S. 38, 42,
44, 50, 51, 52, 61, 62,
66
Lavrov P. 38
Lazicius J. von 30
Leskien A. 33, 37, 43,
44, 49, 50
Liebhart O. 102
Löwe K. 71, 72, 73, 75,
76, 78, 79
Macrea D. 41
Margulies A. 21, 28, 44,
48
Meillet A. 26, 40, 42,
48, 50, 51, 59, 72, 74
Meillet-Vaillant 42, 47,
55, 73, 81, 83

- Meyer G. 47, 56, 57
 Meyer-Lübke W. 68, 83
 Migliorini B. 100
 Miklosich F. 27, 32,
 49, 70, 71, 100, 101,
 102
 Miletič Lj. 32
 Mirčev D. 49
 Mladenov St. 24, 30, 31,
 34, 36, 37, 39, 43,
 44, 46, 51, 56, 58, 63
 Muşlea I. 32
 Mutafčev P. 22
 Nandriş Gr. 22, 24, 27,
 37, 45, 49, 56, 64
 Neméth J. 31
 Niederle L. 21, 24
 Oblak V. 45, 65
 Ohijenko I. 43
 Pañaitescu P. P. 25
 Paşca Şt. 101
 Pascu G. 71, 74, 75,
 76, 77, 88
 Peisker J. 24
 Philippide A. 48
 Pič-Amlacher 32
 Puşcariu S. 23, 27, 29,
 48, 56
 Romansky St. 64
 Rosetti A. 22, 23, 24,
 25, 26, 27, 28, 33, 35,
 39, 40, 41, 42, 43, 45,
 46, 48, 49, 52, 53, 54,
 57, 60, 61, 62, 66, 68,
 73, 84, 87, 90, 97, 98,
 100, 102
 Şăineanu L. 97, 98, 99,
 100
 Sandfeld Kr. 57, 66, 68,
 83, 84, 85, 97, 99
 Ščepkin V. 37, 44, 49
 Scheiner W. 102
 Scheludko D. 46, 49
 Schuffert K. 71, 79
 Seliščev A. 35, 47, 49,
 57, 58, 60
 Sievers E. 45
 Simionescu E. 43, 44
 Skok P. 22, 23, 24, 25,
 27, 39, 44, 46, 48, 49,
 55, 57, 74, 81, 95, 96,
 98
 Škorpil K. 31
 Slatarski W. 30, 31, 32
 Ştefănescu M. 23
 Stinghe St. 32
 Štrekelj K. 28
 Stumpf C. 48
 Tagliavini C. 101
 Thomson A. 48
 Tiktin H. 69
 Triandaphyllidis M. 57
 Vaillant A. 34, 38, 39,
 55
 Vaillant-Lascaris 32
 Vasmer M. 21, 30, 45,
 60, 61
 Vondrák W. 29, 43, 47,
 48, 50, 51, 55, 56, 69,
 73, 74, 75, 76, 77, 78,
 79, 80, 84
 Wartburg W. von 28
 Wędkiewicz St. 97
 Weigand G. 23, 34, 57,
 71, 84, 100, 102
 Wijk N. van 29, 35,
 36, 41, 42, 43, 44,
 45, 50, 54, 55, 61, 63

B. CUVINTE

ALBANEZA

baljtë 60
branë 60
brek 60
dal(l)të 60
garth 60
karrutë 49

lëndinë 58
llogë 58
matukë 49
mitë 47
ograjë 60
pëndar 57

purrë 49
rëmbüem 58
rëndë 58
sundoj 58
ugrajë 60
vedrë 47

D. AROMÂN

- ac 72
 -ač 72
 acriș 77
 agriște 78
 aguniri 89
 alik'iri 89
 -an 72
 anvâliri 89
 anvârtiri 89
 -ar 73
 arană 89
 arneală 74
 arungač 72
 -aș 73
 ayuseală 74

 babă 88
 baltă 60
 bărbătic 76
 Bitulean 74
 bliid 88, 93
 blîncu 56
 bob 88, 95
 brazdă 88

 căcot 47
 căpiță 47
 cășiluş 70
 căputič 77
 clându 56
 cleaște 89
 cl'in 89
 cloput 47, 89, 93
 cloță 88

 coajă 89
 coasă 47, 89, 93
 cofă 88
 copă 88
 coș 89, 93
 cruiri 89
 cučan 89
 cudiță 78
 culac 89
 culindă 58
 cupăcină 77
 cupărie 61
 curnič 77
 curvar 92
 cusită 89
 cuțitaș 73

 dab 88
 dintană 72
 duh 89, 96

 -cai 75
 -eală 74
 -ean 74
 -eț 76

 fântâniče 76
 fičurac 72
 fiteai 75
 fluturac 72
 frătic 76
 fucurină 77

 gardu 60
 gîdil'ar 73

 gîscă 94
 gol 89, 95
 grădină 44, 60, 89, 93
 grendă 59, 88
 gucăreală 74
 gudil'ar 73
 guriče 76

 hărğuescu 79
 hrămiri 44, 89
 hreamu 95
 huhutiri 62

 -ic 76
 -ič 77
 -ice 76
 -ină 77
 -iș 77
 -iște 78
 izvur 89, 94

 jale 89
 jar 89
 jimbu 56
 jongă 56, 88
 jumbu 56, 88

 kărlibană 72
 k'izdă 89, 92

 lacumu 92
 lărguescu 79
 leane 45, 89, 92

- pešti* 65
pipam 95
pita 93
pizda 92
pla'sa 43
plašti 65
plaz 60, 93
Plěševica 105
pleskam 95
poběl 70
Počivalo 105
po junak 70
pomana 96
praz 95
Prěděl 105
prědislovije 97
prěkupe'c 44, 93
prěpelica 95
prěstilka 46, 92
puška 93

ralica 94
ra'na 43
rážda 65
medio-bg. razıdrošiti 46
razkrästica 100
razměnjam 70
razmirica 91
razplitamı 71
raztälkuvam 71
raztärkaljam 70
rěpa 88
rexav 88
Rusalıı 94
šapka 92
sbärčok 95

sdärojavam se 99
šeguvam se 79
si'la 43
sito 47
skufa 92
slabonoga 71
Slana Bara 105
Slanica 105
sla'va 43
slovo 97
sluga' 43
slúžba 43
Smärdan 105
smola 88
Sněgovo 105
sopolan 72
Stajko 101
sta'rec 44, 53
štır 95
stoj 85
Stolnik 105
stomax 92
strana' 43
stráža 43
štuka 95
sukman 92
šut 92
suxodol 105
svada 95

tärg 93
Tärnava 105
templo 96
tesla' 43
Topolica 106
Topolka 106

Topolovec 106
turmak 72

ugar 46, 93

Värba 106
värkolak 94
värša 94
värtop 52, 94
Värtop 106
vědro 47
velikan 72
veverica 95
vixär 94
vla'ga 43
Vlajko 101
vlak 60

xaplıo 92
xrana' 43

za- 71
zabava 96
žabka 98
zabolěvam 71
zadux(a) 94
zagovarjam 71
ža'lba 43
zavěra 92
zavivka 46
žértva 43
žila 100
zimnik 46
Zimnik 106
žır 95
Žižila 104
Zlatna 106

stěna 54

a- 68
-ä- 79
-ac 72
-aci 72
acoperiș 77
adormi 81
afurisanie 73
afurisenie 75
aglică 95
agneț 96
-ăi 79
v. rom. aiave 68
aieva 68
albeală 98
Aldea 101
-alnic 72
-an 54, 72, 73
-anie 61, 73
așusean 74
-ar 73
ascuțiș 77
așijdere 68
Arente 101

Baba 101, 103
babă 88, 92
Bahna 103
Baia 103
Baicu 101
baie 93
Balea 101
Bălgrad 103

CEHA

stěnka 54

D. DACOROMÂN

- Balotă* 101
baltă 60
băltină 77
bărbătuș 80
bardă 61
basm 94
becisnic 79
bejenie 91
Bela 104
belciug 93
Belciug 104
beli 95
beznă 52, 94
bici 93
Bila 104
bîrlog 64, 94
birnic 78
Bîrza 103
Bistreț 104
Bistrița 104
bîtă 93
bivol 94
Bivol 104
blagoslovi 91, 96
blagoslovire 75
blajin 92
blană 93
blid 47, 88, 93
boală 94
bob 52, 88, 95
bogat 47, 92
Bogdan 101
boier 91
boli 94
Bolintineanu 74
bolovan 54, 94
bortă 90
boșorog 79
Bran 101
Brat 104
Bratia 104
brazdă 88, 93
Breaz 104
Breaza 101
broască 98
buche 95
buiac 72
bunic 76
bură 94
burlac 72

cade (se) 84
căi (a se) 84, 96
calea-valea 98
calicenie 75
căpătui 79
carte 97, 98
casierită 78
casîncă 49
caterîncă 49
cătușă 98
cazanie 95
căzni (a se) 84
ceas 94

- ceaslov* 95
ceată 44, 95
cergă 92
Cern 104
Cernaia 104
Cernătești 104
cerneală 95
certa (a se) 83
cheiță 78
cheltuială 74
chilie 96
chip 95
chivot 96
-ci 74
cimbru 52
cin 52
cinste 58
cîntăreț 75
ciocan 93
cîrcă 92
cireadă 95
cîrmă 93
cîrn 92
Cîrn 104
Cîrstea 101
cîrstei 94
cîrțiță 94
cislă 47
ciudă 47, 95
ciumă 94
ciurdină 77
clește 45, 89, 93
clevetnic 78
clin 89
clopot 89, 93
coaie 88, 89
coasă 47, 88, 89, 93
cobe 94, 95
Cobia 104
cobilă 93
cocean 52, 89, 95
cocoș 94
codăș 73
codru 98
cojoc 92
colac 89, 93
colibă 93
colindă 58, 91, 96
colivă 47, 96
colun 94
comoară 47, 95
copaie 61
copcă 92
corabie 61, 64
corbici 77
cormană 93
corneci 74
coș 89, 93
coșciug 93
cosiță 89, 92
cositor 95
coșniță 52, 93
cosor 93
costeliv 78, 92
coțcar 92
cotei 75
coteț 44, 53, 93
Cotorca 48
Coza 104
Cozia 104
crac 92
Crăiești 103
Craiova 104
Crasna 104
cremene 95
crîcni 64
crîng 94
crîșmă 64
cristei 61
cristelniță 46, 96
Criva 104
crivăț 94
Crivina 104
croi 79
crudac 72
Crușovul 104
cuc 94
cucernic 78
cumătru 53
cumpănă 47, 55, 93
curățenie 61, 75
curvar 92
cușmă 92

dai 85
Daicu 101
dajdie 95
daltă 47, 60, 93
Dan 101
danie 61, 95
dar 95
dăru 79, 95
datornic 78
de 68
deal 94
Dediu 101
de iznoavă 68, 98
de obște 68

- descumpărat* 71
desface (a se) 71
desfira 71
desfundat 71
despica 71
destoinic 92
destul 99
diac 95
diavol 94
dihor 49, 94
Dîlboca 48, 104
Dîlga 104
dîmb 56
Dîmb 104
Dîmbova 104
Dîmbovița 103, 104
Dîmhovnic 104
dîmpotriva 68
dîrz 64, 92
dobîndi 95
dobitoc 52
Dobra 104
Dobrea 101
Dobreana 104
Dobrești 104
dormi 81
dornic 78
dospi 47, 95
dovedi 95
drag 52, 92
Dragomir 101
drob 95
drojdie 93
dropie 52
drumeț 75
duh 89, 96

duhovnic 96
dungă 55, 95
dumbravă 55, 94
Dunăre 102
v. rom. dveră 64, 96
v. rom. dvori 64

-eală 74
**-eale* 74
-ean 74
-ei 75
**-elie* 74
-elnic 75
-eni 74
-enie 61, 75
-eț 75, 76

fală 96
făptaș 73
față 99
feciorelnic 75
feștilă 47
flueraș 73
fruntaș 99
fugaci 72
fugar 73

găimușe 80
Ganea 101
gard 60
găurice 76
Ghinea 101
gîlcă 94
gîndi (a se) 84
gîngav 92
gînsac 94

gîrb 92
gîrbov 92
Gîrbova 104
Gîrbovi 104
Gîrbovul 104
Gîrda 104
gîrlă 64, 94
gîrlici 77
gîscă 94
gît 92
glas 95
glădșui 96
gleznă 92
Glîboceni 104
Glîmbocă 104
Glîmbocata 104
gloată 47, 95
Glogojeni 104
Glogova 104
Glogoveanul 114
glumă 96
glumeț 44
godac 72
gol 89, 92, 95
golan 73, 92
goni 47, 89
grăbi 96
grădină 44, 60, 89, 93
grădinar 91
grai 95
grajd 52, 60, 93
grămadă 95
grămătic 95
graniță 94
greblă 93
greși 96

- Neagoe* 101
Neagu 101
nebun 69
Nedelcu 101
Neicu 101
neliniștit 69
nemernic 79
nemilostiv 69
nemuțumit 69
nene 92
nerod 92
netrebnic 69
nevastă 44, 45, 89, 92
nevăstuiică 95
nevinovat 69
nevoie 61, 89, 96
nevrednic 69
-nic 78, 79
Nica 101
nicovală 47, 93
nisip 94
Nistru 102
noroc 96
norod 95
Novac 105
Novaci 105

obicei 96
oblînc 56
obloji 94
oblu 96
obraz 92
obște 52
obștie 52, 96
ocină 95
Ocna 105

ocnă 47
Oceanca 105
Ocnîța 105
ocol 96
odăjdii 96
-og 79
ogar 95
oglindă 59
ogodi 46
ogor 46, 93
ogradă 60, 93
Ohaba 105
olog 79
Olt 102
omăt 94
omeag 95
omori 46
opări 89
opreală 74
orîndui 46
osie 52
osîrdie 46
ostoi 46
ostrov 94
oșel 52, 95
oșet 93
otravă 94
ovăș 95

pacoste 52, 95
padină 89
pădurice 76
pag 95
Paicu 101
păing 95
păparudă 94

parte 100
păstrăv 95
pășanie 61, 73
pătîc 76
pătimaș 73
păun 95
păzi 63
pelin 95
perie 93
pernă 93
peșcăruș 70
peșteră 94
peștriș 53, 95
petrecanie 61, 73
picioruș 80
pietriș 77
pilă 93
pîlc 64, 95
pîndar 89
pinten 58, 93
pintenog 79
pîpăi 95
pită 93
pivniță 93
pizdă 89, 92
pizmă 92
plăti 89
plaz 60, 93
Pleașa 105
pleavă 93
pleșcăi 95
Pleșeni 105
pleșuv 92
plocon 95
plug 89, 94
po- 69, 81

- poală* 47, 89, 92
pocăi 69
Pociovaliște 105
poclon 53
podeci 74
podgorie 94
poftă 93
pofti 62
pogon 53, 94
 v. rom. *pohti* 62
pojar 94
poliță 89, 93
pomană 45, 47, 96
pomelnic 75
 v. rom. *poneagră* 69
ponegri 69, 81
ponegru 69
ponor 94
ponos 96
popă 91, 96
popri 69
poroș 69
porumb 100
porumbiște 78
post 96
poticni 69, 81
potir 96
potop 47, 94
poveste 44, 52, 96
prăbuși 70
praf 52, 94
prag 60, 89, 93
 v. rom. *prah* 62
Prahova 105
prăpastie 52, 94
prapur 96
praștie 93
pravilă 47, 96
praz 95
praznic 91, 96
pre- 45, 70, 81
prea 68
precupeț 44, 93
Preda 101
Predeal 105
predoslovie 97
preface 70, 81
prelucra 70, 81
prepeșiță 95
prepuelnic 75
presăra 70, 81
p(r)estelcă 46, 92
pretcă 46
pribeag 45, 91
pricină 96
prielnic 75
primejdie 45, 65, 96
prisacă 45, 94
prispă 93
pristol 96
pro- 70
prohodi 81
propovădui 70
proroci 70
prost 92
prostac 72
prostănac 72
prund 56, 94
Prut 102
pungă 89, 93
purceluș 80
pușcă 93
putinei 75
puvoi 61, 94
puvoii (dial.) 61
rac 89, 95
răchită 95
Radu 101
rai 91, 94
rană 53, 89, 94
rașiță 95
rariță 94
răs- 70, 81
răscoală 91
râscruce 100
râscumpăra 71, 81
râscumpărat 71
râsface (a se) 71
râșfira 71, 81
râșfrînge 70
râșfundat 71
râșpica 71
râșputea 71
râstălmăci 71, 81
râstimp 94
râsuci 70
rață 95
răz- 70
răzbi 70, 81
război 93
răzbuvi 71
răzda 70
răzdumica 71
răzgîndi 70
răzmîriță 91
razna 68
 v. rom. *rece* 100

Vlășceni 106
Vodița 106
voi 62
Voinea 101
voinic 93
vorbă 64
vornic 64
vrabie 95
vraci 92
vraf 62, 95
vrajă 94
vrajbă 96
vrednic 92, 96
vreme 45, 94
vremelnic 75

ză- 71, 81
zabavă 96
zăbrea 93
zadar 68
zăduf 62, 94
v. rom. zăduh 62
zalog 63, 95
zare 94
zări 95
zăuita 71, 81
zăurdi 71, 81
zavelcă 46
zaveră 92
zăvor 93
zburdalnic 72

zdravă 92
zemnic 46
zglobiu 92
zidar 92
zîmbi 56
zîmbre 56
zîmbriu 95
zîmnic 46
Zîmnicea 106
Zlata 106
zlătar 73, 92
Zlatna 106
zmeu 89, 94
zori 94

MAGHIARA

-ás 73
bárd 61
beszéd 45
bika 49
cséve 45
donga 58
Fehérvár 103

Fejérvár 103
galamb 58
korong 58
Küküllő 103
lanka 58
mesgye 65
palast 65

pest 65
rend 58
rikácsol 49
rozsdá 65
szent 58
tompe 58
tömpe 58

D. MEGLENOROMÂN

-ač 72
-an 72
aric 76
băniști 78
cășiriște 78
cătunean 74
cătuniști 78
căvașnic 78
cucutaș 73

cudiță 78
cupăcină 77
cupilaș 73
cușitaș 73
-ean 74
-eș 76
ghiumac 72
gleznă 92
gorb 92

greblă 93
-ic 76
-ină 77
-iș 77
-iște 78
jimitic 76
juncač 72
L'umničan 74
Lundzi 55

Lundzin 55
māhiniš 77
mijlucan 73
 -*nic* 78
pidureš 76
pri- 70
primārit 70
pritorŋ 70
pru- 70
prucāntari 70
pruvideari 70

pu- 69
pucāntari 69
purtiā 78
puturnari 69
rās- 70
rāscrep 71
rāstrucules 70
rāz- 70
rāzdaŋ 70
rāzmines 70
ruguzinā 93

sicārinā 77
troscāt 95
troscut 95
tuiagā 93
vārdāreš 76
vrāpcan 73
zā- 71
zammu 71
zantru 71

NEO-GREACA

ἀγγούτικας 57
βαλκός 60
Βαρδάτης 60
βεδρά 47
Γαρδίτσα 60
γρεντά 57
Δαργαμέστο 60
Δαργαμηρός 60
δουμνικάλιον 57

Ζόμπρος 57
Ζούμπρος 57
κάρβοννον 57
κάρβωνον 57
κόγγολη 57
λαγγός 57
Πειράγαστος 47
ρέντα 57
dial. Rími 48

σάλμα 60
σαπούνιν 57
σαπώνιν 57
(σ)βάρνα 60
σίτα 47
Σκλαβηροί 47
στοῦμπος 56, 57

POLONA

bahno 103
prostak 72

ugor 46

ułoga 79

RUSA

borozda' 43
burlak 72
kosynka 49

sluga' 43
stěna 54
storona' 43

tesla' 43
vremennik 75
vybusk 49

SÂRBO-CROATA

-aš 73	<i>igrati</i> 99	<i>Praxovo</i> 105
<i>Baba</i> 103	<i>korman</i> 93	<i>pritka</i> 46
<i>Bajko</i> 101	<i>Kraljev</i> 104	<i>putanja</i> 73
<i>Balota</i> 101	<i>Krnin</i> 104	<i>putonog</i> 79
<i>Bela</i> 104	<i>lažičica</i> 99	<i>Slana Voda</i> 105
<i>beona</i> 98	<i>lipov</i> 104	<i>sluga</i> 43
<i>bičić</i> 77	<i>Man</i> 101	<i>stanać</i> 54
<i>Bistrička</i> 104	<i>Mareš</i> 101	<i>stijena</i> 54
<i>bogataš</i> 73	<i>Mirča</i> 101	<i>stjenjak</i> 54
<i>Bran</i> 101	<i>mito</i> 47	<i>strana</i> 43
<i>brana</i> 60	<i>mladić</i> 61	<i>Topola</i> 106
<i>brázda</i> 43	<i>Moga</i> 101	<i>Topolovnik</i> 106
<i>brázdaš</i> 73	<i>nasamãriti</i> 99	<i>trlo</i> 47
<i>breg</i> 60	<i>Negoje</i> 101	<i>Trnava</i> 105
<i>Brezova</i> 104	<i>Nika</i> 101	<i>ugar</i> 46
<i>Brza</i> 103	<i>Okno</i> 105	<i>Vlajko</i> 101
<i>čovječić</i> 97	<i>osje</i> 52	<i>vlak</i> 60
<i>Dajko</i> 101	<i>Pajko</i> 101	<i>Vrbica</i> 106
<i>Dragomir</i> 101	<i>plaz</i> 60	<i>vučić</i> 77
<i>droplja</i> 52	<i>pleš</i> 105	<i>Vukan</i> 106
<i>glog</i> 104	<i>Počivaljka</i> 105	<i>xrana</i> 43
<i>gràbić</i> 77	<i>pomaganja</i> 73	<i>žila</i> 100

SLOVENA

drvánja 73

TURCO-TÁTARA

Bulgar 30

gagauz 31

ongl 30

UCRAINEANA

bahno 103

borta 90

katerynka 49

bort' 90

hyra 49

VECHEA SLAVĂ ȘI SLAVA COMUNĂ

-a- 79	<i>bradatü</i> 60	<i>darü</i> 68, 95
<i>adü</i> 94	<i>bratü</i> 104	<i>dažda</i> 95
<i>agniči</i> 96	<i>brazda</i> 88	<i>Dědü</i> 101
-anije 61	<i>brülogü</i> 64, 94	<i>dělü</i> 94, 98
-anü 72	<i>brüzü</i> 103	<i>destojnikü</i> 92
<i>baba</i> 88, 92	<i>bujakü</i> 72	<i>dijakü</i> 95
<i>Baba</i> 101, 103	<i>buky</i> 95	<i>dlato</i> 47, 93
<i>bal'tiny</i> 61	<i>burja</i> 94	<i>dlübokü</i> 104
<i>banja</i> 93	<i>bürtü</i> 90	<i>dlügü</i> 104
<i>Banja</i> 103	<i>bütü</i> 93	<i>dobodq</i> 95
<i>basni</i> 94	<i>bykü</i> 49	<i>dobrava</i> 55, 94
<i>bečistînikü</i> 92	<i>byli</i> 104	<i>dobrü</i> 104
<i>běliti</i> 95	<i>bystricü</i> 104	<i>Dobrü</i> 101
<i>bělü</i> 104	<i>byvolü</i> 94, 104	<i>döbü</i> 56, 104
<i>bělüčugü</i> 93, 104	<i>časoslovü</i> 95	<i>dobytkükü</i> 52
<i>bělü+gradü</i> 104	<i>časü</i> 94	<i>doga</i> 55, 58, 95
<i>besëda</i> 45	-če- 72	<i>dospëti</i> 47, 95
<i>bëžanije</i> 91	<i>čëbrü</i> 52	<i>dovedq</i> 95
<i>bezdüna</i> 52, 94	<i>cëpëñü</i> 95	<i>dragü</i> 52, 60, 92
<i>biči</i> 93	<i>čëstitü</i> 58	<i>drëvëno maslo</i> 99
<i>blagoslovenije</i> 75	<i>četa</i> 58, 95	<i>drëvo</i> 99
<i>blagosloviti</i> 91, 95, 96	<i>cëvi</i> 45, 93	<i>drobü</i> 95
<i>blato</i> 60	-čiji 74	<i>droždije</i> 93
<i>blaženü</i> 92	<i>činü</i> 52	<i>drüzati</i> 100
<i>bljudo</i> 88, 93	<i>čislo</i> 47	<i>drüzü</i> 64, 92
<i>bobü</i> 52, 88, 95	<i>črëda</i> 95	<i>düxorü</i> 94
<i>bogatü</i> 47, 92	<i>crüküvinikü</i> 96	<i>düxovinikü</i> 96
<i>Bogdan-</i> 101	<i>črünü</i> 104	<i>düxü</i> 89, 96
<i>boli</i> 94	<i>čudo</i> 47, 95	<i>dviri</i> 64, 96
<i>boliti</i> 94	<i>čuma</i> 94	<i>dvoriba</i> 64
<i>boljarinü</i> 91		<i>dvorinikü</i> 64
<i>bolüvanü</i> 94	<i>danije</i> 61, 95	<i>dvoriti</i> 64
<i>*borna</i> 60	<i>darovati</i> 95	<i>*dÿxorü</i> 49

-niků 79
 nosilo 47
 novaků 105
 novů 68
 mravů 96

 obida 96
 obište 68
 obišti 52, 96
 obitěli 74
 obložků 93
 odežda 96
 odica 94
 ogarů 95
 ogleđati 58
 ograda 60, 93
 okno 47, 105
 okolů 96
 okotů 57
 olej 93
 oměgů 95
 ometů 94
 opariti 89
 osobě 68
 ostrovů 94
 otičina 95
 otrava 94
 ověsů 95
 oxabiti se 105

 padina 89
 pakostě 52, 95
 pal'tů 61
 paměti 58
 paqků 95
 paziti 63

pěgů 95
 pelynů 95
 perije 93
 perina 95
 peštera 94
 petino 58, 93
 pila 93
 Pirogostě 47
 pištrů 57, 95
 pivimica 93
 pizda 89
 pizma 92
 plati 61
 platiti 89
 plěši 105
 plěšivů 92
 plěva 94
 plotunů 95
 piugů 89, 94
 plůků 64, 95
 po- 70
 počivalište 105
 počrůniti 69
 podari 57, 89
 podugorije 94
 pogonů 53, 94
 pogva 89, 93
 pokajati 69
 poklonů 53, 95
 pola 47, 89, 92
 polěno 93
 polica 89, 93
 poměňiniků 75
 poměňů 45, 47
 ponorů 94
 ponosů 96

poprěti 69
 popů 91, 96
 postů 96
 potiri 96
 potopů 94
 potykati 69
 pověsti 45, 96
 povoni 61, 94
 poxotěti 62
 poxoti 93
 požarů 94
 pragů 60, 89, 93
 praporů 96
 prašta 93
 pravilo 47, 96
 praxů 62, 94, 105
 prazdřiniků 91, 96
 přě 68
 přě- 45
 přěběgů 91
 přěbogatů 70
 Prěđělů 105
 Prěđů 101
 přěmežđije 65, 96
 přěšeka 94
 přěstolů 96
 přěvyšij 70
 přiběgů 91
 pričřina 96
 prisůpa 93
 pro- 70
 prěđů 56, 94
 propastě 52, 94
 propověđati 70
 proročřstvenati 70
 prostů 92

protivo 68
pyro 49

Radü 101
raj 91, 94
rakü 89, 95
rakyta 95
rana 53, 89, 94
raskola 91
rastopü 94
rasukati 70
razbiti 70
razboj 93
razdavati 70
razino 68
razmysliti 70
razü- 71
rëca 95
ređü 57, 58, 96
rëpica 95
rësa 58, 92
Rimü 48
rivni 92
robiti 58
robü 91
roditi 95
rogozina 93
**ogozü* 89, 95
rudinü 105
rumëñü 95
ruxo 47, 92
rybñikü 105
rykati 49
rylici 49
rysi 49, 95

sablja 61, 93
salnostü 61
sani 93
selište 94
sini 61
šipütü 52, 94
sirakü 72, 92
sito 47, 89, 93
skimnikü 96
skitü 96
škopü 59, 89
skvrünavü 92
slabü 89, 92
slama 60
slanü 105
slava 96
slöta 89, 94
Slovëne 47
sluga 92
smëdü 45, 92, 95
**smentana* 54
smetana 93
smirüna 96
smola 47, 95
smrüdü 105
snëgü 105
snopü 94
soboli 95
soditi 58
Sokolü 101
splina 92
sporü 96
**staina* 54
**stanä* 54
stanü 54, 83, 96
Stanü 101

stavilo 96
stëgü 93
stënica 95
stëñnica 95
stëklo 93
silüpü 64
stogü 89, 94
Stojko 101
stolnikü 105
stopa 57
stopanü 47, 54, 92
stradati 89
strana 96
straža 93
strëxa 105
strëžati 79
štrübü 92
struna 93
strüvi 52
strüvo 95
studü 100
šuba 92
südravinü 92
sulica 93
sümešti 58
sümetana 54
süpasenije 75
süpasiti 96
sürokü 96
süto 89
süvada 52
süvora 93
suxü 105
sveklü 95
svëštilo 47
svëštñiku 65, 93

- světü* 99
svetü 58, 96
tajna 96
teliči 105
těškü 93
tima 99
timnica 53
tina 94
tipikü 97
tlükü 97
točilo 93
tojagü 93
topanü 56
topiti 89
topoli 105
toporü 93
topü 58, 92
trěba 96
trěsnoti 94
trěsvü 92, 96
trpba 56
trpica 93
troica 91, 96
troskotü 95
trügü 93
trünü 103, 105
trüpü 89, 92
trüstü 52
tüma 99

učeníkü 93
ugoditi 46
**ugorü* 46
ulica 93
umoriti 46
uręditi 46

-uše- 80
usrüdije 46
ustojati 46
utrinja 91, 96

valiti 89
valü 94
varnica 106
varü 95
večernja 91, 96
vědro 45, 47, 93
věku 94
veriga 93
veselije 92
veselü 96
veslo 93
věsti 45, 96
vina 96
vinovatü 92
vitezü 93
vixrü 62, 94
Vlad- 101
vладыka 91
Vlaxü 106
Vlúkanü 106
Vodica 106
Voj- 101
vojníkü 93
voliti 62
vrabij 95
vrači 92
vratiti 89
vraxü 62, 95
vraža 94
vražiba 96
vrědinü 92, 96

vrěmę 45, 94
vrüba 106
vrüsta 94
vrütüpü 52, 106
vrüxü 62, 94, 95
(vü) lěto 95
Vülkü 101
vüzduxü 94
vydra 49, 95, 106

xari 62, 96
xotarü 94
xoxotati 62, 96
xrana 53, 93
xramiti 44, 89, 96
xrěnü 45, 95
Xristosü 91, 96
xuliti 46, 95, 96
xvala 96
xytrü 96

za 68
zabralo 93
zabyti 71
žali 89, 92, 104
zalogü 63, 95
zarja 94
žarü 89, 93
zavorü 93
zelenü 100
žeratükü 94
zidari 92
zimniü 106
žitari 73
živina 95
životü 100

žiža 104

žižda 104

zlatari 73, 92

zlato 106

zlobivü 92

zmij 89, 94

zobrü 57, 95

zobü 55, 56

zolüta 61

zorja 94

zrëti 95

žrütva 96

županü 91, 94

zvonü 96